

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

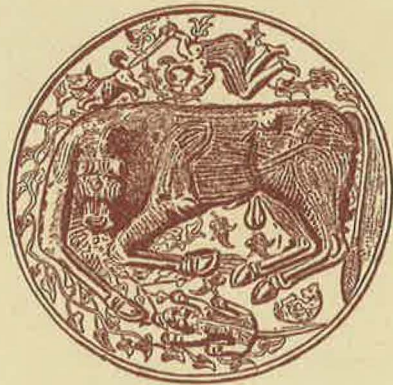
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT * 1969

FRA
HIMMERLAND
OG
KJÆR HERRIED

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

XXX BIND

1969

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI . AALBORG

Redaktionsudvalg:

Overlærer Sv. B. Olesen

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen

Rektor Kaj Løber

Svenstrup

En gård i Vesthimmerland

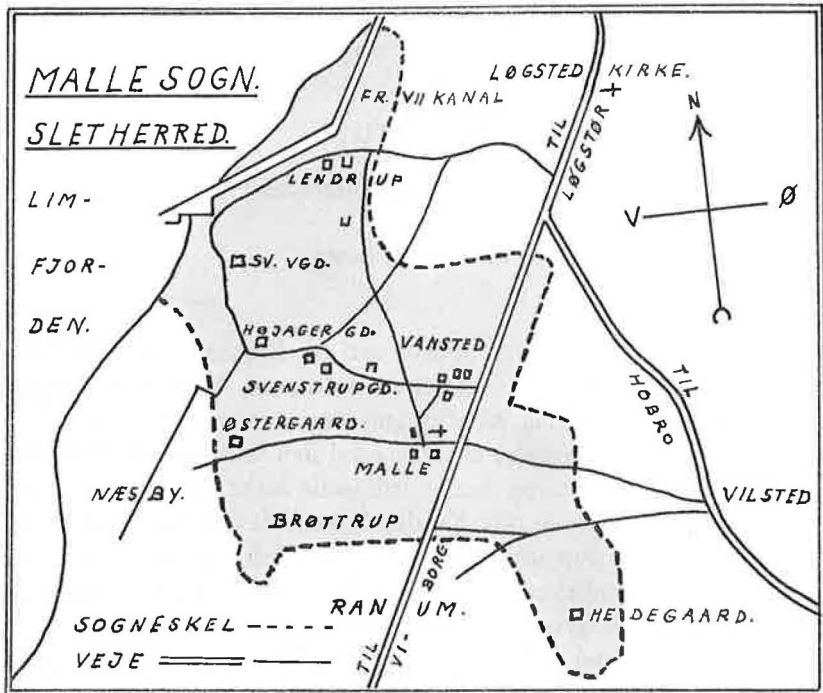
Af Svend B. Olesen

I Himmerlands nordvestlige hjørne syd for Løgstør ligger det lille, vindomsuste Malle sogn begrænset af Løgstør, Vilsted og Ranum sogne samt Livø bredning, Limfjordens store urolige farvand.

Sognets ældste bebyggelse er uden tvivl den højtliggende Malle by med bronzealderhøjene og den vidtskuende kirke placeret nær dets centrum. Noget yngre er nok Vandsted, mens de tre torper Brøttrup, Lendrup og Svenstrup udgør sognets yngste bebyggelser. De er nok alle grundlagt af enkeltpersoner udvandret fra hovedbyen Malle. I al fald gælder det for Svenstrup.

Engang for omved 900 år siden, da det ikke længer var muligt at udvandre til England, besluttede en ung mand ved navn Sven, at han ville forlade bylaget i Malle for at grundlægge et nyt torp, hvor han kunne leve uafhængig af andre. Det havde han ifølge gældende sædvane lov til, men Malle bymænd havde på deres side magt til at kalde ham tilbage inden for en treårig periode, hvis de fandt, at hans bosættelse var dem til skade og fordærv.

Sven havde fundet et sted vestpå i skovene ude ved Limfjorden med en østskråning, hvor der var læ, og hvor der fandtes et lille vandløb. Her ryddede han skov og anlagde marker. Her byggede han sit torp for sig og sine. Antagelig er det sket i god forståelse med bymændene i Malle, da han jo fik lov til at blive boende. Havde der været uoverensstemmelser, var han nok blevet beordret tilbage. Steedet var ikke dårligt valgt. Foruden det nødvendige vand til folk og fæ var der skovene, som kunne levere tømmer og brændsel og give føde til et antal svin. Endelig var afstanden til den fiskerige fjord kun ringe.

Kortskitse over Malle sogn.

De fleste torper i Danmark udviklede sig allerede i meget gammel tid til landsbyer. Et stort antal blev endog kirkebyer. Svens torp forblev en enestegård til for ca. 100 år siden. Hvor længe hans slægt boede på gården, kan der ikke siges noget som helst om, men selv kan han udmærket have oplevet at se Knud den Helliges vældige ledingsflåde støvne vestpå i Limfjorden i sommeren 1085 og året efter overværet kongens flugt sydpå fra Aggersund mod Viborg med de vrede vendelboer i hælene, mens nordhimlen farvedes sort af røgen fra det brændende Aggersborg.

Sven var dog ikke den første, som havde boet på det område, der blev hans og hans efterfølgeres. Allerede i ældre stenalder boede der mennesker ned ved fjorden i nærheden af det sted, hvor bækken havde sit udløb i den lille bugt eller vig, der gav Lendrup sit navn.

Her er i 1930'erne undersøgt en ret betydelig boplads fra denne periode, ca. 250 m lang og 60 m bred¹). Gravhøje fra såvel yngre stenalder som fra bronzealder fandtes også på Svens torp, mens jernalderens bopladser må søges ved Malle Degnegaard og Hedegaard²).

Første gang Svenstrup omtales i skriftlige kilder er så tidligt som i begyndelsen af 1250'erne i et kongebrev, der findes i afskrift i Vitskøl-bogen³). Datoen den 29. juni kendes, mens årstallet er noget tvivlsomt; men da brevet, hvori omtalen forekommer, er indført før Kristoffer den Førstes beskærmelsesbrev af 8. marts 1253, synes årstallet 1252 ikke urimeligt. I brevet stadfæstes klostrets gamle privilegier. Dets beboere og alle dets landboere fik frihed og uafhængighed af alle kongelige myndigheder. De sidste blev fritaget for at betale ledingspenge og alle kongelige skatter »til evig tid«. Da Svenstrup udtrykkelig nævnes i brevet, er det klart, at gården allerede på det tidspunkt hørte under Vitskøl, men hvorledes den er kommet under klostret, kan der kun gisnes om, og dog kan der vel kun være to muligheder. Svenstrup kan inden 1157 være kommet i kongens eje. Det kan f. eks. være sket i de urolige år mellem 1146 og 1157, da der herskede borgerkrig i Danmark, eller ved, at en Svenstrup-ejer er død uden arvinger. I så fald har gården været en del af det omfattende gods, som Valdemar den Store skænkede til grundlæggelse af Vitskøl kloster som tak for sin frelse i blodnatten i Roskilde den 9. august 1157 og for sejren på Grathe hede den 23. oktober samme år. Den anden mulighed er, at en ejer af Svenstrup på et tidspunkt mellem 1157 og 1252 har skænket gården til klostret enten på sit dødsleje for sjælemesser eller på sine gamle dage mod at få ophold og forplejning bag klostrets beskyttende mure.

Ingen af de mange fæstere, der har boet på Svenstrup, mens den i katolsk tid hørte under Vitskøl kloster, kendes ved navn, men de har sikkert haft en ret beskyttet tilværelse fri for skiftende ejere og med det rige kloster som økonomisk støtte i de dårlige tider i 1300-tallet, hvor så mange gårde blev lagt øde dels på grund af Den sorte Død, men vistnok i højere grad som følge af den omfattende landbrugs-krise, der ramte hele Nord- og Vesteuropa. Netop fra Vesthimmerland kendes et talende eksempel. Anders Glob på Brøndumgaard

ejede fæstegårde i Næsborg, Hemdrup, Løgsted og flere byer på egnen. Da han døde insolvent i 1390'erne, var 34 af hans 48 gårde øde⁴).

Manden, der boede på Svenstrup i 1536, oplevede reformationen i Danmark, og tillige, at Vitskøl kloster og dermed også Svenstrup blev Christian den Tredjes ejendom, og så var det nok slut med »fritagelsen for alle kongelige skatter til evig tid«. I Christian den Tredjes regeringstid måtte Danmarks bønder udrede 12 ekstraskatter og betale 77 pct. af landets samlede skattebeløb⁵).

Vitskøl klostrets sidste abbed Anders Andersen var en god ven af Christian den Tredje. Han forblev på klostret som administrator for kongen, på hvis befaling han i 1552 udarbejdede en jordebog⁶), d. v. s. en fuldstændig fortegnelse over klostrets jordegods med de afgifter, der skulle svares deraf. I denne jordebog træffer vi igen Svenstrup og ser, at der nu bor to fæstere på gården. De hed Niels Ienssen og Niels Poelsen. Deres landgilde — afgiften for at have gården i fæste — var følgende: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 pd. smør, 1 skovsvin, gæsteri med 8 heste, 1 får, 1 gås og 2 høns, som alt skulle svares årligt.

Ørte eller ørtug var oprindelig en gammel møntbetegnelse, men til lige et kornmål. I Himmerland var en ørte rug 10, en ørte byg 12 og en ørte havre 20 skæpper. Et pund smør var $\frac{1}{18}$ tønne. Et skovsvin var en gris, der havde ædt sig fed i skovens olden, og som betaltes for retten til at have et antal svin på olden i klostrets skove. Gæsteri med 8 heste betød, at Vitskøl kloster havde ret til at gæste Svenstrup med 8 heste f. eks., når kongen med følge besøgte klostret, eller når andre forhold gjorde det nødvendigt at få mange heste opstaldet og fodret. Men da en sådan rettighed vanskeligt kunne udnyttes hvert år, navnlig efter at Vitskøl var overgået til privat ejendom, blev afgiften afløst med penge, 1 mark pr. hest. Betegnelsen ørte viser, at landgilden er fastsat i gammel tid, men dog i klostertiden; thi en vis standardisering er foretaget. Således betaler alle gårde i klostrets nærhed efter samme skala. Vel er der forskel i kornafgiften efter gårdenes størrelse, men leveringen af dyr er ret ens. Enten er den som i Svenstrup eller også betales yderligere et lam. Gæsteriet er næsten overalt beregnet for 8 heste. I det hele taget spores der en fast plan i klostrets administration gennem landgildeydelse.

Øindum frankrum

8 den mig
1 den ting
1 den bafte
8 pof fmed
8 pof fmedt
8 paas 1 ton
2 1/2 B. 2 1/2
1 lam

Øerpaardt

Øogtes megi

in den mig
in den ting
in den bafte
in pof fmed
1 pof fmedt
2 1/2 mig 2 1/2 bafte
1 faas 1 lam 1 paas 1 1/2 ton

Øindum iens or
Øindum 2 1/2 ton

Øindum

1 den mig
1 den ting
1 den bafte
1 pof fmed
1 pof fmedt
2 1/2 mig 2 1/2 bafte
1 faas 1 paas 1 1/2 ton

Øandst

I 1563 skete der en betydningsfuld forandring med Vitskøl, som fik afgørende indflydelse på fæsternes kår, og blev indledning til en periode med mindre stabile forhold for dem. Da abbed Anders dette år trak sig tilbage på grund af alder, pantsatte Frederik den Anden Vitskøl med underliggende gods til Henrik Gyldenstjerne på Aagaard i Han herred⁷). Han forstrakte til gengæld kongen med en anselig pengesum. Den blev anvendt til at bestride en del af de enorme udgifter, Frederik den Anden havde i forbindelse med Syvårskrigen mod Sverige. Da Gyldenstjerne naturligvis skulle have sine penge forrentet, blev det fæsterne, der kom til at betale. Det har manden på Svenstrup såvel som de øvrige fæstere fået at mærke på deres krop og pengepung; thi nogen blid herre har Gyldenstjerne næppe været. I 10 år sad han inde med pantet, men måtte så aflevere det, da kongen havde andre planer med Vitskøl. Som erstatning fik Gyldenstjerne lov til at beholde Hals birk. Kongen slutter sit brev herom med følgende salut: »Derefter kan du have dig at rette.«

Efter fredsslutningen med Sverige koncentrerede Frederik den Anden sig om at etablere store sammenhængende jagtdistrikter omkring sine lystslotte. Det foregik for det meste ved mageskifter med adelen, der på deres side var stærkt interesseret i at samle deres bøndergods så tæt ved hovedgården som muligt. Bl. a. for bedre at kunne udnytte bøndernes arbejdskraft. Vitskøl lå ikke i kongens interesseområde. Derfor mageskiftede han med Bjørn Andersen til Stenalt, den senere lensmand på Aalborghus, som fik skøde på Vitskøl den 4. oktober 1573 med ca. halvdelen af det tilhørende fæstegods. I bytte gav han gods på Sjælland. Bl. a. hans første hustru Sidsel Ulfstands arvegods, og for det blev specielt udlagt Vaar i Farstrup sogn og næsten hele Malle sogn med Svenstrup⁸). I det meget omfattende skøde oplyses det, at Svenstrup beboedes af fæsteren Niels Jensen, som jo nok er identisk med den Niels Ienssen, der 21 år tidligere måtte dele fæstet med Niels Poelsen. Tillige opregnes gårdens landgildeydelse således: 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 svin og gæsteri. Tilsyneladende er der foretaget en større forandring i landgilden, hvilket dog ikke er tilfældet, hvad følgende omregning vil vise:

1 tønne 2 skæpper rug = 10 skæpper. 10 skæpper rug = 1 ørte

rug. $1\frac{1}{2}$ tønede byg = 12 skæpper. 12 skæpper byg = 1 ørte byg.
 $2\frac{1}{2}$ tønede havre = 20 skæpper. 20 skæpper havre = 1 ørte havre.
Der er altså blot tale om en modernisering og tilføjet et lam.

Endnu inden Henrik Gyldenstjerne kom til Vitskøl, var hr. Christen Nielsen Juel blevet sognepræst for Strandby, Vitskøl og Malle sogne med bopæl på Vitskøl, som han dog måtte forlade, da Gyldenstjerne tog bolig her. I 1564 blev Vadgaard i Strandby udlagt som præstegård, og hertil flyttede hr. Christen. Hans største fortjeneste er den årbog, han førte til egen og eftertidens gavn og glæde⁹). Deri kan hentes mange gode og interessante oplysninger. Ved sønnen Peders dåb i 1581 var der indskrevet ikke mindre end 19 faddere. Blandt disse var Bjørn Andersen til Stenalt og Bjørnsholm, jomfru Marie fra Kyø, fru Inger i Støttrup, adskillige præster og ellers folk fra de tre sogne. Fra Malle deltog Erik Lauritsen i Lendrup og Christen Jacobsen i Svenstrup. Festen indebragte præsten 5 gylden, 11 daler og 5 skilling. De to Malle-boere erlagde hver 1 daler.

Hr. Christens årbog kan give os et begreb om, hvorledes fæsteren og hans familie i Svenstrup boede på den tid, hvilke hændelser, der optog dem, og hvad der ellers blev drøftet på gården. Da Vadgaard blev præstegård, beskrives den således¹⁰): »Ingen træer. Gården ligger bart i skellet mellem lynghede og kær. Tre eller fire lange huse danner det samme antal sider i en lidt uregelmæssig firkant; lave vendrede (flettede og klinede) vægge med nogle få trange lysåbninger hist og her; store tage af lyng og strå. Døren til indhuset er lav, tærskelen høj og i gangen høns. Intet loft over stuen, kun de sodede tværbjælker. Vindøje i taget, hvorfra dagslyset breder sig rundt i stuen. Ildstedet ved den ene trævæg. En ovnlignende lerbygning, grue der omkring. Røgen trækker op under taget og ud af vindøjet. Gulvet er af jordblandet ler, og langs ydervæggen mod gårdsrummet findes et langt bord med bænke.« Således var de vesthimmerlandske bøndergårdes udseende og indretning i 1500 tallets slutning, og Svenstrup har sikkert ikke dannet nogen undtagelse. Når folkene her var bænket om langbordet mod gårdsrummet, blev lokale begivenheder drøftet, og i året 1572—73 har der været meget, der optog sindene: »Den 8. februar blev brændt ved Aal birketing en gammel hyrdekvinde, som vogtede deres fæ i Næsby, som hed Anne Nielsdatter,

Bjørnsholm. Tegning i Prospekter af danske herregårde. Bind XX, nr. 4.

og blev skyldt for trolddom og blev ynkeligen pint i adskillige måder og ville dog intet bekende«, skriver hr. Christen og fortsætter senere: »Om sommeren blev mønten omsat, så der skulle gå 4 mark på daleren som tre gik tilforn.« En nedskrivning af pengenes værdi med 25 pct. har nok også sat sindene i bevægelse i Svenstrup, hvor der er faldet drøje ord i den anledning. I Aalborg måtte Frederik den Anden lade opsætte en galge på Gammeltorv, før borgerne ville godtage den ny møntordning¹¹). »Samme år den 19. søndag efter trinitatis, som var den 12. oktober, var en stor forfærdelig, farlig og grim storm, som har været i en mands tid; blev samme dag en stor skade gjort på Vitskøl kirke og andre huse, og Malle kirke«. »Samme år var det en meget stor og langvarig vinter med megen frost, som begyndte Simon og Judas dag (28. oktober) 1572 og varede til fjorten dage efter Phillips og Jacobsdag (1. maj) med frost i det år 1573. Fjorden blev tillagt den 21. november, som var en lørdag nat. En skæppe rug gjaldt fra Mauritius dag (22. september) til sankthansdag en mark danske. Men siden blev han jo dyrere og dyrere.« Videre fortæller hr. Christen: »Samme år indtog ærlige og velbyrdige mand Bjørn Andersen til Stenalt Vitskøl kloster, som han afskiftede kong Frederik den Anden, og indtog dette ved s. martinsdags tid (11. november).«

I Svenstrup har man nok været mere optaget af, hvorledes forholdene ville blive under den ny herre, end at »Anders Ged i Gunderupgaard blev stunget med et sværd i sin bug meget farligt i Fredbjerg«, og de mange adelige og præstelige bryllupper, hr. Christen beretter om.

To år efter dåbsfesten hos hr. Christen i Vadgaard døde Bjørn Andersen på Bjørnsholm den 15. oktober 1583, men først det følgende år blev man færdige med at registrere hans vidtstrakte godsbesiddelser, så der kunne foretages skifte mellem enken og børnene. Det blev holdt i Viborg den 28. september 1584¹²).

Vaar, som Bjørn Andersen havde ladet forsyne med ny bygninger, fik hans anden hustru Karen Friis som enkesæde sammen med de gårde, der var udlagt for Sidsel Ulfstands arvegods. Dermed begyndte Svenstrups første tilhørsforhold til herregården Vaar i Farstrup sogn, som varede til 1639. Karen Friis levede til 1601. Det år døde hun på Vaar, og den 22. oktober samme år blev der holdt søskendeskifte mellem hendes to døtre Margrethe og Sidsel¹³). Margrethe, der allerede da var enke, fik Vaar og Svenstrup samt en del mere gods. I skiftet opregnes Svenstrup-fæsteren Jens Christensens landgilde. Den er uforandret fra Bjørn Andersens tid, når lige undtages gæsteriydelsen, som nu andrager 10 mark 10 skilling og 2 album, men det er blot Frederik den Andens møntforringelse, der gør sig gældende; thi 8 gamle mark omskrevet til nye efter forholdet $3=4$ giver 8 mark . $4 : 3 = 10$ mark 10 skilling og 2 album. Idet en mark er 16 skilling.

Af Viborg landstings dombog for 1616¹⁴) ses, at Jens Christensen i Svenstrup var en fremtrædende mand på egnen. Den 22. juni dette år havde Jens Nielsen i Stræt i Vilsted sogn indstævnet birkefogeden ved Aale birketing Jens Christensen i Svenstrup for landstinget i Viborg, fordi denne havde nægtet at forsegle et tingsvidne med den begrundelse, at forseglingen ikke var forlangt straks. Jens Christensen blev ved 8 mænds vidneudsagn dømt til at forsegle det omstridte dokument inden næste tingdag eller lide tiltale. Da der ikke senere hørtes mere om sagen, har den gode birkefoged nok valgt at bide i det sure æble og foretaget forseglingen.

Hvor længe Jens Christensen levede kan ikke efterspores, men i 1622 er han sikkert død, for da træffer vi en ny fæster i Svenstrup.

Krastrup. Tegning i Prospekter af danske herregårde. Bind XIII, nr. 3.

Han hedder Christen Mikkelsen og nævnes i et skøde på Vaar fra Anders Friis til broderen kansler Christian Friis til Kragerup, som tillige ejede Krastrup i Farstrup sogn¹⁵). Anders Friis havde samme år erhvervet Vaar af Margrethe Bjørns søn Jørgen Vorm. Skødet til kansleren er dateret 22. juli og omfatter Vaar med Svenstrup og det øvrige gods, som Anders Friis måtte overlade broderen på grund af gæld.

Christen Mikkelsens landgilde er nøjagtig den samme, som den de tidligere fæstere måtte udrede. Efter denne nødtvungne handel kom Krastrup, Vaar og Svenstrup i samme ejers besiddelse, et forhold, der dog kun varede til kansler Christian Friis døde den 1. oktober 1639. Hans broder Niels arvede Krastrup, mens sønnen oberst Christian Friis fik Vaar, som han få år senere måtte afstå for gæld til Jørgen Seefeld til Visborggaard.

Niels Friis til Krastrup døde den 20. oktober 1639 og efterlod sig et insolvent bo. Krastrup kom derefter til Mandrup Due til Halkjær, som også blev ejer af Svenstrup, der fra nu af lå under Krastrup helt frem til 1794. Det er i denne forbindelse meget beklageligt, da der intet godsarkiv er bevaret fra Krastrup, og det betyder bl. a., at det

ikke er muligt at følge bortfæstningen af Svenstrup gennem fæste-protokoller eller at finde skifteforretninger ved dødsfald på gården i skifteprotokoller. Skifter er ellers yderst interessante dokumenter, der rummer et væld af oplysninger. Man får besked om familieforhold, gårdens bygninger, indboet, besætningen, avlsredskaber og hele den økonomiske status.

Når så mange af Friis-slægten kom i økonomisk uføre, skyldes det nok i første række, at de ikke var i besiddelse af de samme rige administrative evner som kansleren. Men Kristian den Fjerdes deltagelse i Trediveårskrigen kan også have været medvirkende. De kejserlige troppers besættelse af Jylland 1627—29 gik ikke sporløst hen over Vesthimmerland. Mads Pedersen Farstrup, sognepræst til Ulbjærg og Lynderup skrev herom i sin dagbog¹⁶): 1629 drog de kejserlige bort igen efter at have været her noget nær udi 7 fjerding år og holdt et sælsomt hus, så det svier til det barn i vuggen ligger, mens verden står.

Også svenskekrigene 1643—45 satte sig spor i Vesthimmerland. En stedlig tradition vil således vide, at det var svenskerne, der ødelagde den prægtige kirke ved Vitskøl kloster i 1644. Det er dog tvivlsomt, om det er rigtigt. Men krigen gav anledning til nogle præsteindberetninger, der ikke er uden interesse.

I herredsbogen for Slet herred 1649 i Viborg bispearkiv findes en fortegnelse over gårdene i Malle sogn med den tiende, der skulle ydes til præsten¹⁷). Fortegnelsen er forfattet af præsten Isaac Aasted Christensen i Kiergaard i Ranum. Mærkeligt nok mangler der en eneste gård i fortegnelsen, og det er uheldigvis Svenstrup. At præsten skulle have glemte gården, selvom han var ny i embedet, lyder ikke sandsynligt. Forklaringen findes måske i den ny fortegnelse, som præsterne i Slet herred allerede to år efter fik befaling til at indsende til bispem i Viborg¹⁸). Heri findes alle hele og halve gårde samt boel i sognene, men uden angivelse af tienden. Denne gang mangler Svenstrup ikke. Omtalen af den lyder således: »De efterskrevne (gårde) tilhører velbårne Mandrup Due, 1 (gård) kaldet Svenstrup, som velbårne Jørgen Ormb påboer oc hannem er med forlenet.« Måske har Svenstrup været tiendefri i de år den adelige Jørgen Ormb (Vorm) havde den i forlening eller rettere i fæste af Mandrup Due til Krastrup. Det er i al fald en slags forklaring på det mærkelige forhold. Men hvem var

denne adelige herre, og hvorfor havnede han her på Svenstrup, som dog var en ufri bondegård? Der kan ikke herske tvivl om, at han er identisk med den Jørgen Vorm, der i 1622 solgte Vaar til Anders Friis. Han var født på Vaar 1591 og blev 1612 gift med Anne Due, en søster til Mandrup Due på Krastrup. I 1614 fik han kongens part af korntienden af Malle sogn. Efter at han — vel af nød og trang — havde solgt Vaar, ser det ud til, at han har ført en omflakkende tilværelse. Det er i al fald det indtryk, man får af de oplysninger, Danmarks Adelsaarbog har om ham¹⁹).

Af mosteren Ide Bjørn fik han gården Ørndrup i Aars herred. I 1626 optræder han på Bjørnholm som vidne for Niels Skinkel. Året efter frasagde han sig arv og gæld efter Ide Bjørn. Adelsårbogen siger videre, at han i 1634 førte proces på Han herreds ting og da kaldes Jørgen Vorm til Slette og på Slette. Det må vist bero på en misforståelse, da der aldrig har boet nogen Vorm på denne gård. Mon der ikke menes, at han var fra Slet herred? I 1636 er han atter til stede på Bjørnholm, hvor han er medforsegler på et skøde fra Niels Skinkel til Holger Bille. Oplysningerne om Jørgen Vorm slutter med den lidet sigende bemærkning: levede endnu 1641. Her er altså tale om en adelsmand uden herregård, som faktisk forsvinder ud af historien i 1641. Men et sted skulle han jo bo, og Mandrup Due har for sin søsters skyld givet ham Svenstrup i fæste, hvor de vel nærmest har levet af Dues nåde. Når valget faldt på denne gård, kan det skyldes, at Jørgen Vorm fortsat har haft Malle sogns kongekorntiende. Denne herremand endte således som fæster på en bondegård, han tidligere selv havde ejet. Om han døde på Svenstrup, har det ikke været muligt at efterspore, men i givet fald er det sket før 1664, da en anden på den tid var fæster på gården.

Den ovennævnte præst Isaac Aasted Christensen flyttede efter den sidste svenskekrig 1657—60 til Ranum, fordi fjenden havde afbrændt hans præstegård Kiergaard²⁰).

Matrikler og ekstraskatter.

Efter svenskekrigenes afslutning var Danmark og da i særlig grad Jylland yderst fattigt. Da enevælden blev indført 1660, var stats-

kassen tom, og de vanlige indtægtskilder flød langsomt. For nogles vedkommende var de endog udtørret. Frederik den Tredies bortsalg af krongods, kirker og anden ejendom var kun nødløsninger, da de var engangsforeteelser og i de fleste tilfælde afdrag på gæld. En stabil indtægtskilde var nødvendig, og man valgte at indføre permanente skatter på jord og at opkræve ekstraskatter som midlertidig foranstaltning. Allerede i 1661 begyndte man udarbejdelsen af den såkaldte kommissionsmatrikel.

Den var meget utilfredsstillende og må forbigåes i denne fremstilling, da den ikke er bevaret for Aars og Slet herreder. I 1664 kom Amtsstuematriklen eller Frederik den Tredjes Landgildematrikel²¹), hvori alle landgildeydelse efter bestemte takster blev omregnet til hartkorn, d. v. s. det blev sat i værdi i forhold til hårdt korn, rug eller byg. 1 td. rug eller byg = 1 td. hartkorn, 2 tdr. havre = 1 td. hartkorn, 3 får = 1 td. hartkorn, 24 høns = 1 td. hartkorn, for at nævne et par eksempler. Det beregnede hartkorn blev så grundlaget for skatteudskrivningen. For Svenstrups vedkommende oplyser denne matrikel følgende:

Svenstrupgaard en hel gård beboet af fæsteren Hans Moridsen fru Anna Sciels thienner. Landgilden opgives, som vi flere gange har set den anført. I hartkorn er den beregnet til 6 tdr. 2 skp. 0 fjk. 2⁶/7 album.

Den nævnte Anna Sciel er identisk med Anne Skeel enke efter Mandrup Due til Halkjær og Krastrup. Hun var dog allerede død i 1662, og ved skiftet efter hende i 1663 arvede sønnen Bernt Due Krastrup med Svenstrup, mens en broder fik Halkjær. Bernt Due, der levede til 1699, arvede i 1683 tillige Halkjær. Han havde vist ikke særlig god orden i sine pengesager. I hvert fald viser Viborg Landstings skøde- og panteprotokol, at han optog adskillige lån. Således var han i Aalborg den 7. april 1679, hvor han lånte 600 rigsdaler i kroner af Peder Hoffmand²². Lånet skulle forrentes med 6 pct. Som sikkerhed for pengene fik Peder Hoffmand pant i Svenstrupgaard, som da var beboet af Peder Pedersen Basse, hvis landgilde opregnes. Den eneste forskel fra tidligere er, at gæsteriet nu betales med 4 sletdaler. Da 4 sletdaler er 16 mark, er der tale om en ret kraftig forhøjelse. Hvornår og hvordan den er fremkommet ses ikke.

Muligvis kan det være sket ved fæsterskiftet fra Hans Moritsen til Peder Pedersen Basse. Sidstnævnte træffer vi i 1682 i et mandtal forfattet af sognepræsten Mathias Villumsen i anledning af en allernådigst kop- og kvægskat, der skulle betales dels til 11. december 1682 og dels til 11. marts 1683²³). Om Svenstrupgaard findes følgende oplysninger i dette mandtal. Gården ejes af Bernt Due til Krastrup og beboes af Peder Basse og hans hustru Jehanne Pedersdatter. De havde en tjenestekarl Anders Andersen og en tjenestepige Karen Hansdatter. I kopskat betales af disse fire personer 4 mark og 8 skilling. På gården fandtes følgende husdyr: 2 heste, 2 hopper, 4 køer, 2 ungstude i tredje år, 2 åringsnød, 12 får, 4 svin og 1 bistok. For øvrigt den eneste bifamilie i Malle sogn. Kvægskatten beløb sig til 6 mark og 10 skilling. At det ikke var nogen ringe besætning, vil fremgå af en sammenligning med den vedføjede tabel, der er udarbejdet på grundlag af et stort materiale samlet af Gunnar Olsen og publiceret i *Fortid og Nutid* 1940²⁴). Tallene er gennemsnitstal for de enkelte landsdele. I Østjylland er får og svin slået sammen i en gruppe.

	Heste	Kreaturer	Får	Svin	I alt
Sjælland	4,8	5,1	5,1	2,1	17,1
Lolland	4,6	3,3	3,2	2,0	14,1
Fyn	3,5	3,6	3,9	1,6	12,6
Østjylland	3,2	4,8	7,2		15,2
Vestjylland	2,0	3,3	4,1	0,6	10,0
Vendsyssel	1,4	1,7	2,1	0,5	5,8
Svenstrup	4,0	8,0	12,0	4,0	28,0

Samme år, som sidste rate af denne ekstraskat forfaldt, begyndte forberedelserne til Christian den Femtes matrikel for Jyllands vedkommende med en fuldstændig opmåling af al dyrket jord. Disse opmålingers resultater indførtes sammen med forskellige andre oplysninger i protokoller, som benævntes markbøger. Efter dem blev der udarbejdet såkaldte modelbøger. De dannede grundlaget for selve

matriklen. Dette kæmpeværk indledtes med en fortale, hvoraf brudstykker gengives:

»En fuldkommen landmåling
uden mindste at give
eller mindste at tage . . .
En vel lignet matrikel,
hvor retfærdighedens hånd
med ziffer og nummer
efter hver mands ejendom
beregner hver mand til skat,
som alle er kongen skyldig.«

Det var store ord om et stort værk. Som eksempel på, at andre havde en noget afvigende opfattelse, kan anføres, hvad herredsfoged Kresten Sørensen Testrup fra Vesthimmerland skriver i sin Rinds herreds krønike²⁵): »Agrene blev målt i længden og bredden. Som ordet gik var der over 400 personer, som brugtes dertil. De var delt i adskillige komplotter og omendskønt deriblandt kan have været nogle, som forstod geometrien, så var dog de fleste deraf nogle liderlige idioter De havde en pind til viser og satte de nogle stager på marken og havde en snor med en kugle i enden, som de tog i munden og så ud af snoren efter stagerne Tog også observationer efter deres hatteskygge. Da et komplot lå i Nyborg og skrev deres forretning ren, gjorde de samme steds 47 horeunger. Det er nok som bekendt, at hvilken by, som ej trakterede og fyldte dem med stærk drik efter ønske. Den blev højt ansat, som endnu svier til mange denne dag og så længe denne landmåling står.« Det var hårde ord, men de afspejler sikkert ganske godt bøndernes syn på disse mærkelige folk, der pludselig dukkede op og foretog sig besynderlige og uforståelige ting.

Efter denne salut skal vi se, hvad markbogen for Svenstrup har at berette. Det er et dokument på 9 foliosider med titlen: Aalborrihuus Ampt, Slet Herridt, Malle Sogn. Suenstrups Eenestegaard Ene-mærche. Opmaalt af Conduecteur Jens Christensen Mellerup²⁶).

Svenstrupgaards jord består af 10 årsgjøer (vange), hvoraf 4 besåes og 6 hviler årlig²⁷).

1. Øffuerste Hued Holm Giøe	I år med byg besået.
2. Nør Refs Berg Giøe	I år med rug besået.
3. Høyeagers Giøe	I år med rug besået.
4. Mellumb Refffberg	I år med arre besået.
5. Sønder Refberg	} Er i år felled. (ligger brak).
6. Nederste Hved Holm	
7. Langheedeagere	
8. Heedgards Giøe	
9. Nørre Grønsberg Giøe	
10. Øster Heede Jords Giøe	

1. Markskels grænser: Mod nør side og øster til Lemdrup. Vester side til Limfjorden. Sønder side på Næsby og Malle mark.
2. Fædrift haver de intet uden en liden skallhede, som grænser op til Østergaards mark, foruden de agre, som ligger i fællede.
3. Lader male deres brødkorn i Trend mølle 1 mil fra stedet.
4. Tørveskær haver de nogenlunde til nødtørft på forbermedte skallhede. Lyngslet haver de intet, mens køber det i Aars herred, hvor de det billigst kan bekomme.
5. Deres hjultømmer køber de i Aalborg 6 mil fra stedet.
6. Fiskeri findes intet.
7. Gærdsel og stavhug haver intet af, mens bruger tørvediger.

Efter denne oversigt og disse oplysninger får vi at vide, at Svenstrupgaard ejes af velbårne Bernt Due til Krastrup, og at Peder Pedersen Basse har den i fæste, og endelig fortsættes der så med beskrivelse og opmåling af de enkelte giøer.

1. Øffuerste Huedholms Giøe hviler i 6 år og dyrkes i 4 år. Der såes 1 kierv byg, 1 kierv rug og 2 kierv havre, hvilket betyder, at denne mark ligger udyrket hen i 6 år, hvorefter der det første år dyrkes byg, det andet år rug og de 2 sidste år havre. Denne mark var bedst egnet til byg og bestod af 2 stuffer, der forløb fra øst til vest, med middelmådig jord af mere sand end muld. Den blev opmålt i 4 stykker, der tilsammen indeholdt 103.147 kvadratalen eller ca. 7 tdr. 3 skpr. land, idet 1 td. land er 14.000 kvadratalen. Et lille stykke jord på 816 kvadratalen blev holdt uden for takseringen.

2. *Nør Refbierig Giøe*. Hvile og dyrkning som nr. 1, men var »bedst bequem til arre«. Marken bestod af 5 stuffer, hvoraf en indeholdt 6 agre og to hver 3 agre. En stufe »løb i synder og sør«, mens de øvrige »løb i øster og vester«. Jordens kvalitet var »middelmådig jord af grå grus muld«. Marken blev målt i 9 stykker, der tilsammen udgjorde 105.412 kvadratalen eller ca. 7 tdr. 4 skpr. land. Også i denne mark lå et mindre udyrket område. Det var 61 alen bredt i den ene ende og 39 i den anden, mens længden var 91 alen. I areal blev det $(61 \text{ alen} + 39 \text{ alen}) : 2 = 50 \text{ alen}$, $50 \text{ alen} \cdot 91 \text{ alen} = 4550 \text{ kvadratalen}$. Men der blev kun fradraget 455 kvadratalen. Altså en fejl i gårdens dis-favør på 4095 kvadratalen. Det er nok Dumpe, et jordfaldshul fra istiden, der endnu findes på gårdens mark.

3. *Høyagers Giøe*. Hvile og dyrkning som foregående og var som den bedst bekvem til havre. Marken bestod af »middelmådig jord af grå sandig muld« og var delt i 3 stuffer, men målt i 5 stykker, som tilsammen indeholdt 86.927 kvadratalen eller ca. 6 tdr. 2 skpr. land.

4. *Mellum Reufs Bierg*. Med hensyn til hvile, dyrkning og egnethed ganske som 2 og 3, men marken bestod af »skarp jord af grå og sandig jord«. Der var i denne mark kun en stufe, der forløb i øst-vest, men den blev målt i 3 stykker, som i alt indeholdt 93.721 kvadratalen eller ca. 6 tdr. 5 skpr. land.

5. *Synder Reufs Bierg*. Hvile, dyrkning og egnethed som nr. 2-4, mens jordens kvalitet var en grad ringere end nr. 4. »Ond jord af sten og grus«, er betegnelsen. Der var 2 stuffer i denne mark der forløb øst og vest. Den blev opmålt i 5 stykker, og dens areal var 83.817 kvadratalen eller knap 6 tdr. land.

6. *Nederste Huedholmbs giøe*. Hvile, dyrkning og egnethed som foregående. Kvalitet: »Middelmådig jord, rød sandig noget ringe muld«. Der var kun 1 stufe i denne mark, hvoraf en del »løb i synder og sør og resten i øster og vester«. Den indeholdt 15 agre, men blev opmålt i 6 stykker med et samlet areal på $115.136\frac{3}{8}$ kvadratalen eller ca. 8 tdr. 2 skpr. land.

7. *Langheede agers giøe*. Hvile og dyrkning som foregående, men

var bedst tjenlig til byg. Marken bestod af 1 stufe, der løb fra syd til nord og bestod af »middelmådig jord af mere sand end muld«. Den blev opmålt i 4 stykker og havde et samlet areal på 74.552 kvadratalen eller 5 tdr. 3 skpr. land. Det var gårdens mindste mark.

8. *Heegaars aars giøe*. Denne mark har en anden fordeling af hvile og dyrkning end de hidtil nævnte, idet den hviler i 7 år og kun dyrkes i 3 år. Der sås 1 kierv boghvede og 2 kierv havre. Marken var bedst tjenlig til havre, og den bestod af »ond jord af grå strid løbsand«. Der var kun 1 stufe i marken, der »løb synder og nør«. Den blev målt i 9 stykker og var med sine 121.458 kvadratalen eller 8 tdr. 5 skpr. land gårdens største, men tillige dårligste mark.

9. *Nøre Grønbiørgs giøe*. Hvile, dyrkning og egnethed nøjagtig som nr. 2. Den indeholdt kun 1 stufe af »skarp jord af hvid grus muld«. Markens retning angives ikke. Den blev målt i 9 stykker og indeholdt 116.778 kvadratalen eller ca. 8 tdr. 3 skpr. land.

10. *Østerheede Jords Giøe*. Denne mark hviler ligesom nr. 8 i 7 år og dyrkes altså kun i 3 år. Der sås 1 kierv byg og 2 kierv havre. Marken var bedst bekvem til havre. Den indeholdt kun 1 stufe af »ond død jord, stengrus«. Retningen angives ikke. Den blev målt i 5 stykker og indeholdt 91.355 kvadratalen eller ca. 6 tdr. 4 skpr. land.

Markbogen slutter med følgende oplysninger:

»Hertil kan avles efter engforretningen godt hø, ti læs siger 10 læs.«

Ildebrand findes til nødtørft af splittørv og lyngslet.

Græsningen til denne gård takseret for 20 høvder.

Summa jord: Med brug og hvile 992.303 kvadratalen = 70 tdr. 7 skpr. 0 fjk. 0 album 1 hvid.

Det må her erindres, at den jord, der aldrig blev dyrket, ikke er indberegnet i gårdens areal, som var mellem 3 og 4 gange så stort.

Nogle af de gamle marknavne kendes og benyttes endnu af og til på Svenstrupgaard. Det gælder således Højager, Hvedholm og Grønbjerg.

Efter markbogens oplysninger blev modelbogen udført. D. v. s. hartkornet beregnet. Modelbogen for Svenstrupgaard giver disse

fakta: Svenstrupgaard, hvis agerjord er beregnet $\frac{1}{2}$ skarp, $\frac{3}{8}$ ond og $\frac{1}{8}$ allerværst, høet og græsningen for middel, ejes af velbårne hr. cancelieraad Bernt Due og beboes af Thomas Christensen Kiergaard²⁸).

$\frac{1}{2}$ skarp jord = 35 tdr. 3 skpr. 2 fjk. 0 alb. 0 hv.
 $\frac{3}{8}$ ond jord = 26 tdr. 4 skpr. 2 fjk. 1 alb. 3 hv.
 $\frac{1}{8}$ allerværst = 8 tdr. 6 skpr. 3 fjk. 1 alb. 2 hv.

I alt jord med brug og hvile 70 tdr. 7 skpr. 0 fjk. 0 alb. 1 hv.

Middel hø 10 læs

Middel græsning 6 høvder

I Jylland blev jorden takseret efter følgende skale²⁹):

Sædejord:

allerbedst 2 tdr. land = 1 td. hartkorn
god 4 tdr. land = 1 td. hartkorn
middel 6 tdr. land = 1 td. hartkorn
skarp 9 tdr. land = 1 td. hartkorn
ond 12 tdr. land = 1 td. hartkorn
allerværst 16 tdr. land = 1 td. hartkorn
middel hø 24 læs = 1 td. hartkorn
middel græsning til 32 høvder = 1 td. hartkorn

Jordareal	Hartkorn				
	Tdr.	Skpr.	Fjrk.	Alb.	Hvid
$\frac{1}{2}$ skarp jord 35 tdr. 3 skpr. 2 fjk. delt med 9	3	7	2	0	0
$\frac{3}{8}$ ond jord 26 tdr. 4 skpr. 2 fjk. 1 alb. 3 hv. delt med 12	2	1	2	2	$2\frac{7}{12}$
$\frac{1}{8}$ allerværst jord 8 tdr. 6 skpr. 3 fjk. 1 alb. 2 hv. delt med 16	0	4	1	2	$0\frac{5}{8}$
Middel hø 10 læs à 1 fjk. 1 alb. ..	0	3	1	1	0
Middel græsning for 6 høvder à 1 fjk.	0	1	2	0	0
I alt hartkorn	7	2	2	0	$0\frac{5}{24}$

Dette hartkorn blev sat til 7 tdr. 2 skpr. 2 fjr. 0 alb., idet man helt så bort fra den mindste enhed. Det var en ret betydelig stigning fra det gamle hartkorn i 1664, der var på 6 tdr. 3 skpr. 0 fjr. $2\frac{6}{7}$ alb.

For hele Malle sogn betød den ny beregningsmåde, at hartkornet blev nedsat fra 88 tdr. 5 skpr. 1 fjr. 1 alb. til 58 tdr. 3 skpr. 1 fjr. 1 alb. eller med ca. 34 pct., mens Svenstrupgaards hartkorn blev forhøjet med ca. 13 pct. Foruden denne gård fik kun Lendrup sit hartkorn forhøjet, endda med næsten 80 pct. I de to gårde har brændevinsdunken nok været lovlig vel tilproppet.

Med hensyn til kvalitet var Svenstrupgaards jorder ikke af de bedste, idet der gennemsnitlig gik 9 tdr. 6 skpr. land til 1 td. hartkorn. Sammenlignet med sognet som helhed ses det, at det dog ikke var sognets dårligste jord, der lå til Svenstrupgaard, for det må i gennemsnit anvende 11 tdr. 2 skpr. land til hver td. hartkorn. Bedst i sognet var Vansted med 7 tdr. 5 skpr. og Østergaard med 8 tdr. land pr. td. hartkorn. Dårligst var Brøttrup og Lendrup med henholdsvis lidt over og lidt under 14 tdr. land pr. td. hartkorn.

Modelbogen var igen grundlaget for selve matriklen, der fik den enevældige konges navn. Christian den Femtes matrikel 1688. I protokol nr. 1833 findes Malle sogn og herunder står bl. a.: Svenstrupgaard, proprietær Bernt Due, fæster Thomas Christensen Kiergaard. Gammel matrikel hartkorn 6 tdr. 3 skpr. 0 fjr. $2\frac{6}{7}$ alb. Ny matrikel hartkorn 7 tdr. 6 skpr. 0 fjr. 2 alb. Dette tal stemmer ikke med modelbogens, der har 7 tdr. 2 skpr. 2 fjr. Det skyldes, at der for Jyllands vedkommende blev foretaget en generel forhøjelse af hartkornet med $\frac{1}{16}$. En efterregning viser, at der her er forhøjet med $\frac{1}{8}$ album ud over den påbudte sekstendedel, vel for at undgå brøker.

Om den ny fæster på Svenstrupgaard Thomas Christensen Kiergaard kan der findes nogle oplysninger i de mange ekstraskatter, kongen lod udskrive. I 1687 måtte alle således udrede en køp- og kvægskat³⁰). Thomas Christensen skulle for sig selv, sin hustru og en dreng Anders Nielsen betale 1 rdlr. 1 mark 8 skilling og i kvægskat 1 rdlr. 8 skilling. Besætningen bestod af 1 hest, 1 hoppe, 1 fole i andet år, 2 køer, 1 stud i fjerde år, 6 får og 2 svin. Desværre har

sognepræsten Mathias Villumsen³¹⁾ ikke som i 1682 anført hustruens navn, og det skal han have utak for. Til hans undskyldning tjener, at han skulle foretage tællingen i nuværende Malle, Ranum, Overlade og Strandby sogne — et kæmpearbejde.

Thomas Christensens besætning kan synes såre beskeden, men må ses i sammenligning med forholdene andre steder. Her er valgt Fly by i Fjends herred³²⁾, hvor jorden i al fald ikke var dårligere end på Svenstrupgaard. I denne by var der 22 gårdfæstere. Endvidere Øster Sundby umiddelbart øst for Aalborg³³⁾. Altså en landsby med en yderst gunstig beliggenhed og med jord af langt bedre kvalitet end de to andre steder. I Øster Sundby var der i 1687 19 gårdfæstere. Af nedenstående skema kan ses, at Thomas Christensen ikke var så værst stillet.

Besætning i alt	Heste	Kreaturer	Får	Svin
Fly by 22 gårdfæstere.....	29	33	51	8
Øster Sundby 19 gårdfæstere..	38	24	50	12
Svenstrupgaard 1 fæster	3	3	6	2
<i>Gennemsnit:</i>				
Fly by pr. fæster	1,3	1,5	2,3	0,4
Øster Sundby pr. fæster	2,0	1,3	2,6	0,6
Svenstrupgaard	3,0	3,0	6,0	2,0

I begge landsbyer var den største besætning mindre end Svenstrupgaards.

Tallene for Svenstrupgaard viser, at der på denne gård er sket en meget betydelig reduktion af besætningen siden Peder Pedersen Basses tid, da den var ca. dobbelt så stor. Denne tilbagegang var dog langtfra et lokalt fænomen. Den viste sig overalt i landet og skyldtes uden tvivl en række hårde vintre og deraf følgende dårlige høstår. Præsten Lauritz Axelson i Vesterbølle præstegård skriver i sin dagbog i 1684³⁴⁾. »Dette år, nemlig 1683 indtil efter påske 1684

var det en streng vinter, som udtærede al den Guds velsignelse, som forleden år var avlet. I marts måned var nogle mænd herfra Vesterbølle i Salling for at hente fodring. De kørte over fjorden på isen både frem og tilbage.« 1686 var et misvækstår over det ganske land.

Hvor mange dyr de forskellige bønder har lært sig at knibe uden om tællingen, haves der ingen tal for, men der var også andre måder at redde nogle skilling på. Ved at angive en hest som fole kunne den halve skat spares. Uden at mistænke Thomas Christensen, hvad forstand havde præsten på at bedømme en hests alder?

Også på andre områder end det skattemæssige skete der forandringer i disse år. Således indførtes der ensartet mål og vægt overalt i landet. Herom beretter præsten Lauritz Axelson i 1688. »Den 7. december var tvende personer her i mit hus, som slog alle gamle skæpper, bismere, alener etc. i sønder og tog ed af bønderne, at de herefter hverken skulle bruge gammel mål eller vægt.« En helt ny landslov blev sat i kraft i 1688. Det var Christian den Femtes danske lov. Den betød bl. a. en om- og sammenlægning af retskredsene. Svenstrupgaard, der hidtil havde hørt under Aale birketing, kom efter dette tings nedlæggelse under herredstinget for Slet herred, som endvidere blev sammenlagt med Aars herred og Løgstør birk med fælles tingsted i Løgstør. Til de ny foged- og skriverembeder blev der udnævnt studerede folk, mens de gamle var bønder fra egnen. Sammenlign med Jens Christensen i Svenstrup i 1601 og 1616. At disse gamle fogeder ikke altid var lige heldige ses af en karakteristik af herredsfoged Jacob Christensen i Slet herred i 1687. Det hedder bl. a. om ham: »ikke alene uvederhæftig, men også (så) fordrukken, at det ikke synes, han har sin fulde fornøft, og af des årsag gør, hvad han selv lyster, såsom den forurettede dog ingen restitution hos ham kan erholde³⁵).« Slettere kunne det dårligt være, men det skal dog retfærdigvis tilføjes, at udtalelsen stammer fra de mennesker, som skulle forberede den ny ordning.

Alt det ny kostede mange penge, og bl. a. af den grund blev der fortsat udskrevet ekstraskatter af forskellig art, som dog ikke alle ramte bønderne. I 1690 skulle der betales kop- og ildstedsskat³⁶), hvoraf ses, at Thomas Christensen og hustru endnu boede på Svenstrupgaard. Heller ikke i dette mandtal nævnes hendes navn. Der er

ingen skattepligtige tjenestefolk. Besætningen omtales naturligvis ikke, men der betales skat af et ildsted. I 1699 blev udskrevet hele to kopskatter³⁷). I den første er alle i Malle sogn nævnt, dog med Svenstrup som eneste undtagelse. Årsagen kan være, at Thomas Christensen er død. Denne antagelse bestyrkes af, at der i den anden allernådigst påbudne kopskat af 23. november 1699 nævnes en ny fæster på Svenstrupgaard. Han hedder Thomas Nielsen og er gift, men heller ikke hans hustru nævnes ved navn. Dette fæsterskifte falder sammen med, at gårdens ejer Bernt Due til Krastrup dør, men det kan være tilfældigt. De nye ejere af Krastrup og Svenstrup var Bernt Dues børn med den ældste søn oberst Mandrup Due som administrator.

Hidtil har der ikke kunnet oplyses ret meget om Svenstrup-fæsternes familieforhold, men efter 1700 bliver der rådet bod på denne mangel, idet Malle sogns kirkebog er bevaret fra 1709. Allerede på dens første side træffes navnene Svenstrup og Thomas Nielsen, idet sognepræsten under 9. juli 1710 kort noterer: »Begravet Thomas Nielsens hustru i Svenstrup.« End ikke den afdødes navn fandt han, at det var umagen værd at bevare. Nå, alle i Malle vidste jo, hvem hun var, men for en senere tid havde det været rart, om vi i 1687 og 1690 havde fået navnet på Thomas Christensens hustru og i 1699 og her i kirkebogen navnet på Thomas Nielsens; thi det skulle ikke forbyse, om de to kvinder var mor og datter eller måske endog en og samme person. Det må forblive en uløst gåde, men det er en kendsgerning, at Thomas Nielsens efterkommere endnu ejer Svenstrupgaard.

Den 29. juni 1711 giftede Thomas Nielsen sig igen. Denne gang med Ane Lauridsdatter fra Malle sogn. I dette ægteskab fødtes ingen børn, mens der i hans første ægteskab i al fald var 3, 2 sønner og 1 datter. I Thomas Nielsens fæstertid skiftede Svenstrup ejer et par gange. I 1710 faldt oberst Mandrup Due i slaget ved Helsingborg. Hans hustru Charlotte Amalie Gøye boede derefter på Krastrup som enke i en årrække, men hun giftede sig igen i 1716. Denne gang med greve Christian Rantzau til Brahesborg. Efter hendes død fik grev Rantzau ved overenskomst med hendes arvinger auktionsskøde på Krastrup og Gunderstedgaard. Det var i 1725. Samme år findes en

ekstrakt af landmålingens nye matrikel indført i skøde- og pante-protokollen omfattende Krastrups og Gunderstedgaards tilhørende hartkorn³⁸). Af dette dokument ses, at Thomas Nielsen endnu i dette år havde Svenstrupgaard i fæste; men det følgende år skete der sandsynligvis et fæsterskifte på gården, idet Thomas Niensens ældste søn Niels Thomsen da blev viet i Kornum kirke til Karen Christensdatter fra Øster Ørbæk. Hun var døbt 23. oktober 1703 og var datter af Christen Nielsen Syndergaard og Ane Thomasdatter. De nygifte fik bopæl på Svenstrupgaard, og i tidsrummet fra 1727 til 1744 fødte Karen Christensdatter 4 sønner og 4 døtre, alle på Svenstrupgaard og alle døbt i Malle kirke. Thomas Nielsen var dog ikke død ved sønnens giftermål, men har vel været på aftægt hos ham. I 1737 var han fadder ved et af børnebørnenes dåb, ligesom han må antages at have været i live ved hustruens Ane Lauridsdatters begravelse den 23. februar 1738, da præsten skriver: »Begravet Thomas Niensens hustru i Svenstrup«, og ikke afgangne eller salig Thomas Niensens hustru, Hvornår han døde, lader sig ikke efterspore. Det er muligt, at præsten har glemt at indføre hans begravelse i kirkebogen, der er temmelig sjusket ført.

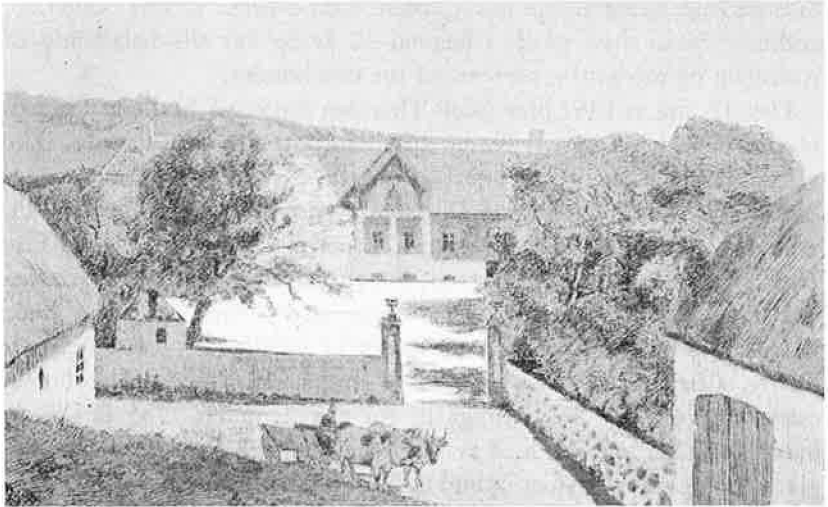
I Niels Thomsens fæstertid indtraf den store kvægpest i Nordjylland i årene fra 1746 til 1749. Denne kvægsyge var særlig ondartet i Slet herred, der var det hårdest ramte i Aalborg og Viborg stifter. Hvor galt det stod til hos Niels Thomsen på Svenstrupgaard ses ikke af de bevarede dokumenter, men den 20. november 1747 var der i al fald død 105 kreaturer i Malle sogn³⁹), så ret mange — måske slet ingen har været i live på det tidspunkt. Ved kreaturtællingen i 1682 var der i hele Malle sogn 57 køer og ungkreaturer, 78 får og 21 svin. Med den store nedgang i antallet i 1687 i erindring, vil det være svært at forestille sig, at der i de dårlige tider i 1. halvdel af 1700-tallet skulle være tale om en stigning i antallet af nogen betydning.

Også Niels Thomsen måtte opleve at se sin fæstegård skifte ejer to gange i det lange åremål, han beboede den. Greve Christian Rantzau solgte ifølge skøde af 23. april 1756⁴⁰) Krastrup med underliggende bøndergodt til etatsråd Gert de Lichtenberg til Bidstrup, som videre-solgte gård og gods til Marcus Pauli Marcussen den 15. april 1757¹⁴).

Sidstnævnte købte tillige nabogården Vaar i 1760. Denne borgerlige godsejer besad disse gårde i henved 40 år og var tilsyneladende en fornuftig og medgørlig herremand for sine bønder.

Den 17. marts 1762 blev Niels Thomsen jordet på Malle kirkegård. Hvor længe hans hustru Karen Christensdatter levede har det ikke været muligt at efterspore hverken i Malle eller de omliggende sognes kirkebøger. Deres ældste søn Christen Nielsen, der var døbt den 25. januar 1733 i Malle kirke, blev den 1. marts 1762 trolovet med Else Jensdatter, tjenende på Krastrup, hvor også Christens søster Kirsten var pige. Den 6. juni fandt brylluppet sted i Farstrup kirke, hvor Else var døbt i 1733. Hun var datter af gårdfæster Jens Nielsen i Kølby. Christen og Else er sikkert straks efter giftermålet blevet mand og kone på Svenstrupgård; thi den 2. marts 1763 havde de barnedåb i Malle kirke med tvillingerne Niels og Jens. Til denne begivenhed var der et stort opbud af faddere. »Niels blev båret af hr. Rostrups søster Inger Tygersdatter ved Ranum præstegård og Jens af Mette Christensdatter af Aarupgård.« Desuden var der 10 faddere, forskellige familiemedlemmer samt naboer fra Lendrup og Østergaard. Tvillingerne døde dog og blev begravet med en uges mellemrum i juni måned samme år. En pige Ane Marie døde kun 2 uger gammel. Derudover var der 4 børn i ægteskabet 3 døtre og 1 søn. Karen døbt 5. august 1764 blev første gang gift med Jens Christensen i Lendrupgaard og anden gang med Niels Christensen Møller, der blev fæster af den samme gård. Ane Catrine døbt 14. september 1766 blev gift med selvejergårdmand Povl Nielsen i Løgsted⁴²). Maren døbt 20. juli 1773 blev gift med Peder Christensen i Mjallerup. Sønnen Niels var opkaldt efter farfaderen og blev døbt den 2. september 1770.

I årene 1765 og 1766 har Christen Nielsen og Else Jensdatter haft indkvartering af et selskab af pulsvådsfiskere fra Harboøre^{42a}). Fiskerne fra denne by og fra Agger havde på den tid ret til at drive ålefiskeri med pulsvåd i hele den vestlige del af Limfjorden. Da størstedelen af dette fiskeri foregik langt fra hjemegnen, lejede de sig ind hos de bønder, der boede nærmest ved fiskepladserne, og som havde strandret. Fiskerne fik kost og logi på gården og betalte derfor med ål. Værten havde således lov til at udtage de 20 største af hver nats

Vaar. Illustreret Tidende XXXVIII 1895—96. Side 229.

fangst. De blev kaldt davreål og blev nedsaltede til senere brug. I de samme år var der indkvarteret to selskaber på Lendrup. Den lille bugt ved bækkens udløb i fjorden har udgjort en bekvem landingsplads for de 6 både, de tre selskaber benyttede ved fiskeriet. Om fæsterne i Svenstrup og Lendrup drev fiskeri for egen regning i ældre tid haves der ingen efterretning om; men det er vel utænkeligt, at de ikke af og til har sikret sig andel i fjordens rigdom.

I Christen Niensens fæstertid indtraf de store bondereformer. Allerede Struense søgte i sin korte regeringstid at få sat skik på bøndernes hoveriforpligtelser, der mange steder var blevet en utålelig byrde for dem. Det gav sig praktisk udslag i, at alle godsejere måtte udfærdige hoverireglementer. Sådanne er bevaret for såvel Krastrup som Vaar gods, men ingen af stederne er Svenstrupgaard nævnt, hvilket må betyde, at gården har været fritaget for hoveri, vel på grund af den lange afstand til Krastrup. Den 24. juni 1794 solgte Marcus Pauli Marcussen sine gårde Krastrup, Vaar og Gunderstedgaard med tilhørende bøndergods til sin søn Poul Marcussen og svigersønnen Ulrich Christian v. Smidten i forening. I forbindelse med skødet findes en jordebog, hvoraf det fremgår, at Christen Nielsen stadig er

fæster på Svenstrupgaard⁴³). Fællesskabet mellem de to svogre blev så kort som overhovedet muligt; thi allerede samme dag delte de det købte imellem sig, således at Poul Marcussen fik Krastrup og Gunderstedgaard, mens Ulrich v. Smidten fik Vaar. Denne tilsyneladende skæve deling er nok årsag til, at der blev foretaget en anden fordeling af bøndergodset end den hidtil gældende for at få regnestykket til at gå op. Således gik det til, at Svenstrupgaard for anden gang kom under Vaar og samtidig i hænderne på en række gårdslagtere og spekulanter. Ulrich v. Smidten solgte ifølge skøde af 1804 Vaar til Hans Jacob Lindahl til Aunsbjerg og birkedommer Bendix Claudi i Lemvig. I en tilhørende jordebog findes nogle gode oplysninger om Svenstrupgaard⁴⁴). Christen Nielsen sidder stadig som fæster på gården. Dens hartkorn er 7 tdr.6 skpr. 0 fjk. 2 album, og landgilden er afløst med 18 daler årlig. Christen Nielsen betaler ikke hoveripenge, men »han forretter rejser«. Afløsningen af landgilden med et pengebeløb har været en stor fordel, navnlig da den har fundet sted på et tidspunkt med ret lave kornpriser. I 1809 anfører overkøbmand Jacob Kjellerup i Aalborg følgende priser på korn i Nordjylland: rug 8¹/₂ rdlr. Byg 5¹/₂ rdlr. og havre 4—4¹/₂ rdlr., alt pr. tønde⁴⁵). Alene værdien af kornet i Christen Nielsens landgilde beløb sig efter disse priser til over 30 rdlr., hvortil kom hvad de øvrige naturalieydelser kunne indbringe.

Af jordebogens oplysninger fås tillige bekræftelse på, at der ingen almindelig hoveriforpligtelse hvilede på gården, da der ingen hoveripenge betales; thi de var jo afløsning for hoveri. Hvori rejserne bestod, findes ikke oplyst noget steds.

I 1809 blev Vaar og Svenstrupgaard atter solgt. Denne gang til Samuel Warburg til Kyø og jøden Wulff Salomon fra Hamburg, der var medejer af Kyø⁴⁶). Han blev samme år eneejer, og han afhændede Svenstrupgaard, inden han solgte Vaar og blev brænderiejer i Odense. Men før denne handel omtales, skal her forsøges en sammenfattende bedømmelse af forholdene for fæsterne på Svenstrupgaard sammenlignet med tilstandene andre steder. På Svenstrupgaard var der intet plagsomt og tidrøvende hoveri at forrette. Landgilden var afløst af en beskeden årlig afgift. Jorden lå samlet og i umiddelbar nærhed af gården. Endelig var der intet brydsomt driftsfællesskab med andre

gårde. Hertil kom, at de skiftende ejere var bosat så langt borte, at det er tvivlsomt, om nogen af dem nogen sinde har sat deres ben på gårdens grund. Det vil i virkeligheden sige, at man på Svenstrupgaard har været fri for de fleste og sværeste af de store problemer, de danske bønder i almindelighed havde at slås med i 1700-tallet. Under så gunstige vilkår kan trangen til selveje ikke have været overvældende stor. Det er da også mest sandsynligt, at det er de herrer gårdslagtere, der har presset på for at få en handel i stand og derigennem penge i kassen. Det lykkedes således ikke at sælge til Christen Nielsen, der havde nydt det gode fæste i 47 år. Men efter at han var død og begravet den 4. juni 1809, kom der gang i forhandlingerne om salg af gården mellem Wulff Salomon og Christen Nielsens eneste søn Niels Christensen. Han var blevet viet i Malle kirke den 8. april 1806 til Ane Simonsdatter fra Vilsted sogn. Hun var født 1776 og datter af selvejergårdmand Simon Pedersen og Ane Andersdatter i Grønninggaard. Den 15. december 1809 blev der skrevet skøde på Svenstrupgaard i Aalborg, og Niels Christensen blev dermed selvejergårdmand. Skødet har følgende korte ordlyd⁴⁶):

»Jeg underskrevne Wulff Salomon, for nærværende Tiid mig opholdende her i Aalborg, sælger herved skiøder og aldeles afhænder til Niels Christensen en mig tilhørende og af hans Fader ifæstehavende Gaard Svenstrupgaard kaldet, af Hartkorn 7 Td. 6 Skp. og 2 Alb., beliggende i Malle Sogn, Sleth Herred i Aalborg Amt, med alle sine Eiendomme, Herligheder og Byrder, saaledes som den efter Loven mig haver tilhørt intet i nogen Maade undtaget eller reserveret og efter de Conditioner, som i vedhæftede originale Kiøbe Contract ere bestemte og af Eiere maae bruges. Fra nu af tilhører og følger Kiøberen Niels Christensen til fuldkommen Eiendom for den accoderede Kiøbesum 1400 Rd. D. C. skriver Et Tusinde og Fire Hundrede Rigsdaler Dansk Courant, og som Kiøberen Niels Christensen nu har betalt mig den anførte Kiøbesum af Et Tusinde og Fire Hundrede Rigsdaler Dansk Courant, saa gives ham derfor herved fuldkommen Qvittering og Skiøde, saa at jeg ingen ydermere Ret og Rettigheder kan have til samme i nogen Maade.

Til Bekræftelse under min Haand og Segl i Overværelse af 2de Vitterligheds-Vidner.

Aalborg den 15de December 1809. *Wulff Salomon (L. S.)*«

Af købesummen betalte Niels Christensen straks de 500 rdlr. og udstedte for restbeløbet en panteobligation på 900 rdlr. til Wulff Salomon mod 1. prioritet i Svenstrupgaard. Den skulle forrentes med 4 pct. p. a. I løbet af godt 2 år formåede Niels Christensen at udbetale denne obligation. Når det lod sig gøre, skyldtes det nok i første række de tårnhøje priser på korn. I 1809 kostede en tønne rug, som før nævnt 8½ rdlr. I 1811 var kapitelstaksten 15 rdlr. 4 mark og i 1813 ikke mindre end 131 rdlr. pr. tønne. Obligationen blev slettet den 8. januar 1812⁴⁷⁾. Det var således lykkedes Niels Christensen at betale hele gårdens gæld med inflationspenge, og ved statsbankerotten året efter stod han med en gældfri ejendom, hvad der var af uvurderlig betydning i de kommende kriseår, hvor selvejere med gæld kunne være langt værre stillet end fæstere.

Den ny matrikel af 1844.

Blandt de mange bondereformer i slutningen af 1700-tallet indgik også planer om en ny matrikulering af al jord i Danmark til afløsning af Christian den Femtes matrikel af 1688, der ikke længere blev anset for et retfærdigt skattegrundlag. Denne reform kom imidlertid i sidste række, og på grund af englænderkrigen og de økonomisk dårlige tider, der fulgte i dens kølvand, blev det store projekt yderligere forsinket. Ja, det var først færdigt så sent som i 1844. De omfangsrige forarbejder med opmåling, korttegning, bonitering og udregning af al Danmarks jord var ikke alene et økonomisk spørgsmål, men tillige et yderst tidkrævende arbejde. For Svenstrupgaards vedkommende blev opmålingen, korttegningen og takseringen foretaget i tiden fra 1814 til 1818⁴⁸⁾. Det skete for øvrigt sammen med Lendrupgaard, som på det tidspunkt var blevet delt i to gårde. Derfor fik Lendrupgårdene matrikelnummer 1 og 2, mens Svenstrupgaard fik nr. 3, og et mindre stykke jord, hvorom der var diskussion, nr. 4. Dette areal lå på grænsen til Østergaard. I en protokol kaldet beregnings- eller sogneprotokollen⁴⁹⁾ kan hele den vidtløftige affære følges ganske

nøje. Svenstrupgaards hele tilliggende blev opdelt i 33 stykker efter kvalitet. Hvert stykke blev betegnet med et bogstav på kortet og et tilsvarende i beregningsprotokollen. Her indførtes stykkerne med arealet i kvadratalen i én rubrik. I en anden blev taksten angivet i forhold til takst 24, hvorefter det boniterede areal blev udregnet ligeledes i kvadratalen. F. eks. blev et stykke på 65.600 kvadratalen til takst 15 ansat således $65.600 \cdot \frac{15}{24} = 41.000$ kvadratalen boniteret areal. Det var gårdens bedste mark. Det ringeste af de 33 stykker var kun 3.200 kvadratalen. Det var dammen ved gården med et lille stykke jord omkring, som blev sat til takst 0. Næstringest var 283.500 kvadratalen til takst $\frac{1}{4}$. Det gav $283.500 \cdot \frac{1}{4} \cdot \frac{1}{24} = 2.950$ kvadratalen boniteret areal. Opmålingen af samtlige 33 stykker jord beløb sig til 3.488.240 kvadratalen eller $249^{2240}/14.000$ tønder land, som efter boniteringen udgjorde 720.020 kvadratalen boniteret areal, der ifølge forordningen om matrikuleringen skulle deles med 72.000, hvorved antallet af tønder hartkorn fremkom. I dette tilfælde altså 10 tønder hartkorn, idet man så bort fra de sidste 20 kvadratalen. Hertil kom imidlertid det omdiskuterede mindre areal, matrikelnummer 4, som kom til Svenstrupgaard. Det indeholdt $7^{11.930}/14.000$ tønder land, der blev sat til 1 fjerdingkar $\frac{1}{2}$ album hartkorn. Svenstrupgaards samlede areal beløb sig altså til $257^{170}/14.000$ tønder land, og hartkornet udgjorde 10 tdr. 0 skpr. 1 fjk. $\frac{1}{2}$ alb., hvilket var en betydelig stigning i forhold til det gamle.

Niels Christensen og Ane Simonsdatter var begge oppe i årene ved deres giftermål. Han var 36 år og hun 30. I ægteskabet fødtes der da også kun 3 børn, alle piger. Ældst var Christiane født 1809 og døbt den 3. september. Hun var opkaldt efter den nylig afdøde farfar, men døde kun $1\frac{1}{2}$ år gammel. I 1812 blev datter nr. 2 født. Hun blev døbt den 10. marts samme år og fik navnet Else efter sin farmor. Den tredje og sidste datter blev døbt den 30. juni 1815 og kaldt Christiane ligesom den afdøde søster.

Den gamle farmor Else Jensdatter levede endnu på Svenstrupgaard i begyndelsen af året 1817; thi i Malle kirkebog skrev præsten Ignatius Becher: »Den 23. april 1817 jordet afgangne Christen Nielsens hustru i Svenstrup Else Jensdatter ibidem 84 år gammel« og i rubrikken for anmærkninger tilføjer han: »Over hende blev paranteret«

(prædiket). Det har ikke været nogen almindelig foreteelse med ligprædikener i Malle sogn, siden den ellers ret fåmælede præst fandt anledning til at bemærke det i kirkebogen. Årsagen var vel, at han har indkasseret en pæn skilling for sin ulejlighed.

I 22 år sad Niels Christensen og Ane Simonsdatter som ejere af Svenstrupgaard. Der var ingen søn til at overtage ejendommen, hvor mand efter mand i fire slægtled havde boet i 133 år, men den 25. november 1831 blev deres ældste datter Else viet i Malle kirke til ungkarl Peder Pedersen. Han var af den kendte Simon-slægt i Vilsted, idet han var søn af den rige selvejergårdmand Peder Simonsen og Kristine Pedersdatter og således bror til Simon Pedersen i Vilsted⁵⁰), der på grund af sin stilling blev kaldt Simon Sognefoged. Næsten samtidig med brylluppet afstod Niels Christensen og hustru Svenstrupgaard til det meget unge ægtepar. Peder var født den 5. december 1808 og altså ved sit giftermål endnu ikke fyldt 23 år, mens Else kun var 19. Skødet på gården blev underskrevet den 8. januar 1832. Det tjente tillige som aftægtskontrakt for Elses forældre og fastsatte desuden den yngste datter Christianes arvepart. Skødet gengives i sin helhed, da det indeholder flere interessante enkeltheder til forståelse af forholdene på den tid.

Skøde.

Jeg underskrevne Niels Christensen, boende Svenstrupgaard, Malle Sogn, sælger skjøder og overdrager herved til min Svigersøn Peder Pedersen af Vilsted min eiede og paaboende Gaard nemlig forbenævnte Svenstrup, som staaer for Hartkorn 7 Td. 6 Skp. 0 Fkr. 2 Alb., med Besætning, Ind- og Udboe, samt øvrigt Tilliggende paa følgende Vilgaar:

1) Kjøberen svarer alle fra 1. Novbr. sidst forfaldne og herefter forfaldne Skatter og andre Afgifter, som hviler eller kommer til at hvile paa det Solgte.

2) Den Yngre af mine Døtre Christiane Nielsdatter tilsvares Kjøberen 300 Rbd. Sølv siger tre Hundrede Rigsbankdaler Sølv, hvilke maae rentefrit blive indestaaende i Gaard og Eiendom indtil hun fylder sit 20. Aar, næsteften vores nemlig jeg undertegnede Niels Christensen og Hustrues herved betingede Aftægt. Det er en Selv-

følge, at saalænge min Datter Christianes Penge indestaae rentefrit, skal hun nyde alt frit i Huset tilligemed anstændige Klæder efter her paa Egnen Skik og Brug hos Kjøbereren; ligesom denne bekoster hendes Bryllup efter Stand og Evne — samt leverer hende 1 Sengs Klæder af alle Slags, 1 god reel Plag i det høieste af 4 Aars Alder, samt en ung Koe og 4 Faar, men saalænge hun er i ugift Stand, skal hun kun have 2 Faar fodret og græsset med deres Lam i Gaarden.

3) Saalænge jeg og Kone Ane Simonsdatter finde os tilfreds med at søge Dug og Disk med Kjøbereren og hans Familie, giver han os begge frie Kost, Varme og Lys, saavel som fornøden Opvartning, særdeles i Sygdomstilfælde, men skulle jeg og Kone finde for godt at holde vor egen Huusholdning, da skal Kjøbereren ej alene give os frie Bopæl i vester Ende af Vaaningshuuset, hvilken Bopæl af ham vedligeholdes, men tillige skal han levere aarlig til vores Underholdning 4 Td. siger fire Tønder Rug, 4 Td. siger fire Tønder Byg, 2 Lis-pund røget Flæsk, 12 Pund Lys, 200 Høstsild nedlagt med Salt, 2 fede Gjæs, samt Malkningen af en Koe, som faaer Kalv hver November, og ligeledes af en Ko, som faaer Kalv hver Mai Maaned, endvidere skal vi have 4 Faar med Lam græsset og fodret med Gaardens egne Faar, og endelig leveres os aarlig 10 Læs Hedetørv til 12 Snese Læsset, 4 Læs Skudtørv à 24 Snese pr. Læs og 1 Læs Lyng, som alt graves, slaaes, rygtes og hjemføres og indbringes eller staksættes mig og Kone uden Bekostning. — I Tilfælde af særskildt Bopæl forbeholder jeg og Kone mig det fornødne Indboe, f. Eks. Kakkellovn, Kjedel, Klokke, Kar, Strip, Stole og Bord m. m., samt Sengeklæder, hvilket alt efter begge vores Død tilfalder Kjøbereren eller Gaardens paa den Tid værende Beboer undtagen Kakkellovnen, som tilfalder min Datter Christiane imod, at Kjøbereren i sin Tid bekoster min og Kones hæderlige og anstændige Begravelse.

Kjøbereren eller Gaardens Beboer skal ei alene være pligtig at befordre mig og Kone til og fra Kirke, naar og saa ofte vi forlanger det, men og til at forrette os 4 andre Reiser til Løgstør eller andet Steeds hen af lige Veis Længde. Vores Korn er Kjøbereren pligtig at føre til og fra Mølle.

4) Dette Skjødes Bekostning paahviler Kjøbereren alene. For det stemplede Papiirs Skyld anslaaes de her anførte Præstationer saaledes:

1. De som eengang for alle skal præsteres:

A. De til Christiane betalende	309 Rbd. 36 Sk.
B. Christianes Bryllup	20 » 00 »
C. Senge til hende	16 » 00 »
D. Plagen	20 » 00 »
E. Koen	12 » 00 »
F. Faarene	12 » 00 »
G. Min og Kones Begravelse	16 » 00 »

I alt 405 Rbd. 36 Sk.

2. Det som aarlig skal præsteres:

A. Min og Kones Bopæl og Ildebrand	10 Rbd. 00 Sk.
B. Ruggen	16 » 00 »
C. Byggen	8 » 00 »
D. Flesk	2 » 00 »
E. Lys	2 » 00 »
F. Sild	1 » 00 »
G. Gjes	1 » 00 »
H. Melken	4 » 00 »
J. Faar	2 » 00 »
K. Reiserne	1 » 00 »
L. Min Datter hendes Faar, Foder og Græs	1 » 00 »

48 Rbd. 00 Sk.

Som 5 Gange taget er 240 Rbd. 0 Mk. 0 Sk.

Dertil lagt det engang præsterede 405 Rbd. 2 Mk. 4 Sk.

Bliver den betale (!) Kjøbesum 645 Rbd. 2 Mk. 4 Sk.

Ovenstaaende Document bedes læst baade som Skjøde og Sikkerheds Document for de Foranbemeldte Præstationer, saaledes at min — Niels Christensen og Hustrues Aftegt kommer til at hvile paa første Prioritet paa det Solgte og Det til min Datter Christiane Præsterende paa anden Prioritet⁵¹).

Svenstrup 8. Januar 1832.

Niels Christensen.

Peder Pedersen.

Det var ikke på noget dårligt tidspunkt, de unge begyndte som selvstændige gårdfolk. Netop da befandt dansk landbrug sig ved et vendepunkt til det bedre efter de trange tider siden statsbankerotten i 1813 og freden i Kiel året efter. Betingelserne for overtagelsen af gården var desuden, som det ses af skødet yderst fordelagtige: Forsørgelse af 3 mennesker og et lån af Elses søster rentefrit i 3 år. Vel kom de bedre tider langsomt, og der blev mange munde at mætte på Svenstrupgaard. I tiden fra 1832 til 1844 fødte Else Nielsdatter med jævne mellemrum 8 børn, hvoraf 3 dog døde som spæde, mens 3 sønner og 2 døtre overlevede forældrene. Det var Kresten født den 10. september 1832, Simon født den 3. juli 1834, Ane Kirstine født den 3. juni 1837, Niels født den 23. september 1839 og endelig Maren Kathrine født den 24. juni 1844. Drengene tog alle senere familienavnet Svenstrup.

Den 4. juli 1845 blev Elses søster Christiane gift med Peder Andersen i Vilsted, en fætter til Peder Pedersen. Ved den lejlighed skulle hun have sin arvepart udbetalt, hvorfor Peder Andersen på hendes vegne måtte give arveafkald for 300 rdl. og de ting, Christiane skulle have ifølge skødet af 8. januar 1832⁵²).

Folketællingen 1850 for Malle sogn kan oplyse, at der da var 12 mennesker hjemmehørende på Svenstrupgaard: Peder Pedersen og Else Nielsdatter, deres 5 børn i alderen 6 til 18 år, Elses gamle mor, 2 tjenestekarle og 2 tjenestepiger. Niels Christensen var da forlængst død. Han blev begravet den 30. august 1839, mens hans hustru Ane Simonsdatter levede til 1854 og blev begravet den 10. november på Malle kirkegård ligesom hendes mand.

Efterhånden som børnene voksede til, fik Peder og Else god hjælp til gårdens drift. Af folketællingen 1860 fremgår det, at de stadig havde alle 5 børn hjemme, nu i alderen fra 17 til 28 år. Desuden var der to plejebørn begge drenge på henholdsvis 2 og 13 år. Endelig var der 4 tjenestekarle, hvoraf en var svensker. Han havde vel tidligere været beskæftiget ved gravningen af Frederik den Syvendes kanal, der blev færdig dette år. Det kan synes at være et lovligt stort folkehold, men dels var det før maskinernes tid, og dels blev der arbejdet meget på gården. Peder Pedersen lod opføre nye bygninger, således et ny stuehus, der stod til 1940. Opdyrkning af hidtil

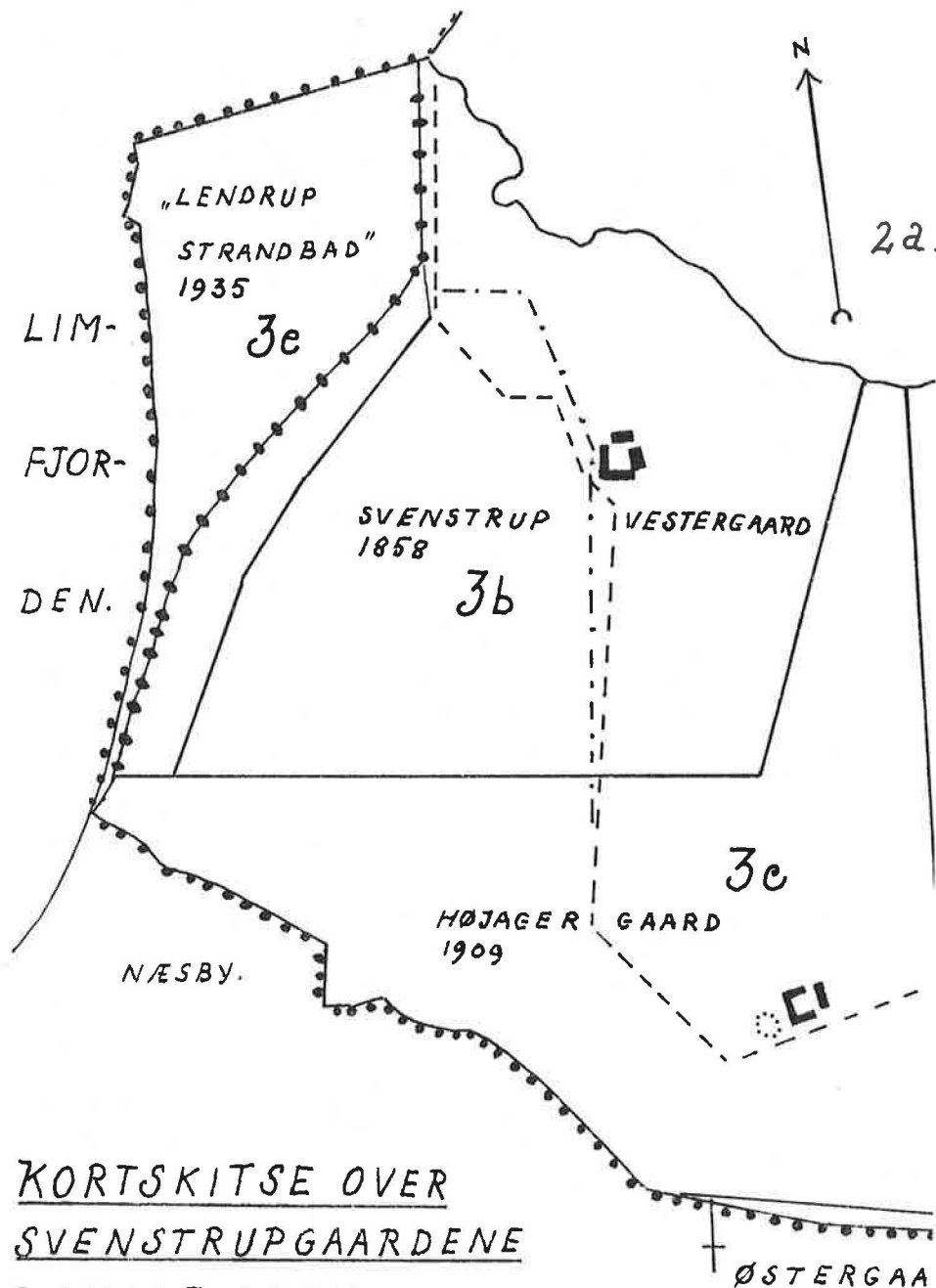
uudnyttede arealer, forbedring af de gamle marker og indførelse af nye driftsformer har krævet en betydelig arbejdsindsats.

I daglig tale blev Peder Pedersen kaldt Per Svenstrup, og han var en selvbevidst mand. Noget der vel ret naturligt fulgte med at være selvejergårdmand, hvilket ikke var alt for almindeligt i Vesthimmerland i tiden omkring 1830—40, da mange i denne egn endnu var fæstere. Det gjaldt således for en stor del bønderne under Bjørnholm gods. Per Svenstrup karakteriseres ganske godt i følgende annekdoter⁵³).

Per Svenstrup, der var en lille, rank og tætbygget mand, var en meget ivrig jæger, som ikke alene bedømte fremmede, men senere også sine mange mandlige efterkommere efter deres evner som jægere. En søndag i september 1848 gik Per Svenstrup som sædvanlig hjemmefra i sine blankpudsede træsko og med sin stadskæp i hånden for at begive sig til gudstjeneste i Malle kirke. Uden for kirkegårdsdiget mødte han en flok unge mennesker, han ikke før havde set. Han så dem an og hilste, men fik ingen genhilsen. Efter endt gudstjeneste henvendte Per Svenstrup sig til sognepræsten Ludvig Christian Müller, forstander for det nyoprettede seminarium i Ranum og spurgte, hvad det dog var for unge mennesker, der var i kirke. De ville ikke hilse på Per Svenstrup fra Svenstrupgaard. Pastoren beklagede meget og bedyrede, at hans unge seminarister hellere end gerne ville hilse på Per Svenstrup.

Næste søndag fik Per Svenstrup atter de blankpudsede træsko på og stadskæppen i hånden og begav sig til gudstjeneste i Malle kirke. Her mødtes han af Ludvig Christian Müllers seminarister, der havde stillet sig i to rækker og nu meget ærbødige stod med huen i hånden og bukkede for Per Svenstrup fra Svenstrupgaard, men vist ikke uden et glimt i øjet.

Per Svenstrup havde som næststørste jordbesidder i Malle sogn sin kirkestol som nr. 2 på mandssiden, og her tålte den selvbevidste storbonde ingen fremmed. En søndag havde en lille forsagt husmand fra Lendrup alligevel forvildet sig ind i Per Svenstrups stol. Per Svenstrup åbnede bydende kirkestolens låge og gjorde med tommelfingeren tegn til, at husmanden skulle forsvinde. Den stakkels mand trak sig rystende og bævende længere og længere ind mod muren for til

KORTSKITSE OVER
SVENSTRUPGAARDENE
I MALLE SOGN.

LENDRUP GAARDENE.

1a

LØGSTED SOGN.

NY SVENSTRUPGAARD
1937

3a

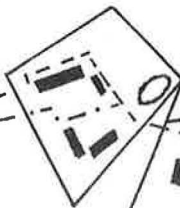
3f

SVENSTRUPGAARD

VANSTED.

3d

SVENSTRUPHOLM
1909

- GL. KYSTLINIE —●●●●●●●●●●
- EJERLAVSKEL —●●●●●●●●●●
- MATRIKELSKEL —————
- BÆKKEN. —~~~~~
- VEJE - - - - -
- NEDLAGTE VEJE. - · - · - ·

4a.

4.b.

sidst at entre over i den næste stol. Således fortsatte han til han var kommet allernederst i kirken. Derpå indtog Per Svenstrup fra Svenstrupgaard sin sædvanlige plads, hvor han sad søndag efter søndag i 63 år.

At Per Svenstrup også havde interesser ud over det rent timelige ses ikke alene af hans flittige kirkegang, men derom vidner tillige hans beretninger til A. C. Nielsen-Ærtebølle, den første lærer i Malle skole, som blev en kendt folkemindesamler og lokalhistoriker. Til ham har Per Svenstrup bl. a. berettet følgende sagn fra Svenstrupgaard⁵⁴).

En juleaften i fordums tider fik folkene i Svenstrup at se, at en af højene nær gården var åben; dværgene havde højt lys derinde og dansede og holdt sig lystige. Nu tjente der en karl på gården, som var sådan en modig hund. Han fik i sinde, at han ville op til højen og se på det gilde, dværgene holdt. Straks han kom derop, kom der en dværg hen til ham og bød ham vin af et sølvbæger; men aldrig så såre fik karlen dette i hånden, før han smed vinen og satte af sted med bægeret så stærkt, han kunne rende. Han mærkede godt, at der var noget efter ham hele tiden, men han nåede alligevel at komme hjem og ind i stuen og få døren smækket i, inden det tog ham. Bægeret blev gemt, og karlen lod til, at han var helt stor af, at han sådan havde pudset dværgene. — Det næste år, da de sad og spiste juleaftensnadver i Svenstrup, brugte de dværgenes bæger. Som de nu sad og spiste og drak, kom en sølle gammel mand ind ad døren og bad, om han ikke måtte have lov at sætte sig ned og få en håndfuld varme. Han var da så træt og forfrossen. Jo, det måtte han da hellere end gerne, især på sådan en højhellig aften. Hvem han var, og hvor han var fra? Ja, han gav dem jo besked om det. Så skulle han da være så god at sætte sig hen til bordet og få lidt at leve af. Den fremmede mand kom så til bordet, og dette her sølvbæger kom omsider også til ham, at han skulle drikke af det. Idet han nu får bægeret i hånden, så er han henne med det samme, ligesom han kunne være sluppet i jorden, og ingen så noget til ham mere. Folkene i Svenstrup kunne da nok forstå, at nu havde dværgene fået deres bæger igen.

Den 8. marts 1865 døde Per Svenstrups hustru Else Nielsdatter kun 53 år gammel. Endnu før hendes død var den ældste søn Kresten blevet viet i Vilsted kirke til Maren Kirstine Frederiksdatter født den 22. april 1833. De fik bopæl på den gård, Per Svenstrup allerede i 1858 var begyndt at opføre på Svenstrupgaards vestermark nede ved fjorden. Den fik navnet Svenstrup Vestergaard, men først den 21. juli 1867 fik Kresten skøde på den⁵⁵). (Se side 51).

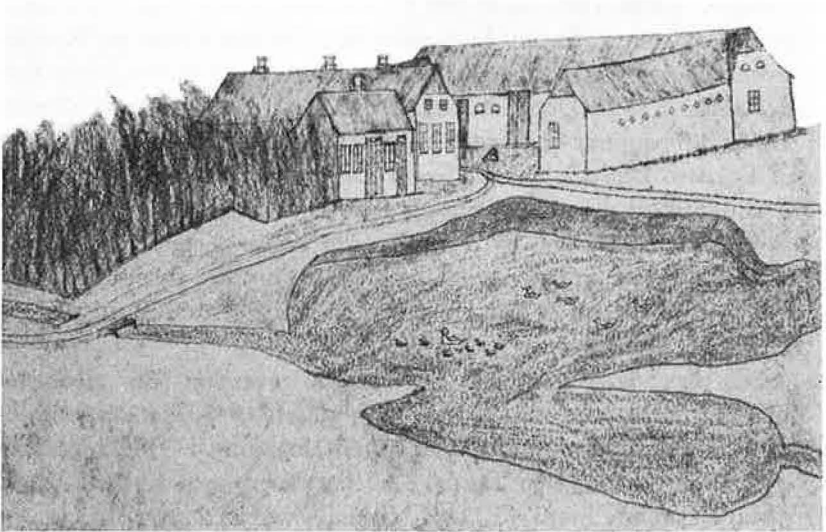
Else Nielsdatters død og Krestens overtagelse af den ny afbyggergård blev indledning til store forandringer for Per Svenstrup; thi i løbet af mindre end et halvt år blev de sidste fire børn gift, og de tre flyttede fra hjemmet.

Niels blev viet i Vindblæs kirke den 5. november 1867 til Karen Marie Rasmusdatter Sahl, født den 23. august 1849. Hendes mormor var den landskendte kloge kone Maren Haaning i Tinghøjgaard i Vindblæs. De fik gården Tavdal i Ulstrup sogn, men flyttede senere til Marthasminde matr. nr. 18 i Vilsted. Niels Svenstrup døde den 1. november 1920 og Karen Svenstrup den 29. september 1914. De ligger begravet på Løgstør kirkegård.

Ane Kirstine blev viet i Malle kirke den 27. marts 1868 til Laust Christensen Rask, født i Øster Ørbæk den 4. maj 1837. Han blev kendt som Højre-politiker⁵⁶). De boede først i Haugaard i Næsborg sogn, men den 16. december 1874 fik Laust Rask skøde på gården matr. 2 og 5 i Vansted, som stadig er i familiens eje. Laust Rask døde den 26. oktober 1913 og Ane Kirstine Rask den 5. januar 1905.

Knap en måned efter var der atter gilde på Svenstrupgaard, da det yngste af børnene Maren Kathrine den 21. april blev viet i Malle kirke til Jens Larsen Rask født i Kornum den 6. februar 1844. De fik en gård i Tandrup i Strandby sogn, men kom i 1889 tilbage som ejere af Svenstrupgaard, hvorom senere.

Endelig blev Simon som den sidste af søskendeflokken viet den 28. april 1868 i Vilsted kirke til sin kusine Ane Kirstine Simonsdatter født den 29. august 1844. Hun var datter af Per Svenstrups bror, den før omtalte Simon Sognefoged. De overtog ved skøde af 26. august 1868⁵⁷) Svenstrupgaard, der efter frasalget af Svenstrup Vestergaard fik matrikelbetegnelsen 3a og 4 med 7 tdr. 3 skpr. 0 fjk. 1 $\frac{1}{4}$ alb. hartkorn. Prisen, som Simon måtte betale faderen, var 3000

Svenstrupgaard. Gammel tegning med aftægtshuset.

rdl. rigsmønt plus aftægt, begravelsesomkostninger m. m. I skødet er indføjet Per Svenstrups aftægtskontrakt. Den gengives, dels fordi den er typisk for Per Svenstrup, og dels rummer den mange træk til forståelse af forholdene i almindelighed mellem det unge og det gamle slægtled før sociallovgivningens tid. Endelig er den af en sådan størrelsesorden, at den blev samtalemønne langt ud over sognets grænser.

Aftægtskontrakten.

1. Køberen er på mit forlangende pligtig at lade opføre 6 fag hus af grundmur med stråtag på et sted ved eller i gården, hvor jeg selv angiver pladsen, til fribolig for mig min livstid, og skal han i et og alt lade samme bygge og indrette ganske efter mit ønske, ligesom han og stedse holder aftægtshuset i god beboelig stand såvel indvendig som udvendig imod, at samme efter min død tilhører ham som hans ejendom. — Boligen skal være færdig til min afbenyttelse 3 måneder efter, at jeg om bygningens opførelse har tilsagt køberen. Dog skal tilsigelsen ske på en sådan årstid, at arbejdet kan udføres i månederne

fra 1. august til 1. oktober. — Skulle jeg ønske at få en lille have ved aftægtshuset, da påhviler det køberen at indhegne samme og at vedligeholde hegnet.

2. I aftægt skal køberen såvel som efterkommende ejere yde mig årlig på min bopæl, så længe jeg lever, uden betaling i gode sunde varer med god mål og vægt følgende naturalier nemlig: 3 er tre tøn-der rug, 3 er tre tøn-der byg, 2 er to tøn-der kartofler, 2 er to potter nymalket mælk daglig, 3 er tre lispund flæsk fra forenden af en side, 3 lispund 4 pund er tre lispund fire pund smør, 2 er to lispund ost, 2 er to lispund går(d)ål (Ål fanget i ålegård), 2 er to ol æg, 2 er to ol forårssild, 2 er to ol flynder, 1 er et lispund bergensfisk, 2 er to fede slagtefår, som leveres levende med ulden på, og skal, når de er slagtede, holde en vægt i kød og nyretalg af 3 lispund 8 pund er tre lispund otte pund hver. Holder de ikke denne vægt, skal det manglende leveres i godt fårekød, 2 er to fede levende gæs, 4 er fire ditto ænder, 3 er tre skæpper grov salt, $\frac{1}{2}$ er en halv skæppe Lyneborg-salt, 1 er et lispund talg, i penge 25 er tyve og fem rigsdaler, 1 er en pakke tvist, 8 er otte pund hørgarn, 6000 er seks tusinde skudtørv af fortrinlig størrelse, således som man på landet graver dem til eget brug, 8 er otte læs hedetørv 16 er seksten snese pr. læs, 1 er et læs lyng, 8 er otte lispund rughalm og 2 er to læs strøsand. — Kornet og pengene leveres og betales 1. maj og 1. november, hver gang med halvdelen, flæsket, flynderne, gæssene og ænderne leveres til mortensdag, kartoflerne, osten, ålene, fiskene, fårene, saltet, talgen, tvisten, hør-garnet, halmen og strøsandet leveres til mikkelsdag, mælken hver morgen, smørret med 1 pund den første dag i ugen, sildene i fiske-tiden, æggene til påske og mikkelsdag hver gang med halvdelen og ildebrændselet i rette bjergningstid vel behandlet og tørret, samt bringes i hus eller sættes i stak på et for mig bekvemt sted.

3. Af gårdens besætning forbeholder jeg mig forlods at udtage 1 hest, 1 stud og 2 får, hvilke kreaturer, eller de jeg måtte sætte i stedet derfor, køberen er pligtig blandt sine egne kreaturer af samme benævnelse og lige så gode som de bedste af disse årlig at føde og græsse for mig uden godtgørelse, ligesom han og skal græsse fårenes yngel den sommer, de er lam. — De til disse kreaturer fornødne tøjer og bidsler anskaffer og vedligeholder køberen.

4. Sålænge aftægts huset ikke er opført, forbliver jeg hos køberen og forsynes af ham som lem af hans husstand med alle mine fornødheder imod, at han så længe fritages for at yde mig aftægt in natura, dog med undtagelse af foder og græs til den nævnte hest og stud samt de tvende får med lam, hvilket jeg også i dette tilfælde forbeholder mig, men så snart jeg bestemmer mig til at gøre forandring i dette samliv og indflytter i aftægtsboligen, indtræder straks køberens forpligtelser til at yde den fulde aftægt, og den skal da stedse leveres forud for den løbende termin.

5. Men er jeg indflyttet i aftægtsboligen, forbeholder jeg mig inden indflytningen fra køberens side af bohavet at medtage, foruden mine kiste- og gangklæder, 2 gode sengs klæder bestående af 4 dyner, 6 puder og 2 par lagener, 1 kakkellovn og 1 kedel, samt endvidere, hvad jeg måtte behøve for i aftægtsboligen at kunne føre min egen husholdning såsom borde, bænke, stole, kar, stripper og i øvrigt fornødent køkkentøj m. m. Disse effekter skal, hvis jeg forbliver boende i aftægts huset, efter min død tilhøre køberen som hans ejendom imod, at han besørger og bekoster mig en anstændig og hæderlig begravelse.

6. Mit aftægtskorn skal køberen tid efter anden besørge til og fra mølle, ligesom han og er pligtig på forlangende at lade bage, brygge og vaske for mig, samt tillægger de selv dertil fornøden ildebrændsel og sæbe.

7. Foruden befordring til og fra kirke så ofte jeg ønsker det, skal køberen endvidere ligeledes uden godtgørelse med sin bedste befordring gøre mig 12 rejser årlig, hver på 3 mil (pr.) tur.

8. Køberen er til alle tider pligtig at give mig fornøden tilsyn og opvartning og navnlig skal han i tilfælde af svaghed og sygdom drage omsorg for, at jeg nyder god og omhyggelig pleje, såvel som og hente læge til mig, hvis jeg måtte anse det fornødent. Skulle jeg bestemme mig til at have en pige hos mig, for at hun til enhver tid kunne gå mig til hånd, hvilket i særdeleshed vil være nødvendigt, når jeg tager ophold i aftægtsboligen, da er køberen pligtig at give et sådant tyende kost og løn, hvorimod jeg selv antager og afskediger hende efter for godt befindende.

Svenstrupgaard. Foto med det gamle stuehus.

9. Fri brug af gårdens brønd og fri adgang overalt i gården og i marken så og ret til at udøve jagt på ejendommen, såvelsom fri passage til og fra aftægtsboligen samt fornøden staldrum for, hvem der måtte komme med befordring for at besøge mig, forbeholder jeg mig til enhver tid, ligesom og fornøden plads i nærheden af havepladsen (ved) aftægtshuset til derpå at henlægge den gødning, jeg måtte samle, hvilken dog skal tilhøre køberen, forsåvidt jeg ikke selv haver brug derfor til den i første post ommeldte have.

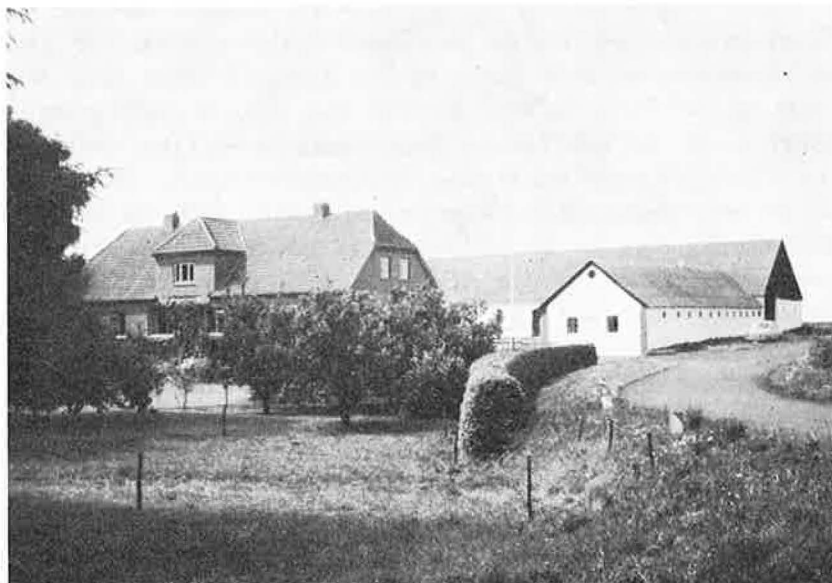
10. Dersom jeg skulle blive til sinds for længere tid at fraflytte køberen eller aftægtsboligen, er han pligtig at levere mig aftægten til det sted, hvor jeg tager ophold, dog ikke i længere afstand fra gården end 2 mil, og de ydelser in natura af mælken, ildebrændselet, pigens kost og løn, rejserne såvel som foder og græs til hesten i dette tilfælde skal bortfalde, skal køberen i erstatning derfor yde mig årlig 125 rdl. skriver et hundrede fem og tyve rigsdaler rigsmønt, der betales mig 1. maj og 1. november hver gang med halvdelen, men såfremt jeg igen måtte flytte tilbage til aftægtsboligen, der til enhver tid skal stå til min rådighed, indtræder straks hans forpligtelser til igen at yde den fulde aftægt in natura. — Flytter jeg derimod ikke mere tilbage

til aftægtsboligen, skal køberen være uberettiget til efter min død at gøre fordring på, hvad jeg af det i 5. post til afbenyttelse forbeholdte bohavet har medtaget til det af mig valgte opholdssted, men han skal da også være fritaget for at bekoste min begravelse, der i dette tilfælde bestrides af den, hos hvem jeg afgår ved døden, imod at tilfalde mine derværende efterladenskaber. For tydeligheds skyld tilføjes, at forpligtelsen for køberen til at føde og græsse studen og fårene vedbliver også for det tilfælde, jeg fraflytter gården.

Derefter forbeholder Per Svenstrup sig, at aftægten prioriteres i gården næst efter et lån på 3000 rdl., som sønnen muligvis skulle optage. Omkostningerne ved handelen deltes ligeligt mellem køber og sælger.

Endelig anføres de priser, hvorefter naturalierne skulle beregnes. De kan nok have en vis interesse til sammenligning med nutidens.

3 tdr. rug efter kapitelstakst	27 rdl. 4 mk. 5 sk.
3 tdr. byg efter kapitelstakst	17 » 3 » 12 »
2 tdr. kartofler efter gangbar pris	2 » 4 » 0 »
2 potter nymalket mælk daglig	22 » 4 » 14 »
3 lispund flæsk 8 rdl. 3 lispd. 4 pd. smør	
13 rdl. 2 lispd. ost 3 rdl. 2 mk.	24 » 2 » 0 0
2 lispd. ål 5 rdl., 2 ol æg 1 rdl. 2 mk.	
2 ol forårssild 1 rdl., 2 ol flynder 3 rdl. 2 mk. . .	11 » 0 » 0 »
2 får 16 rdl. 2 gæs 4 rdl. 4 ænder	
2 rdl. 3 skp. grov salt 2 rdl.	24 » 0 » 0 »
1/2 skp. Lyneborg-salt 3 mk. 1 lispd. talg	
3 rdl. penge 25 rdl. 1 lispd. tvist 14 r	32 » 0 » 0 »
8 pd. hør-garn 5 rdl. 6000 skudtørv 8 rdl.	
8 læs hedetørv 4 rdl. 1 læs lyng 3 rdl.	20 » 0 » 0 »
8 lispd. rughalm 4 mk. 2 læs sand 2 mk. foder og græs til 1 hest, 1 stud og to får 50 rdl.	51 » 0 » 0 »
Rejser og møllekørsel 10 rdl. Bagning brygning og vask 5 rdl.	15 » 0 » 0 »
Aftægtsboligens vedligeholdelse 2 rdl. kost og løn til pigen 40 rdl.	42 » 0 » 0 »
I alt	292 rdl. 3 mk. 15 sk.

Svenstrupgaard. Nyere foto af gården.

Dette beløb taget 5 gange udgør	1460 rdl. 1 mk. 11 sk.
dertil lægges:	
Kontant købesum	3000 » 0 » 0 »
Aftægtsboligens opførelse	300 » 0 » 0 »
Begravelsesomkostninger	40 » 0 » 0 »
<hr/> Samlet købesum	<hr/> 4803 rdl. 1 mk. 11 sk. <hr/>

Efter at have delt Svenstrupgaard mellem sønnerne Kresten og Simon levede Per Svenstrup som aftægtsmand i 26 år, dels på gården, men den lægste tid i sin aftægtsbolig. Han døde den 11. maj 1894 og blev begravet på Malle kirkegård søndag den 20. maj kl. 11. Per Svenstrup havde en talrig efterslægt. Således 24 børnebørn, hvoraf 5 var opkaldt efter ham. 3 sønnesønner hed Peder (Per) Svenstrup ligesom han selv, og 2 dattersønner blev døbt Peder (Per) Rask.

I sønnen Simon Pedersen Svenstrups og Ane Kirstine Simonsdatters ægteskab blev der født 9 børn, 7 sønner og 2 døtre, der alle kom til verden på Svenstrupgaard.

Ved mageskifteskøde af 18. juni 1889⁵⁸) byttede Simon Pedersen Svenstrup gård med svogeren Jens Larsen Rask, der således blev ejer af Svenstrupgaard, mens Simon og Ane Kirstine flyttede til gården matr. nr. 5a i Tandrup, Strandby sogn. Når dette mageskifte kom i stand, bunder det utvivlsomt i økonomiske forhold. Efter overtagelsen af Svenstrupgaard måtte Simon Pedersen Svenstrup udrede arv til de tre søskende, der ikke fik arvepart i gårdens jord. For at klare disse forpligtelser var det nødvendigt at optage ret betydelige lån, som blev prioriteret i gården. At det skete på et tidspunkt, da der var krise i landbruget med faldende kornpriser, og hvor omstillingen til fremstilling af dyriske produkter endnu ikke var slået igennem, var et sort uheld for Simon Pedersen Svenstrup, som nu skulle udrede renter og afdrag på lånene. Med de faldende kornpriser og de øvrige hæftelser, der hvilede på gården, blev det en umulig opgave. At han søgte at løse problemerne ved optagelse af nye lån, gjorde kun ondt værre. I 1889 har mageskiftet med den 10 år yngre svoger nok været den sidste farbare vej for at bevare den gamle slægtsgård i familiens eje. At transaktionen ikke var helt forkert ses af, at begge gårde er bevaret i efterkommernes besiddelse helt frem til i dag. Simon Pedersen Svenstrup døde den 6. oktober 1905 og hans hustru Ane Kirstine den 30. december 1904.

Ved det omtalte mageskifte kom Maren Kathrine Pedersdatter tilbage til sit barndomshjem efter 21 års fravær. De første år på Svenstrupgaard var ikke lette for de nye ejere, men ved gennemført flid og dygtighed arbejdede Jens Rask og hustru sig frem til en solid velstand, og de blev et anset og agtet ægtepar på egnen. De havde 4 børn, der alle var født på gården i Tandrup. Bodil Marie blev gift med Kresten Jensen Stræth fra gården Øster Stræth i Vindblæs sogn og Edele Kirstine med Kristian Bro fra Vilsted. De fik gården Brods-have i Oudrup sogn. Endelig var der sønnerne Peder og Lauritz født henholdsvis 30. juli 1870 og 23. november 1873. De blev begge bosiddende på Svenstrupgaards jord.

Da Jens Rask i 1909 var fyldt 65 år, fandt han tiden inde til at få noget mindre at arbejde med, og da sønnerne ved samme tid var blevet gift, skulle der sørges for ejendom til dem begge. Peder blev viet i Bjørnsholm kirke den 21. april 1909 til Nielsine Nielsen født i

Ranum den 21. juni 1878, og Lauritz den 28. maj samme år i Ulstrup kirke til Rebekka Kristensen født den 19. august 1875. Nu blev Svenstrupgaard atter delt og denne gang i tre. Hovedparcellen matr. nr. 3a og en del af nr. 4 forblev ved de oprindelige bygninger med et tilliggende på noget over 100 tdr. land. Denne gård fik Peder Rask som den ældste. Vest herfor fik Lauritz Rask et vinkelformet areal, hvorpå Højagergaard blev bygget. (Om denne gård se side 53). Endelig beholdt Jens Rask det østligste område af Svenstrupgaards tilliggende og opførte her den gård, der fik navnet Svenstrupholm. (Om denne gård se side 54). Peder og Nielsine Rask, der flyttede ind på Svenstrupgård, havde kun to børn Elna Kathrine og Nilda.

Nilda Rask blev gift med Chr. Mortensen fra Vilsted, og i den anledning blev Svenstrupgaard i 1937 delt for tredje og foreløbig sidste gang. Umiddelbart sydøst for den gamle gård blev der opført en helt ny og moderne firklævet gård, hvortil der blev lagt ca. 45 tdr. land. Den fik navnet Ny Svenstrupgaard og matr. nr. 3f. Ved skøde af 23. december 1937 blev den overtaget af det nygifte par. De bor stadig på gården, der således ikke har haft andre ejere.

Efter at Peder Rask og hans hustru Nielsine Rask var afgået ved døden med kun 1½ års mellemrum, hun den 19. maj 1938 og han den 16. december 1939, overtog Elna Rask og hendes mand Ejner Søndergaard fra Holcasminde den gamle Svenstrupgaard ved skøde af 10. januar 1940. De opførte gårdens nye stuehus, hvortil grunden blev afsat den dag, tyskerne besatte Danmark. De ejer endnu den smukke veldrevne gård. I deres ægteskab er der 4 børn, 3 døtre og 1 søn.

Svenstrup Vestergaard.

På side 43 er fortalt, at Per Svenstrup i 1858 begyndte at opføre bygninger til en kommende afbyggergård på vestermarken nede i nærheden af Limfjorden. Den fik navnet Svenstrup Vestergaard og matr. nr. 3b med et tilliggende på ca. 65 tdr. land. Denne gård ejede Per Svenstrups ældste søn Kresten fra 1867 til 1902. Han var en dygtig landmand og en tid medlem af Ranum-Malle sogneråd. Hans næstældste søn Peder Christian Svenstrup fik skøde på Svenstrup Vestergaard den 14. februar 1902. To andre sønner lærte tømrerfaget

Svenstrup Vestergaard.

i Løgstør. Den ældste Anders Svenstrup blev en af grundlæggerne af stationsbyen Aars⁵⁹, hvor han drev en omfattende virksomhed og var ophavsmand til mange af de nye ting, der i slutningen af forrige århundrede voksede frem i denne driftige by. Således var ideen til Aars lystanlæg hans. Kresten Svenstrup levede som aftægtsmand hos sønnen på Svenstrup Vestergaard til sin død den 25. oktober 1921. Hans hustru Maren Kirstine var da død året i forvejen den 29. marts 1920.

Peder Christian Svenstrup solgte ved skøde af 16. oktober 1935 en parcel af gården langs Limfjorden til »Interessentskabet Lendrup Strandbad« for 4.500 kr. Dette areal fik matr. nr. 3e, da det jo blev udstykket før Ny Svenstrupgaard. Ved denne handel blev gården afskåret fra adgang til fjorden og strandbredden, hvorfor der i skødet blev tinglyst vejret dertil ikke alene for Svenstrup Vestergaard, men tillige for de øvrige Svenstrup-gårde og en lang række andre, hvori blandt var Østergaard, Vansted-gårdene og nogle gårde i Løgsted. Alle disse havde fra gammel tid haft hævde på at hente sand og tang

Højagergaard.

på stranden. Nu fik de tinglæst denne ret, dog med den tilføjelse, at de kun måtte forsyne sig til eget brug. Peder Svenstrup afstod Svenstrup Vestergaard til sin søn Peder Aage Svenstrup den 22. maj 1939, og han ejede den til den 25. januar 1952.

Senere ejere:

Thorvald Søndergaard til 17. april 1952.

Johannes Nørhave til 15. maj 1957.

Albert Nørhave til 29. maj 1958.

Fra denne dato og til i dag har Børge Troelsen været ejer af gården, hvor han har foretaget betydelige moderniseringer.

Højagergaard.

Denne gård blev oprettet af Jens Rask i 1909 til sønnen Lauritz Rask, der fik skøde på den den 21. oktober 1909. Navnet fik den, fordi den gamle mark Højagers Giøe blev en del af dens tilliggende,

Svenstrupholm, gl. tegning.

og fordi dens bygninger blev opført i umiddelbar nærhed af den gamle »Nissehøj«. En prisværdig navneskik. Gården fik matr. nr. 3 c og et areal på ca. 65 tdr. land. Lauritz Rask ejede den i 29 år — deraf 24 som enkemand — til sin død den 18. september 1938. Samme år den 24. november fik hans to døtre Edele og Andrea Rask arveskøde på Højagergaard, som den 18. april 1962 blev solgt til deres mangeårige bestyrer Emil Overgaard Bak, der stadig er gårdens ejer.

Svenstrupholm.

Denne gård er den mindste af Svenstrup-gårdene, blev ligesom Højagergaard oprettet af Jens Rask i 1909. Dens areal var da ca. 25 tdr. land, og den fik matr. nr. 3d. Hertil flyttede Jens Rask og Maren Kathrine, da sønnen Peder Rask overtog Svenstrupgaard. Maren Kathrine Rask døde den 17. september 1917, og to år senere solgte Jens Rask Svenstrupholm til Karl Emanuel Søndergaard og flyttede som rentier op til sønnen Lauritz på Højagergaard. Her døde Jens Rask den 20. februar 1931 efter et langt og arbejdsomt liv.

Ny Svenstrupgaard.

Senere ejere:

Karl Emanuel Søndergaard fra 19. december 1919 til 10. oktober 1945. Derefter hans enke til 4. juli 1957, da svigersønnen Børge Ferløv Greth fik skøde på gården. Efter Jens Rasks tid er Svenstrupholms tilliggende forøget en del ved tilkøb af jord fra Vansted.

Således er Svens gamle torp nu opdelt i 5 landbrugsejendomme og et betydeligt feriecenter, men nogen egentlig landsby blev det aldrig, dertil kom delingen for sent, og desuden var arealet vel heller ikke tilstrækkeligt stort.

De gamle fra Svenstrup-gården er alle borte og med dem fortiden. Dværgene pusler ikke længere i højen. Også den er borte. Kun i støvede protokoller og falmende dokumenter finder vi mindet om de henfarne slægter på gården. Selv hviler de på Malle kirkegård ude af stand til at berette om deres liv og færden. Hensigten med denne beretning har dels været at sætte dem et beskedent minde, og dels at søge

at påvise, at selvom en gård ligger i en tilsyneladende fjern og hængemt egn af landet, har den dog fristet en skæbne i nær tilknytning til Danmarks historie og gennem sekler været med til at bære landets byrder i krig og fred. Såvel i gode som onde dage har Svens torp formået at føde de mellem 30 og 40 slægtled, der trofast har dyrket gårdens jord i 900 år. I henved en tredjedel af dette lange åremål har dens beboere udgjort en ubrudt slægtskæde bestående af kun 8 led, der med flid og dygtighed har forstået at tilpasse sig de skiftende tiders vilkår, mens 12 konger har regeret i Danmark.

Digteren og statsmanden Frederik Rostgaard skrev engang i begyndelsen af 1700 tallet — altså på Thomas Niensens tid:

*»En bonde Adam var og måtte ploven køre.
Så måtte Adams børn og vore fædre gøre.
En del har alt spændt fra, en del kører plov endnu.
De kan og spænde fra engang såvel som du.«*

Måtte der også i kommende dage være mænd og kvinder, som i fællesskab vil dyrke Danmarks jord. Mennesker, der er parate til at spænde for og ikke fra ploven.

Noter og henvisninger:

- 1) J. Thulstrup Christensen: Oldtidsminder fra Løgstør-egnen. Fra H. og K. h. 1942, side 261 ff.
- 2) Gudmund Hatt: Aarb. f. n. o. h. 1938, side 237—260.
- 3) Vitskølbogen. Det Kgl. Bibliotek. Ny kgl. samling 4to 1193, pag. 13.
- 4) Politikens Danmarkshistorie, 4. bind, side 308.
- 5) Danmarks Riges Historie III 1536—1588, side 88.
- 6) Vitskøl Klosters Jordebog 1552. Rigsarkivet Købh. I regnskaber ældre end 1660. Aftrykt i Fra H. og K. h. 1922, side 191 ff.
- 7) Danske Magasin tome I 1745. Heri beskrivelse af Vitskøl kloster, side 133—153, 177—188, 199—211.
- 8) Originalt mageskifte 257. Jydske registre I, 168. Rigsarkivet i Købh. Uddrag findes i Kronens skøder I, side 141.
- 9) Findes i uddrag i Kirkehistoriske samlinger 2. række, 5. bind, side 361 ff.

- 10) A. C. Nielsen: Vadgaard i Himmerland. (S. j. h. t. 3. række 1899—1900, side 401—436). Taget efter beskrivelse i Viborg bispearkiv. Landsarkivet i Viborg. C 2.
- 11) Årsagen var Syvårskrigen med Sverige 1563—1570.
- 12) Rigsarkivet Købh. Rentekammerets kopibog for Århus og Ribe stifter 1680—1682, blad 319.
- 13) Landsarkivet i Viborg. Vaar godsarkiv. G 169. Pergamentsbrev med 6 vokssegl i trækapsler.
- 14) Viborg Landstings Dombøger 1616, side 189, nr. 130. Bogen har fejlagtig Svenstrup i Hornum herred. En sammenligning med søskendeskiftet af 22.—10.—1601 i ovennævnte pergamentsbrev viser, at der er tale om Svenstrup i Malle sogn, Slet herred.
- 15) L. V. Vaar godsarkiv G 169. Pergamentsbrev med to vokssegl i trækapsler. Et segl mangler.
- 16) Dagbog af hr. Mads Pedersen Farstrup og hr. Lauritz Axelson ved Ignatius Becker. Aalborg 1813. Side 17.
- 17) L. V. Viborg bispearkiv. Herredsbog 1649. C2—87.
- 18) L. V. Viborg bispearkiv. Slet herreds provsti 1647—1792. C2—212. En pakke. Findes i læg nr. 4.
- 19) Danmarks Adelsaarbog 1934 og 1940.
- 20) Som note 16, side 257.
- 21) I Rigsarkivet. København = R. K.
- 22) L. V. Viborg landstings skøde og panteprotokol (V. l. s. o. p.) 1679. B 24 647, fol. 14. Bernt Due ejede Algade 65 i Aalborg, hvor han ofte opholdt sig.
- 23) R. K. Mandtalsfortegnelse for Malle sogn, Slet herred, fol. 272—273.
- 24) Fortid og Nutid. Bind 13. 1940. Gunnar Olsen: Studier i præstemandtallerne 1677—1687, side 173.
- 25) O. Nielsen: Uddrag af Kresten Sørensen Testrup Rinds herreds krønike. S. j. h. o. t., 1. række, 1. bind, 1866—67, side 7.
- 26) R. K. Markbog 1681—86, nr. 1424, fol 42 ff.
- 27) I marknavnene er den originale stavemåde bibeholdt også i de tilfælde, hvor de staves forskelligt. — Afstandene til Trend og Aalborg er ikke nøjagtige.
- 28) R. K. Modelbogen 1686. Malle sogn, fol. 74.
- 29) Taksterne er fra Henrik Pedersen: De danske landbrug 1928, side 48.
- 30) R. K. Aalborghus m. f. amters kop og kvægskat mandtaller. Malle sogn.
- 31) Om denne særprægede præstemand, se Farstrup og Axelsons dagbog, side 260 ff. Han var broder til amtsforvalter Mogens Willumsen i Aalborg. (Se endvidere note 16).
- 32) Svend Aakjær: Fly gårde i Skivebogen 1920, side 37 f.
- 33) Aalborghus m. fl. amters kop- og kvægskatmandtaller Nr. Tranders sogn, fol. 7—13.
- 34) Farstrup og Axelsons dagbog, side 93.
- 35) Politikens Danmarkshistorie, 8. bind, side 279.

- 36) R. K. Mandtal forfattet efter kgl. May. allernådigste forordning om kop- og ildstedsskat 1690. Bjørnsholm og Malle sogne.
- 37) R. K. Mandtal på allernådigst påbudne kopskat af 23.—11.—1699 forfalden til 31.—12.—1699 og til 15.—2.—1700.
- 38) L. V. Viborg landstings skøde- og panteprotokol, B 24 678, fol. 96.
- 39) R. K. Specifikation på kvægsygen i Aalborghus m. fl. amter 1747.
- 40) L. V. Som 38. Register nr. 43 B 24 689. Protokollen til dette register findes ikke.
- 41) Som 40.
- 42) Povl Nielsen var ejer af matr. nr. 5a i Løgsted. Fra H. og K. h. 1930, side 156.
- 42a) Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825. Købh. 1968, side 189.
- 43) L. V. Viborg landstings skøde- og panteprotokol, nr. 51 B 24 712, fol. 231b, 234b, 235, 237b og 238b.
- 44) L. V. Aars og Slet herreders skøde- og panteprotokol B 42—80, skøde nr. 121, pag. 372.
- 45) »Jacob Kjellerup« udgivet af N. K. Strøyberg. Aalborg 1912, side 34.
- 46) L. V. Som 44 S. P. — B 42 — 80, pag. 396.
- 47) Samme kilde som nr. 46.
- 48) Matrikelarkivet København (M. K.) Oplysning på originalkort nr. 1 over Lendrup og Svenstrupgaard i Malle sogn.
- 49) Findes i M. K.
- 50) Chr. Kollerup: Vesthimmerlandske sognehistorier. Løgstør 1964, side 60 og 135.
- 51) L. V. Som nr. 44, 1830—1832, fol. 242 b.
- 52) Som nr. 51.
- 53) Efter mundtlig beretning af lærer Anton Pedersen, Kristiansmindevej 8, Løgstør. A. P. var lærer i Malle skole fra 1921—1963.
- 54) S. j. h. o. t., 2. række, 3. bind, 1891—93, side 342.
- 55) L. V. Løgstør, Aars-Slet herreders dommer 1919, Retskreds 63. Realregister 1853—1938 B 3 42 C. Skødet B 42 97, fol. 884 ff.
- 56) Chr. Kollerup: Vesthimmerlandske sognehistorier, side 165—66.
- 57) Som nr. 55. Skødet B 42, fol. 213 ff.
- 48) Dette skøde og alle senere nævnte findes i Aars og Slet herreders og Løgstør birks skøde- og panteprotokoller på dommerkontoret i Løgstør.

Udover de kilder, der er nævnt i noterne, er samtlige kirkebøger fra sognene i Slet herred og fra Strandby-Farsø i Gislum herred benyttet. Alle i Landsarkivet i Viborg.

»Jørgen Rytters Tobak«

Ved Carl Juul

Den 22. marts 1968 var det 160 år siden, den berømmelige søtræfning ved Sjællands Odde fandt sted. Efter englændernes ran af den dansk-norske flåde i 1807 havde vi kun et eneste større skib tilbage i flåden, lineskibet »Prins Christian«. Det var på daværende tidspunkt stationeret i Norge og undgik derved at blive opbragt af englænderne. I marts 1808 satte det kurs mod Danmark for at sikre forbindelsen over Storebælt, men blev ved Sjællands Odde mødt af en femdobbelts engelsk overmagt og fuldstændig ødelagt efter tapper modstand.

Ja, 160 år er lang tid, men endnu lever der i Randers en højt bedaget mand, der kan huske den sidste veteran fra krigen 1807—14. Det er fhv. lærer i Granslev ved Laurbjerg, Chr. B. Lund, født i Helberskov 1874. Skønt han fik sit virkefelt på en fremmed egn, omfatter han stadig sin gamle hjemby med udelt interesse og er en glimrende fortæller om folk og skikke i en svunden tid derude i den gamle landsby ved »Bjerget« i det yderste sydøstlige Himmerland. Han beretter bl.a. om, hvordan det ved en ren tilfældighed i hans drengetid kom til offentlighedens kundskab, at der endnu levede en veteran fra nævnte krig i Helberskov. Det vakte stor opmærksomhed landet over, da denne meddelelse blev bekræftet. Man formodede, at alle de gamle krigere fra en længst forsvunden tidsperiode var gået bort, og så dukker der pludselig endnu én op — den sidste.

Manden var Jørgen Rytter, ældgammel, blind og fattiglem, gemt og glemt derude i denne afkrog af Himmerland.

Min far, Bertil Lund, ejede en mindre gård i Helberskov, men var som alle andre bønder i byen tillige fisker. En dag først i 80erne, da han var omme hos sin gode ven, sognefoged Erik Hansen, havde denne besøg af en landinspektør fra Terndrup. Mens der blev rettet an til kaffe, stod landinspektøren ved vinduet og så ud over gårdspladsen og blev opmærksom på en gammel mand, der kom igennem porten ud til gaden, ledende sig frem med en stok.

Far og Erik kom til og betragtede oldingen, der forsigtig bevægede sig over stenbroen.

»Det er Jørgen Rytter,« sagde Erik, »han er blind og nær de hundrede år.«

»Ja,« indskød far, »han var med på »Prins Christian«, da den gik ned ved Sjællands Odde; senere var han med på kanonbådene i krigen mod England.«

Landinspektøren så noget tvivlende ud.

»Det kan umuligt passe,« mente han, »det er flere år siden den sidste veteran fra krigen 1807—14 døde, efter hvad jeg har fået oplyst.«

»Ja, da passer det, som Bertil siger,« sagde Erik. »Vent nu, til han kommer ind, så kan De selv overbevise Dem om sandheden. Han er blind, men har alle sine åndsevner i behold. Han er en god fortæller, særlig om alt det, der ligger langt tilbage i tiden, og han er bestemt ikke kedelig at lytte til.«

Den gamle kom ind og blev budt til sæde. Ved kaffebordet gik snakken livligt. Landinspektøren formelig bombarderede ham med spørgsmål og noterede løs i sin lommebog. Svarene kom beredvilligt. Han blev bl. a. spurgt om, hvordan han fik udkommet, om han ikke savnede noget? Nå, han var jo »på sognet« og modtog lidt i fattighjælp, men folk i byen var flinke imod ham og han led såmænd ingen nød. Om sommeren kunne han tjene en lille ekstraskilling ved at bøde ruser og garn for folk, men det kunne knapt nok holde ham vedlige med tobak. Om vinteren, når han kun havde fattighjælpen at ty til, var det rent galt, så havde han kun den smule, godtfolk overlod ham af medlidenhed. Det var strengt at skulle undvære tobak hele den lange vinter igennem. Og Mads Salling (den stedlige høker) ville ikke gi' kredit!

Hjemkommen til Terndrup skrev landinspektøren et flammende indlæg i »Aalborg Stiftstidende« og »Berlingske Tidende«. Heri berettede han om sit møde med den gamle veteran. Den sidste i landet fra Napoleons dage — en mand, der i sin ungdom tappert havde kæmpet for konge og fædreland, været med på »Prins Christian« ved Sjællands Odde, tjent under kaptajn Jessen og Willemoes, og nu sad han her i Himmerland, blind og næsten hundrede år gammel og var så fattig, at han ikke engang havde penge til tobak, det eneste han sav-

nede. Det var en dårlig tak, man gav en gammel, veltjent kriger. Det kunne Danmark simpelthen ikke være bekendt. Derpå fulgte en opfordring til gode, danske mænd om at betænke Jørgen Rytter med så megen tobak, at han ikke behøvede at bede andre om noget.

Virkningen af dette indlæg blev helt overvældende. Fra alle landets egne blev der sendt tobak, cigarer, vin og penge til ham. Fra søofficerer og orlogsgaster, soldaterforeninger og hundreder af private Kronprins Frederik (den senere Frederik VIII) sendte ham en flot pipe, cigarer og et anseligt pengebeløb. Fra studenter ved Københavns Universitet modtog han ligeledes en meget fin, lang pipe, cigarer og masser af tobak ledsaget af en versificeret hyldest. Nogle af studenterne havde set landinspektørens opråb i »Berlingeren«, og de lod hatten gå rundt på hele universitetet til fordel for tobak til Jørgen Rytter.

Der kom mange penge i den hat.

En vanskabt og værkbrudt søn, der ligesom faderen var »på sognet«, forærede efter hans død min far det hyldestdigt, studenterne havde sendt ham. Jeg citerer det her i dets fulde ordlyd:

Fra Studenter ved Kjøbenhavns Universitet.

Til Jørgen Rytter af Helberskov i Himmerland, den sidste Veteran i Danmark fra Krigen 1807—14.

*Et Pibetøj Dem sendes
fra Kongens Kjøbenhavn
med samt Tobak at stille
en gammel Krigers Savn.
Vi vide, det vil passe
i Jørgen Rytters Kram,
vi vide det vil kradse
og ret fornøje ham.*

*Han red de stolte Vover
ved Sjællands Odde kjæk,
han kæmped paa »Prins Christian«,
der sprængtes og blev læk.*

*Nu sidder han i Jylland,
hans Fryd er Røg og Damp,
han mindes ved sin Pibe
de svundne Dages Kamp.*

*Paa Røgens lette Vinger
han sejler stolt omkring,
men ak — desværre ejer
han næsten ingenting.
Han kan ej skaffe Røg,
selv til tarveligt Behov,
så derfor, gamle Rytter,
vi spørger ej om Lov,
men sender ham Tobak
med samt et Pibetøj,
at fange stolte Minder
i en Hvirvel Røg.*

Ja, jeg skal love for, han fik tobak! Far og Erik Hansen hentede to hele læs på Skørping station! Det blev stablet op i den ene af Jørgen Rytters to små stuer, der blev pakket fra gulv til loft og fyldte næsten hele stuen. Det meste var den tids røgtobak, Blaamandstobak og Obels Melange, og hvad de nu hed, i store poser — flere hundrede. Også masser af cigarer og vin — mange flasker, der blev deponeret i sognefogdens kælder. Den måtte ikke røres, men skulle gemmes til hans begravelse. De efter datidens forhold ret anselige pengebeløb, der også indkom, blev overgivet i sognefogdens varetægt. Så mange penge havde Jørgen Rytter aldrig ejet i sit lange liv. Nu kunne han give afkald på den forhadte fattighjælp, og sognerådet viste *sin* interesse ved at eftergive ham de beløb han gennem mange år havde modtaget i fattighjælp fra kommunen.

Her i egnen, som næsten alle steder, var der adskillige originaler. Folk, der afveg fra andre bedsteborgere på en eller anden måde, og drengene var mange gange slemme til at drille dem. Jørgen Rytters søn, Christian, var nok den største original af alle her i egnen, rent legemlig set. Forstanden var der ikke noget i vejen med, men hans

krop var i den grad misdannet og vanskabt, at jeg aldrig har set hans lige. Tilmed havde han en stor klumpnæse og hår, der strittede ud fra de unaturligt store øren — de var næsten helt lådne! Småbørn troede, han var en trold. Han lignede grangivelig en sådan, som de så på billeder — minus halen! Men han havde sikkert en hale, blot var den gemt i bukserne? Jeg kan huske, jeg var meget bange for ham, da jeg var en lille dreng. En gammel kone, der var meget overtroisk, betroede mig, at han sikkert var en »skifting«, en troldunge, der var bleven byttet bort med et rigtigt barn, der lå i vuggen! Troldene var jo ikke langt borte, de holdt til inde i »Bjerget« — men disse »Bjerretrold« var almindeligvis skikkelige og gjorde ikke mennesker fortræd. Ja, overtroen holdt sig længe mellem enkelte gamle folk i Helberskov. Christian Rytter var et særsyn. Folk kom somme tider langvejs fra for at se dette groteske eksemplar af menneskeracen. Det unormale og outrerede har altid påkaldt folks opmærksomhed — den gang måske mere end nu. Gamle folk i Helberskov husker ham tydeligt.

Jørgen Rytter blev berømt over det ganske land, og det gjorde et vist indtryk, ikke mindst på os drenge. Nu havde han både penge og tobak, og det sidste var han ikke karrig med. Byens folk havde været flinke både mod ham og Christian, og nu havde han råd til at gøre lidt gengæld. De kunne komme og få piben stoppet og tit en pakke med hjem, der var jo mere end nok at tage af. Der blev dog gjort én undtagelse. Doktor Nørgaard i Skelund, der var kendt for sin nærighed og begærlighed, havde også hørt tale om al den tobak, der var strømmet ind til Jørgen Rytter, og en dag, han var i Helberskov på sygebesøg, gik han ind til ham og forlangte en pose tobak, men det slap han meget dårligt fra. Den gamle henvendte sig til Christian med et:

»Hvem ær han?«

»De ær dogteren fræ Skielum.«

»Nå ham, hvwa wel han hær, a ær ett syg?«

»Nej, man han spørrer, om han eet ka fo no tobak æ dæ.«

»No, gjør han de; do ka sej te ham, te han ka go hæn te Mads Salting aa kyw hans tobak, de haar a maatt gjow.«

Doktoren fik ingen tobak; han forlod huset, vred og smækfornærmet!

I min drengetid var næsten alle veteraner fra '48 og '64 i live, og det kunne være interessant nok at høre dem fortælle om deres oplevelser, men det var ikke ret tit, de blev nævnt. Disse begivenheder var også foregået langt borte, ved Fredericia og Isted, ved Dannevirke og Dybbøl. Så var det noget helt andet at høre på Jørgen Rytters beretninger. Mange af de hændelser, han berettede om, var jo foregået ud for vor egen kyst, som vi kendte ud og ind. I vor drengefantasi kunne vi så levende forestille os, hvorledes det hele var gået til. Jeg kan huske en lun sommeraften, vi drenge, og forresten mange af byens mænd og karle, var forsamlede uden for Jørgen Rytters hus. Selv sad han i en stol ved gangdøren og pulsede på en lang pibe, den, kronprins Frederik havde foræret ham. Den blev beundret og betragtet af alle os drenge med en vis ærbødighed, og det samme gjaldt de voksne. Det var nok den stolteste dag i Jørgens liv, da han modtog denne pibe og meget andet fra selveste landets kronprins. Den aften sidder urokkelig fast i min erindring. Da hørte jeg ham fortælle om kampen ved Sjællands Odde og om andre træfninger, han havde deltaget i. Det efterfølgende har jeg dels fra, hvad jeg selv hørte ham fortælle, men mest efter notater fra far, der nedskrev mange af hans beretninger.

»Vi kom fra Norge, hvor vi havde ligget i lang tid, og satte kurs mod Storebælt. Der var mange nordmænd blandt besætningen, vor løjtnant var også nordmand, han hed Soland, men de fleste var danskere. Der var femten mand med om bord på »Prins Christian« alene her fra Helberskov foruden dem, der gjorde tjeneste på kanonbådene! Så mødte vi engelskmanden ud for Sjællands Odde. Det blev en ulige kamp, vi sloges én mod fem og til sidst var vort gode skib kun et sønderskudt vrag. Men vi gav englænderne en pæn hilsen med hjem; nogle af deres skibe var ilde tilredt. Vi havde mange sårede og faldne. Blandt de døde var Peter Willemoes og vor egen løjtnant Soland; også tre af dem fra Helberskov faldt den dag. De overlevende blev taget til fange. De fleste kom til England, hvor de sad i »Prisonen« i mange år, enkelte, deriblandt jeg, blev landsat i Sverige, men der var vi ikke ret længe. Vi blev kort efter udvekslede med svenske krigsfanger i Danmark. I må huske på, at vi ikke alene havde krig med engelskmanden, men også med svenskerne. Ja, de svenskere kan

man aldrig stole på. Nu om stunder kalder man os for brødrefolk, men det har været os nogle slemme brødre, har de. I 1814 tog de Norge fra os, og før den tid, havde de taget Skaane og meget mere, og så har de huseret her i landet meget værre end tyskerne.«

Jørgen tog piben ud af munden og spyttede. Jeg var jo kun en lille dreng den gang, men jeg forstod så meget, at Jørgen Rytter ikke kunne lide svenskere.

»Nå, da jeg kom hjem fra fangenskabet, kom jeg med på kanonbådene. Der var kanonbådsstation ved Als Odde, og vi sled i lang tid med at lave en skanse ude på »Hagen« for at hindre engelskmanden i at løbe ind i fjorden. Der blev anbragt nogle kanoner der, men de ville ikke være i stand til at gøre fjenden større skade, hvis han for alvor prøvede på at forcere indløbet. Så vi hittede på, at lave nogle meget »svært kalibrede« kanoner af træ og anbragte dem i skansen, meget synlige fra havet. På afstand var de ikke til at skelne fra de rigtige. En dag med pålandsvind, så vor udkigspost fra »Bjerget« nogle engelske orlogsskibe et stykke ude til søs. De sendte en chalup nærmere ind til kysten for at rekognoscere, og i deres kikkerter kunne de observere en skanse spækket med svært skyts ved indløbet til fjorden. Englænderne stod til søs igen. Det ville være alt for risikabelt at trænge forbi en så stærk befæstning!

Der narrede vi dem grundigt!

Ja, jeg var med i kanonbådskrigen fra 1808—14 — i seks år. Krigen gik både op og ned. Jeg deltog i togtet til Anholt i 1811. Englænderne havde besat øen og brugte den som støttepunkt i Kattegat. Der indtrådte en periode med vindstille, og det blev besluttet at sende en kanonbådsflotille over og tilbageerobre øen. Det lykkedes også at komme i land uden større besvær. Vi tog en del fanger i Anholt by; de blev gennet ned i kanonbådene og forsvarligt bevogtede; men hovedparten af den engelske garnison trak sig tilbage til fyret, og det løb vi forgæves storm imod. Vi havde store tab, og til alt uheld begyndte det at lufte op, så de store engelske orlogsskibe fik vind i sejlene, — de havde hidtil ligget uvirksomme i det blikstille vejr. Så nu gjaldt det kun om at komme væk i en fart, — »redde sig hvo kan« var løsenet. Kanonbådene spredtes for alle vinde, og de fleste slap bort. Englænderne var jo kun i stand til at jage én ad gangen. Vi rej-

ste masten og satte sejlene samtidig med, at vi roede af alle livsens kræfter. Vi så en af vore både blive opbragt af en stor engelsk orlogsmænd; det tog nogen tid, og vi fik et lille forspring, men det var kun en stakket frist. Lidt efter holdt de ned på os for fulde sejl. De begyndte med en af deres bovkanoner. Den første kugle slog ned et godt stykke agter for os; så kom den anden, der var meget nær ved. Vi havde nogle engelske krigsfanger om bord. De var meget bange, — det var jo heller ikke særlig lysteligt at blive beskudt af sine egne. Vor situation var fortvivlet, vi syntes prisgivet. Enten blive skudt i sænk eller taget til fange. Jeg sad selvanden ved tagåren. Chefen, en ung løjtnant, kom hen og prikkede mig på skulderen:

»Er det ikke dig, der var kanonér på »Prins Christian«?»

»Jo, hr. løjtnant,« svarede jeg.

»Så frem til kanonen, betjeningsmandskab agter, — men hurtigt, inden han når at skyde igen,« kommanderede han. Vi stod jo lige ved siden af den svære kanon, der pegede agterud. »Prøv om du kan ramme hans fokkemast, jeg tager mig af tændingen.«

Folkene var på plads i en ruf. Jeg rettede kanonen mod fokkemasten så nøjagtigt, det var mig muligt. — Aldrig i mine dage har jeg været så spændt. — Så — nu var den der — »Fyr,« brølede jeg. Kanonen dundrede løs, og krudtrøgen drev tilbage ind over båden. Løjtnanten sprang op på agtertoften med sin kikkert i hånden. Han så kun på engelskmanden et øjeblik, så udstødte han et jubelråb: »Du ramte ham — ved Gud i himlen, du ramte masten! — Se hans Stortop, hvor den hælder — ro væk, manne, ro væk.«

Vi så masten svaje over mod bagbord, kuglen havde ramt en 3—4 alen over dækket og næsten splintret den. Endnu holdt styrbords vanter og barduner og hindrede den i at falde; men det stærke sejlpres var mere, end de kunne holde til. De brast og hele fokkemasten med sejl og takkelage dejsede i havet og ned over bagbords bov og skjulte hele skroget med de forreste kanonporte. Skytset dér var sat helt ud af spillet. Han mistede styringen, og det hele gik i fisk. Vi var sluppen uden for skudvidde, og I kan bande på, humøret var højt! Mandskabet sprang op fra deres robænke og råbte hurra, og det samme gjorde de fangne englændere. De svingede med deres hatte og stemte i med! Det var nogle mærkelige mennesker, disse englændere. Bag-

efter kom en af dem, en officer hen og stak mig på næven og sagde noget på engelsk, som jeg ikke forstod, men det gjorde vor løjtnant:

»Han siger, det var et helt mesterskud, som den bedste kanonér i den britiske flåde ikke kunne gøre dig efter!« Og han var glad for, at det ikke kom til kamp til søs med danskerne i 1807 ved København, så havde englænderne fået bank! Ja, det sagde han virkelig, — og vi var fjender! Det ville en tysker eller en svensker aldrig have sagt.

Jeg har tit tænkt på den tildragelse, da jeg rettede kanonen ind på engelskmanden. Jeg gjorde mit yderste for at tage ham på kornet, jeg tror dog, det var mere et styrtende held, at jeg ramte den fokkemast. Men det reddede os; vi nåede ind til Udbyhøj uden tab med vore engelske krigsfanger. Ja, sådan endte den ekspedition til Anholt. Den bragte os kun besvær og ulykke.

Vi var mere heldige ved en anden lejlighed, hvor jeg også var med. Da erobrede vi en engelsk orlogsbrig. Når der var god vind, havde vore små kanonbåde ingen chancer over for de store engelske orlogsmænd; så holdt vi os inde på stationen ved Als Odde. Der lå vi godt beskyttede af den »svært armerede« skanse. Ja, havde engelskmanden bare vidst, *hvor* stærk den i virkeligheden var, havde piben nok fået en anden lyd. Men i vindstille vejr var vi på tærne og stak til søs i håb om at gøre en prise. En stille sommeraften kom en af vore både ind og rapporterede en engelsk brig, der lå for slappe sejl, ca. 12—14 sømil ude i Kattegat, omtrent ret ud for Helberskovs bjerg. Der blev slået alarm, mandskabet purret ud, og der blev sendt en stafet til kanonbådsstationen ved Udbyhøj med besked om at møde uopholdeligt med alt disponibelt mandskab og materiel. Vi roede ud og hen på natten fik vi kontakt med bådene fra Udbyhøj. Det var en blikstille sommernat, havet lå blank som et spejl, uden en krusning. I morgendæmringen fik vi briggen i sigte. Den lå der med alle sejl sat, men rørte sig ikke af stedet. Da vi nærmede os, blev der liv om bord. Båden blev sat ud og forsøgte at hive briggen i en position, så den vendte breddesiden imod os; men det fik vi snart sat en stopper for. Vi var hurtigere i vendingen og holdt os hele tiden ret agter for den og sendte en salve efter bådene. Et par af dem blev ramt og gik til bunds, og folkene på de andre både fik travlt med at fiske deres nødstedte kammerater op og ro tilbage til briggen. Vi holdt os ret agter for den

og gav den det glatte lag langskibs og raserede dækket fra agter og forud. Mesanmasten blev ramt af flere træffere og gik over bord. Nogle af besætningen, der var entret op, begyndte at beskyde os med deres musketter fra mærs og vævlinger uden større held. De gik med i faldet og lå nu og hagede sig fast i mast og takkelage. Det var umuligt for briggen at anvende én eneste kanon mod os. Et hvidt flag på en stage blev sat op fra den fuldstændig sønderskudte hæk, og skydningen blev indstillet. Prisemandskab blev sat om bord og den engelske besætning jaget nedden under dæk under skarp bevogtning. Det var nærmest unødvendigt, de kunne jo ikke løbe væk. Jeg var blandt dem, der blev sat til at passe på fangerne. Mange af dem var sårede, og det var en ynke at være vidne til. Det var det samme som om bord på »Prins Christian« ved Sjællands Odde. Skibslægen og hans hjælpere gjorde alt for at lindre de stakkels mennesker.

Vi bugserede vor prise ind til Randers, hvor den omgående blev repareret og igen sat i sødygtig stand og gjorde resten af krigen med under dansk flag.

Jørgen Rytter blev genstand for megen omtale i pressen efter den historie med tobakken. En dag fik han besøg af en højtstående søofficer — en kommandør —, der med stor interesse havde læst disse beretninger og nu gerne ville hilse på ham. Erik Hansen og far var også til stede ved den lejlighed. Jørgen var syg og lå til sengs, men han blev meget oplivet ved det fine besøg, og han og kommandøren fik sig en lang snak. Ved afskeden spurgte kommandøren, om der var noget, han kunne gøre for ham. Det var, som om Jørgen betænkte sig lidt, men så kom det:

»Jeg var med til en falden søofficers begravelse i 1809. En hornist stod frem og blæste »Den sidste Post« i sin trompet, og derefter var vi tolv orlogsgaster, der skød tre salver over graven. Jeg var jo kun en simpel matros, selv om jeg blev forfremmet til kanonér, — men alligevel — nu er jeg den sidste i Danmark af dem, der var med i Napoleons tid, og jeg vil gerne, om min begravelse må foregå på samme måde, som det skete med den faldne officer i 1809. Så har I sendt mig herfra med manér.

Kommandøren lovede, at han personligt ville sørge for, at dette ønske blev opfyldt. Og han holdt ord.

Kort tid efter døde Jørgen Rytter og blev begravet på Als kirkegaard, og det blev ingen almindelig begravelse. Lærer Stærdahl i Helberskov, der også var kirkesanger, havde givet børnene fri, og jeg fik lov til at følge med far derop for at overvære begravelsen, og den dag i dag står det hele tydeligt for mig, skønt det er mellem 85 og 90 år siden. Seks marinegaster bar kisten ud af kirken, derefter kom to officerer i galla med trekantede hatte efterfulgt af en trompeter og seks andre marinesoldater. Kisten blev sænket i jorden, og derefter trådte trompeteren frem og blæste »Den sidste Post«. De tolv marinere blev ordnede i to geledder ved den ene side af graven. En af officererne sagde nogle dæmpede kommandoer: Lad gevær — giv agt — fyr! Der lød tre salver, og krudtrøgen drev tæt hen over jernkors og gravsten. Nogle kvindfolk, der var mødt op af nysgerrighed for at overvære dette skuespil, hvinede himmelhøjt hver gang, der blev skudt! En officer trådte hen til graven og holdt en kort tale, som jeg ikke fattede noget af, kun husker jeg hans sidste ord: »Æret være hans mindet!« Jo, Jørgen Rytter gik bort med manér! —

Så vidt jeg ved er det den eneste gang, der er blæst i trompet og skudt salver over nogen på Als kirkegård!

Siden hen, når jeg kom tilbage til min hjemegn, var jeg ofte på kirkegården på »Blokkerne« i Als. Jørgen Rytters grav er sløjftet forlængst — forlængst. Ingen kender i dag stedet. Det er glemt som selve mindet om ham. Jeg har stået ved kirkegårdsmuren og set ud over havet — i storm og stille — og prøvet på at mindes de begivenheder, der er foregået derude i min egen og mine forfædres tid. Også de er glemt, som den sne, der faldt i fjor —.

Af det gamle batteri ude på Als odde, er der ikke meget tilbage. Når man kommer forbi det hvide lodshus og ud, hvor den ujævne grusvej drejer skarpt mod øst ud mod molehovedet, ligger der nogle få meter længere fremme til højre fra vejen en lille forhøjning, tæt op ad det gamle fyrhus, der nu er sommerbolig. Folk haster forbi i deres biler, lidet anende, at det er de sidste rester af batteriet fra 1808, der skulle beskytte indsejlingen til Mariager fjord. Det var anlagt lige op ad fjordbredden, men siden er der pumpet en masse sand op mellem batteriet og den nuværende kystlinie, mange tdr. land. Der er sket så

store forandringer derude i de senere år, at jeg knap kan genkende det.

Det er mærkeligt at tænke på, at jeg nu er den eneste i Danmark, der kan huske en veteran, der kæmpede på »Prins Christian« ved Sjællands Odde i 1808 — den sidste fra Napoleons dage: *Jørgen Rytter fra Helberskov i Himmerland.*

Ja, det var Jørgen Rytters saga, sådan som lærer Chr. Lund har overladt mig den.

Nu er han ikke mere. Han døde i Randers for kort tid siden, 94 år gammel, efter at omstående beretning var skrevet.

Opsætsige nordjydske reformations-præster

Af Carl Raaschow

Vor gamle præstekronikes mange beretninger er vi næsten på forhånd indstillet på at tage med betydelige forbehold, men alligevel vil vi ikke kunne frigøre os for en fornemmelse af, at noget må der nok have været om snakken, så sejglivet denne snak har kunnet holde sig. Et af de områder, præstehistorien synes at have vist særdeles megen interesse, er præsteembedernes økonomi, og interessen er da ret ligetil. Med og efter reformationen i Danmark fik vi regulære præstehjem med præstefamilier. I den katolske tid kendtes præsteægteskabet ikke, ikke egentligt og legitimt ihvertfald. Videre blev præstegården en normal sogneforeteelse med præstegård som præstebolig og med præstegårdsbrug som en væsentlig del af præsteafløningen, ja, vel den væsentligste. En anden afgørende vigtig indkomst for præsteembedet var tienden ydet af sognets bønder; derfor så afgørende vigtigt dette med at holde sammen på det tiendegivende hartkorn i sognet, eller sognene, præsteembedet var knyttet til. En præst havde dengang som stadigvæk både to og tre sognekirker at betjene. Når vi derfor læser om opsætsige præster, gælder opsætsigheden ikke ofte de kirkelige myndigheder, men kirkeejerne, herremændene, der som kirkeejere ikke alene skulle have deres del af den udtagne tiende, men som også gang på gang og i tilfælde efter tilfælde førte en »jordpolitik« gående ud på at afkorte præstens tiendeindtægt til fordel for dem selv.

Allerede nogle år før reformationens indførelse var jorddrotterne herhjemme begyndt deres særlige jordpolitik, som gik ud på at drage hidtidigt tiendepligtigt bøndergods ind under deres egne hoved- eller sædegårde for derved at gøre denne jord tiendefri. Herremændene betalte ikke tiende af deres jord. Denne godsejerpolitik stod på her i Danmark et kvart tusinde år, fra kort før reformationen og til op mod landboreformerne i slutningen af 1700erne. Denne godsejerpolitik blev noget, der sved til de stakkels ikke sjældent ret fattige præster. Der blev ganske vist stillet i udsigt noget, man kaldte for »refusion«, men også denne afhang af herremandsnåde og blev sjældent

ydet. Herremændenes inddragelse af tiendepligtigt bøndergods indskrænkede sig ikke bare til at negle en og anden bondegård; hele bondelandsbyer blev nedlagt, mange gange derved, at disse nedlæg blev fundamenteringen for oprettelse af helt nye herregårde. Ellers blev udslettede landsbyer inddraget under de eksisterende godser. Der kunne også blive tale om pro forma oprettelse af ny sædegård ved, at en herremand eller hans frue eller bare en slægtning tog fast ophold, sæde, på en hidtil tiendepligtig gård og derved gjorde samme gård tiendefri, også noget, der sved til præstegårdsøkonomien. Bøndergårde med helt ned til fem tdr. hartkorn har en herremand kunnet lave dette nummer med.

Det er med denne godsejerspolitik, vi skal se visse sognepræsters opsætsighed. Mangen præst er her blevet bragt til fortvivlelse, en enkelt præst skal endda på prædikestolen have nedkaldt forbandelse over sin godsejer på dommens dag. Tilfældet var ikke fra Nordjylland, men ellers har denne landsdel nok af præster, som har kunnet være fristet til samme både virkningsløse og håbløse protester. Den tungeste præsteskabne efter opsætsighed skal Vesthimmerland kunne opvise, ihvertfald for Nordjyllands vedkommende gældende præsten hr. Mads i Ullits-Foulum; ham kostede hans optræden imod herremanden Jørgen Lykke hovedet. Samme hr. Mads fortjener derfor en særlig omtale, og omtalen er ydeligere nødvendig eftersom man har villet se denne præsts triste skæbne som hidrørende fra kirkelig opsætsighed og ikke fra herremandens skånselsløshed.

Her får vi straks fæste os ved, at allerede første reformationspræst i Ullits-Foulum, Anders Brasen, skal have haft jordstridigheder med sin herremand Otto Krumpen (Lerkenfeldt?). Siden fik præsten i embedet før nævnte hr. Mads, en hr. Morten, også jordstrid med herremanden, så han befandt sig ilde i dennes nærhed og derfor forlagde den præstelige residens til annekset i Foulum, og det skal have været i Foulum kirke, hr. Mads har måttet friste Jørgen Lykkes belejring og for at udmatte denne har præket samfulde seksten timer i træk. Men hr. Mads måtte altså neje sig for et sted mellem sine to kirker at blive gjort et hoved kortere. Her har man altså villet holde på, at Jørgen Lykke slet ikke har kunnet være af en sådan grumhed, tværtimod. Det skal have været hr. Mads's vægring mod at afsværge

den falske papistiske lære, som bragte ham i den samtidige Niels Hemmingsens unåde og gjorde ham til offer for denne prælats hævn-gerrighed. Sandsynligheden stemmer fødderne imod her. En sølle vesthimmerlandsk præsts kirkelige opsætsighed ville den kirkelige storherre næppe nok have sanset mere, end en skærsliberkælling sanser et lusebid. At herremanden, her Jørgen Lykke, skulle anfægtes af sin præsts trosindstilling er her mere usandsynligt. For herremanden kunne præsten have hvad tro, han ville, enten luthersk, katolsk eller noget tredje eller fjerde, ene og alene var det præstegårdsjord, herremanden havde sans for. Hr. Mads skal tilmed have beskyldt herremanden for også at have nappet Dolerup mølle fra præstegårdsbesiddelsen.

En anden af præstens anklager mod herremanden var, at denne sidste havde nedbrudt Svingelbjerg kirke og brugt materialet til egne byggeforetagender. Tænkeligt nok. Nogle af kampestenskvadrene fra Svingelbjerg kirke er stadig at finde i en af Lerkenfeldts stentrapper, og en herremand har mange byggeforetagender, selvom et bestemt her nævnt ikke har kunnet holde stik. En anden undskyldning for Jørgen Lykke har man villet se i, at Svingelbjerg kirke ved nedrivningen var så stærkt i forfald, at en restaurering ikke ville have været mulig. Og dette skal nok slå til. Det var herremanden, der havde kirkernes vedligehold at klare, derfor var det en smal sag at bringe en dertil udset kirke i så stærkt forfald, at kirken kunne fjernes. Det er ikke noget ringe tal af kirker og kapeller i Danmark, der i tidens løb er jævnet med jorden ved herremænds hjælp og er blevet udnyttet af samme herremænd for andre formål.

Og endelig er det også mere end usandsynligt, at vor danske storprælat Niels Hemmingsen just i disse år har haft interesse i at vise en vesthimmerlandsk sognepræst nogen opmærksomhed. Niels Hemmingsen har da haft andet at tænke på end hævn-gerrig forfølgelse af en ham i virkeligheden ukendt præst. Frederik d. 2. havde da været påskyndet til at pirke lidt ved den gejstlige stormægtighed, der i øvrigt allerede i 1577 måtte fortrække fra København til Roskilde. Nej, det er godsejerpolitik med bøndergodsinddragelser under hoved- og sædegårde, undertiden også ladegårde, som sætter splid mellem præst og jorddrot. Når den gamle præstekrønike derfor beretter om præsters

uvilje til at gå fra katolicismen til lutherdommen i årene efter reformationen, så har herremændene ret troligt haft det på samme måde, som kendes fra religionskrigene. I religionens navn er forfølgelserne sat igang, mens igangsætterne har haft deres egne formål at forfølge. Menneskelige hensigter er så forfærdelig tit af samme skuffe.

I det vestlige Vendsyssel har herremanden derimod ikke lagt an på skalkeskjul, men vist ærligt ansigt. Her var det Saltum-Hune præsteembede, der skulle berøves tiende af storgården Vestrupgaard under herregården Lundergaard i Jetsmark sogn. Det var Niels Friis, der 1633 oprettede Vestrupgaard som hovedgård ved at tage sæde på gården, men allerede tre år efter fik Niels Friis ved herredtinget dom for at være retmæssig hovedgårdsejer. Sognepræsten havde gjort indsigelse imod dette, da præsteembedets tiendetab blev ret mærkbart uden tiende fra så stor en gård. Den senere præst i sognet forsøgte påny at få Vestrupgaard underkendt som hovedgård, Niels Friis kunne ikke besidde gården som sin egen og holde foged på den, men en ny dom i 1640 gik ligeledes præsten imod. Syv år senere ejes Vestrupgaard af Knud Seefeld til Lundergaard, og han holder en Søren Nielsen som foged i Vestrup. Sognepræsten gør atter indsigelse og hævder, at samme Søren Nielsen bare er fæster. Dette blev til en tredje proces. Knud Seefelds indlæg i sagen går ud på, at han har foged på Vestrupgaard, og at fogden skal gøre rigtigt regnskab for gårdens drift i alle måder. Dommen gav den Lundergaard herremand ret. For tredje gang blev Vestrupgaard frikendt for tiendeydelse.

De her omtalte to tilfælde fra Vesthimmerland og Vestvendsyssel viser godsejerspolitikens hårdhed over for landets sognepræster. Og så var det tilmed ikke gjort med tiendetabet; sognepræsterne måtte også være til tjeneste for særlige gudstjenester for herskabet på herregården, hvis sådant forlangtes, og det gjorde det ikke så sjældent. Herregårdsfruerne havde mere fromt sindelag, end man kunne beskylde deres ægte herrer for. Over for jordrotternes jordpolitik havde landets præster ude i sognene ingen anden udvej end at tåle og tie. De enkelte opsætsige blandt præsterne over for herremanden kom til at betale prisen for opsætsigheden, her den vestvendsysselske med tre tabte processer, den vesthimmerlandske et par slægtled før med tabet af hovedet.

Da hovbønderne på Lerkenfeldt strejkede

Samlet af lærer og arkivar L. Sigv. Jensen, Viborg

Til dels omskrevet af Jacob Regnar, Ullits

I 1811 strejkede hovbønderne på Lerkenfeldt. De nægtede at køre gødning ud på godset. De manglede arbejdskraft, fordi mange af de unge var soldater. Det var i Napoleonskrigenes tid, og vore soldater for viden om i de sydlige lande, som St. St. Blicher fortæller om det i »Æ Bindstow«. Prisen på korn var enorm, så både herremanden og bønderne havde interesse i at dyrke korn og sælge korn. Man erindrer sig digtet om »Terje Vigen«. En tønde rug kostede ca. 400 kr. — På denne baggrund forstår man først den nedenstående sag om bondestrejken over for herremanden, som selv var af bondeslægt og egentlig gode venner med bønderne på godset. Men tiderne var hårde i alle retninger, og derfor måtte han holde på sin ret.

Og så begynder vi på sagen om de strejkende hovbønder:

»Anno 1811 d. 2. juli blev på Lerkenfeldt birketingstue af den const. birkedommer og skriver cancelliråd, by- og herredsfoged Jørgen Peter Rommedahl fra Hobro sat og holdt politiret i overværelse af vitterlighedsvidner, nemlig forvalter Niels Gjedde fra Mølgård og Peder Christensen fra Hobro efter rekvisition af proprietær Kjeldsen til Lerkenfeldt. — Skrivelsen oplæstes ligesom politistævningen. Endvidere skrivelse fra amtmanden med indkaldelse til parterne og sammes forkyndelse og endelig amtets henvisning af sagen til domstolen.

Hr. proprietær Kjeldsen henholdt sig til sin klage til amtet og begæring til politidommeren og bad de indklagede bønder pålagt at forrette deres pligtige hoveri i henseende til den påklagede gødningsudkørsel. Han fremlagde den approberede hoveriforening, hvilket viser, at en gårds pligtige hoveri for møgagning og gødningsudkørsel er fastsat til 18 spænddage og 20 gangdage.

Hr. Kjeldsen påstod sit pligtige hoveri af de modvillige bønder i Svingelbjerg tilkendt og disse ansat med mulkter og bøder efter de kgl. anordninger og tilpligtede én for alle og alle for én at betale deres sagsomkostninger inclusive Kjeldsens forgæves rejse til amtet i Viborg.«

Den ukendte »vinkelskrivers« indlæg.

Nu er bønderne altså i retten og fremlægger der et dokument, der i mange ord siger, at de til øvrigheden har indleveret en klage over, at de ikke kender og aldrig har set noget om nogen hoveriforening. De har endnu ikke fået noget svar på deres forespørgsel, og de mener derfor ikke, de kan dømmes, før dette svar indløber til dem. — De oplyser, at de er villige til at forrette det sædvanlige hoveri, som de plejer, men der er kommet større forlangender om hoveri under Kjeldsen som ejer af gården, og dette ekstra arbejde vil de ikke udføre. De ønsker sagen udsat indtil videre. — Dokumentet er underskrevet således: Svingelbjerg, den 20. juli 1811.

Christen Søchbæks enke, Hans Madsen, Anders Gislum, Niels Sørensen, Giver Christian, Jens Christian, Gravers Nielsen, Laust Smed, Christen Mogensen, Jens Mikkelsen.

De var alle mødt personlig, og de aflagde ed på, at de stod bag skrivelsen.

Dommeren prøver nu på — som sin pligt — at få et forlig istand, men det lykkedes ikke, og han fremkom nu med spørgsmål til de enkelte om, hvad de havde til grund for, at de nægtede at udkøre gødningen på Lerkenfeldt, som sket var. Tillige ønskede dommeren at vide, om de stod bag denne skrivelse, ligesom han ønskede at vide, hvem der havde affattet den, eller om de var forledt af andre til at underskrive.

Christen Søchbæks enke mødte med sin søn Anders på 34 år. Hun havde ikke noget imod at køre »til møgagning«; men hun ville ikke køre, når de andre i byen ikke ville. — Anders erklærede, at han havde skrevet moderens navn under samme dag i oldermændens, Hans Madsens hus, hvor alle bønderne var forsamlede. Han havde set noget i skrivelsen, men kunne ikke rigtig læse eller forstå det, men han underskrev efter de andre mænds begæring. — Hvem der havde skrevet indlægget, vidste han ikke.

Så kom oldermænden, Hans Madsen, frem. Han fortalte, at husbonden havde ladet jord fra diger blande i gødningen, så der blev alt for meget arbejde. Derfor var bønderne blevet fornærmede og havde nægtet at køre, men han var villig til at køre, hvis de andre kunne tænke sig at gøre det samme.

Han vidste ikke, hvem der havde skrevet indlægget, som han skrev under i nat, da der kom en mand i hans stue og afleverede skrivelsen. Det kunne godt ske, at der var et par af bymændene med den ukendte mand, men hvorfra det kom, vidste han ikke, læse det kunne han ikke, og en havde holdt på pennen, da han selv skrev sit navn.

Enkens søn, Anders, kommer igen frem og fortæller, at han har skrevet alle navnene på indlægget, men han gentager, at han ikke kender forfatteren til skrivelsen.

Vinkelskriveren finder de ikke. En efter en står de frem, og deres forklaringer er ens: De vil egentlig godt forrette hovarbejdet, hvis de andre vil.

Alle stod frem og erklærede, at de ikke havde noget imod deres husbonde, og de var villige til at køre gødningen ud, som før var sket i 18 spændage og 20 gangdage. Men de ville ikke køre gødningen ud nu, da det var i høstens tid, og de ville forlange, at der ikke blev blandet jord fra digerne i gødningen, og så beder de om at blive fri for tiltale.

Hr. Kjeldsen henholdt sig til den fremlagte hoveriforening og kunne ikke indlade sig med dette vinkelskriveri, som var udført af en mand, der forførte bønder. — Kjeldsen forlangte de indkaldte vidner afhørt.

Vidnerne, ladefoged Jens Jensen, Brøndum, og Jørgen Mortensen i Morum, aflagde ed og afgav følgende forklaring:

»De var lørdag d. 6. begge udsendt af propritær Kjeldsen for at tilsige og beordre Svingelbjerg gårdmænd til at møde på Lerkenfeldt den påfølgende tirsdag for at køre gødning ud af gården og sætte i mødding på marken på det års gjøde, som næste år er tilfalden til byg . . .«

Grunden til, at de nu var vidnefast tilsagte, var, at de nogle dage i forvejen ved budskikning havde været tilsagt til samme arbejde, men da ikke mødte. På dommerens forespørgsel forklarede vidnerne, »at det var og i lang tid havde været almindelig skik her ved gården, at møddingen var ført af gården på marken og der sat i mødding i juli måned.«

Hr. Kjeldsen fremviste hoveriprotokollen, hvoraf erfares, at bønderne i Svingelbjerg ikke har forrettet af en gård i indeværende år

(1811) ved mægagning og blanding uden 2 spænddage og 2 gangdage, men derimod ses, at de i året 1810 ved samme arbejde har forrettet 13 spænddage og 15 gangdage.

Kjeldsen forlangte dom i sagen, mens bønderne henholdt sig til deres nedlagte erklæringer og påstod en retfærdig dom.

Anno 1811 den 25. juli faldt dommen.

Først gennemgår herredsfoged Rommerdahl sagen meget grundigt. Det fylder to store tætskrevne foliosider. Bønderne tilstår i retten, at de ikke kan skrive eller læse skrift, og de har ikke forlangt nogen til at skrive det fremlagte dokument for dem. De ved ikke, hvem der har skrevet det, eller hvorfra det er kommet.

Dommerkendelsen:

»Når sagen med alle anførte omstændigheder tages i den nøjeste betragtning, kan det ikke skønnes, at de anklagede af egen drift har været uvillige til for deres eget vedkommende at forrette gødningsudførelse og -behandling ved Lerkenfeldt ligesom forhen, men derimod synes det temmelig klart, at de er forført og forledt af en vinkelskriver til at holde tilbage med arbejdet, og at den ene nu ligesom er bange for den anden for at forrette dette arbejde. — Denne mening bestyrkes ved det, at forfatteren så stærkt holdes tilbage, da det må anses som umuligt, at de alle skulle være uvidende om, hvorfra indlægget er kommet til deres underskrift, eller hvem der skulle have forfattet samme, ligesom det også må anses for utroligt, at de alle skulle være så enfoldige at lade deres navn underskrive et dokument, hvis indhold de ikke kjendte eller vidste, hvorfra var kommen. — Underligheden må ligge udi, at forfatteren som vinkelskriver, oprørsstifter og almueforfører, må have pålagt indstævnte om ikke alle, så dog nogle af dem sådan tavshed, at hans navn eller forhold ikke skulle blive åbenbaret, muligt af frygt for følgerne. — Imidlertid er bøndernes udeblivelse fra den tilsagt mægagning på sædvanlig tid og måde lovstridig og ganske imod forordningen af 25. marts 1791, hvorfor de også efter samme vil blive at anse med mulkt for deres forsømmelse og tilpligtet under daglig mulkt efter ny tilsigelse at forrette samme, når det ikke forlanges i deres pløje-, sæde- eller høsttid.«

Thi kiendes for ret:

1. De indstævnte bønder (de førømtalte fra Svingelbjerg) bør hver for sig for deres udeblivelse fra møgagning på Lerkenfeldt bøde —
2. Bør de hver for sig, når de påny tilsiges med aftens varsel indfinde sig og forsvarlig forrette den påklagede gødningsudførelse på sædvanlig måde og i overensstemmelse med Lerkenfeldts hoverifor-
ening under 1 rd. daglig mulkt for hver dag, han udebliver fra dette arbejde.
3. Bør samtlige indstævnte én for alle og alle for én betale udi denne politisags bekostning 4 rdl. alt at efterkomme inden 3 solemærker eller 3 dage efter denne doms lovlige forkyndelse.

Til stadfæstelse under min hånd og segl.

Lerkenfeldts birketingstue, d. 25. juli 1811.

Rommerdahl.

Vinkelskriveren fortsætter.

Amtmanden i Viborg havde ikke fået noget forlig i stand mellem proprietær M. Kjeldsen og hans bønder i Svingelbjerg, Viborg amt. Derefter forsøgte amtmand Ditlev von Pentz i Aalborg amt at forlige parterne, men med samme negative resultat.

Hr. Rommerdahl skulle efter ordre fra amtmanden i Aalborg prøve forlig endnu engang. Vinkelskriveren havde nu fundet på flere ting, der kunne indgå i forliget bl. a.: »I de første åringer, som vores nuværende husbonde blev ejer af Lerkenfeldt, nedbrød han i borggården et treetages, grundmuret hus, ligesom og en kvist i bemeldte borggård, hvilket vi måtte køre bort alt gruset og kalket og sand af bemeldte nedbrudte huse udi møddingen og det i en del år så længe, der var noget. Ligeså blev vandgraven omkring borggården udtappet eller udkastet, så at den blev ganske tør. Dette arbejde med al den dynd blev af vores husbonde ført i møddingen, som vi alle tillige med det øvrige måtte udkøre på marken. Alt det kalk og grus begge dele var os så byrdefulde, ja, end mere formedelst de mange kalkstykker og murbrokker er vi nødt til at slå vore høleer til skammelig skade. Desuden beordres vi af vore husbonde at nedbryde markdiger, som vores husbondes vogne kører på møddingen; men vore folk må forrette arbejdet. Af den grund formeres gjødningen så meget, at det

snart er os urimeligt, når vi skal forrette noget ved vort eget mark-avl. Ligeså bliver der stemt for vandet ved møddingerne, så når vi skal udføre gjødningen, er færdig ved at kvæle bæsterne. —

Så har der også i vor forrige hubonds tid været skik og brug at sætte hedetørvene i stak uden for gården, men nu beordres vi til at køre bemeldte tørv op i borggården til kjøkkendøren og der at sætte dem i stak, ved at køre samme tørv igennem gården ad en stor, lang stenbro og til bemeldte kjøkkendør, sker det, at vore vogne går i stykker, hvorved vi lider en stor skade just ved denne tid, da jern og træ tilsammen er så uhyre dyre.

Således beordrede vores husbonde os sidst afvigte efterår med vore vogne og folk at opsamle på det grønne jord, hvor studene haver græsset om sommeren, alle de derpå gjorde stude-lorte og så at føre samme lorte på møddingen.

Endvidere har vores husbonde foruden sine egne får en anden herregårds får til græs om sommeren. Aldrig har vores forrige husbonde forlangt at vaske og klippe fårene på Lerkenfeldt, uden hvad som af os blev gjort i kærlighed og villighed; men nu beordres vi ej alene at vaske og klippe Lerkenfeldt får, men endogså tillige en anden herregårds får.

Ligeså er der solgt nogle af Lerkenfeldts fri bønder, i hvis sted vi andre forretter dissers arbejde. — Desuden har vi så megen byrde med håndværksarbejde ved Lerkenfeldt mølle, ja, er så undertiden med lange og svære kørsler, som i vores forrige ejers tid aldrig har været brugeligt. — Det sker ofte, når vi sender vores karl for at tærsk, når vi har nogen, som i denne tid er vanskeligt at få, da de fleste er udkommandere til kongens tjeneste, bliver de ofte i stedet for at tærsk kommanderet til anden tjeneste, hvilket er os tungt; thi deslænger varer tærskningen, og vort eget arbejde bliver forsømt.«

Klagen over Lerkenfeldts ejer slutter med en udtalelse om, at de alle er »fattige og enfoldige« bønder, og de sætter al deres lid til øvrigheden, og de beder om at få deres skrift tilbagesendt, da »vi agter at søge højere steder i påkommende tilfælde.«

Dette lange skrift blev oplæst, og forhandlingerne tog så deres begyndelse. Alt dette skete på rådstuen i Hobro, og skrivelsen var denne gang underskrevet af bønderne i Ullits, Svoldrup, Østrup og Morum.

Vidneudsagnene.

Så oplever vi samme forestilling som før er omtalt, da bønderne fra Svingelbjerg var i retten. Vi nævner nogle eksempler:

Anders Søchbæk er første vidne. Han vil ikke køre gødning, før alle de andre vil, kan hverken læse eller skrive, vil ikke gå på forlig, har ellers intet imod sin husbonde.

Anders Skov, Ullits, slutter sig til fornævnte, kan ikke læse eller skrive, ved ikke, hvem, der har skrevet hans navn på listen.

Jens Mikkelsen, Ullits, slutter sig til de foregående. Han havde holdt på pennen, mens en anden skrev hans navn. Han kendte ikke vedkommende. Hvor det var sket, ville han ikke sige.

Flere udtaler, at de er kede af sagen.

Mogens Andersen, Ullits, vil ikke gå på forlig. Han havde hverken hørt eller set noget til klagen, før den blev oplæst i retten.

Niels Mikkelsen i Svoldrup, havde bragt skrivelsen med til Hobro og afleveret den der. Han kunne ikke læse og skrive »af nogen betydelighed.« Han vidste ikke, hvem der havde skrevet hans navn, endskønt det var sket undervejs af en dreng, som han ikke kendte.

Men nu kommer pludselig en »forligsmand« ind i billedet, idet Peder Hovgaard fra Svoldrup erklærer, at han ikke vil have nogen del hverken i klagen eller processen. Andre havde overtalt ham til at nægte gødningsudkørselen.

M. Kjeldsen tog mod dette tilbud og frafaldt anklagen mod ham, men med de andre bønder blev der intet forlig, og sagen skulle nu gå sin gang.

Nyt retsmøde.

1811 d. 13. decbr. er sagen igen til behandling ved Lerkenfeldt birketing. Der føres igen vidner, ligesom Kjeldsen møder med sin hoveriprotokol.

Tre dage efter, d. 16. decbr. blev dommen afsagt. De forskellige navne nævnes, og som undskyldende moment anføres: »de enfoldige bønder er vildledt af den ukendte vinkelskriver.

- Dommen lyder:
1. Betale i bøde for en ægt 3 mark.
 2. Køre gødning ud efter ny tilsigelse.
 3. Betale i sagsomkostninger 4 rdl.

Vi er nået til slutningen af året 1811, og møddingen på Lerkenfeldt bredte sig mere og mere, fordi der ikke foregik nogen »møgagning«. Strejken havde gjort, at der var brakmark eller græs, hvor der skulle have været bygmarker, men det kunne reddes endnu. Man kunne køre gødningen ud og sprede den straks, og så kunne der sås byg i sædetiden til foråret, og der kunne på den måde blive en god høst. Sådanne bar bønderne sig vel selv ad derhjemme i deres bedrifter.

Nu var dommen faldet, og der gik bud på lovlig vis til de genstridige bønder om at møde til arbejdet. — Men de blev hjemme. Det til byg beregnede areal på Lerkenfeldt for 1812 blev ikke tilsået.

Ny retssag.

1812 d. 25. septbr. mødte for politiretten på Lerkenfeldts birketing proprietær M. Kjeldsen contra sine fæstebønder.

Der var ingen mødt fra Ullits, hvilket vel må betyde, at de havde afblæst strejken.

Amtmændene i Viborg og Aalborg havde forsøgt mægling i sagen, men uden resultat. Nu skulle sagen afgøres af retten.

Dommeren, fuldmægtig Olsen, forsøgte igen forlig, men uden resultat. Dog mødte én frafalden, Giver Christian i Svingelbjerg, som erklærede, at han var villig til at køre gødning ud på sit stykke af hovmarken og beså det med rug i dette efterår. Så skulle han være fri for videre tiltale.

Nu kører vidnerne frem med de gamle argumenter om, at gods-ejeren blander alt muligt i gødningen, og der fremkommer et nyt argument til at nægte udkørselen i foråret: De har intet foder til »bæsterne«. Der var fodertrang, da de alle havde store besætninger. Graves Nielsen i Svingelbjerg såede ikke byg, fordi gødningen ikke var kørt ud året før på grund af strejken, og lignende anførte de andre tiltalte.

De tilsagte fra Svoldrup, Østrup og Morum fremkommer ikke med noget nyt, men samtlige indstævnedede begærede sagen udsat i tre uger, men da de ikke kunne fremsætte nogen rimelig begrundelse derfor, fandt retten, at sagen måtte optages til doms.

Hr. M. Kjeldsen forlangte erstatning for »driftstab«.

Domsafsigelse:

1812 d. 26. septbr. kl. 11 slet afsagde fuldmægtig Olsen følgende dom efter en nøje gennemgang af hele sagen:

Thi kiendes for ret:

1. De indstævnedede gårdfæstere bør hver for sig bøde en ægt tre mark, hvilken mulkt tilfalder de respektive sogne, hvorunder de hører.
2. Så bør de og én for alle og alle for én udrede denne politisags omkostninger med 4 rdl.
3. Endelig reserveres »Citantens« (M. Kjeldsen) ret til erstatning af de indstævnedede for det tab og skade, som disse have forvoldt ham derved, at deres til bygsæd indtage og bestemte hovmåle har ligget udyrket hen og uafbenyttet i indeværende år.

At efterkommes inden 3 solemærker efter denne doms forkyndelse under videre, lovlig adfærd.

Olsen,
konst. fuldm.

Læst og afsagt for Lerkenfeldts birks politiret den 26. septbr. 1812.

Striden var endt med et nederlag for hovbønderne. De skal fremdeles age Lerkenfeldts møddinger ud på markerne med gamle jorddiger, kalkaffald med murbrokker fra nedbrudte huse, bundfald fra gravene, og hvad man mere kan fylde deri. — Hedetørvene skulle afleveres ved herregårdens køkkendør, selv om nogle skrøbelige vognhjul dårligt tålte kørslen gennem gården »ad en stor, lang stenbro.«

Mikkel Kjeldsen havde sikkert ikke forlangt flere »spænddage eller gangdage«, end hoveriforeningen hjemlede ham ret til.

Mærkeligst i hele affæren er vinkelskriveren, som det ikke lykkedes at få ram på. — Bønderne havde sikkert været kede af alt dette, som de var lokket ind i. Hr. Kjeldsen var selv af bondeæt, og forholdet til bønderne var sikkert godt, så det har også pint ham med alt det, og det var tåbelige tider at foranstalte oprøret på, da alt i disse tider var dyrt på grund af krigene.

Meget mod var der ikke i de stakkels bønder. Den ene ville ikke køre, når den anden ikke ville. Det viser en sjælden solidaritet og et godt sammenhold.

Chr. Søkbechs enke i Svingelbjerg syntes da ikke, »at hun ene kunne køre til møgagning.«

— — —

Forfatteren fik ikke kræfter til at gøre arbejdet færdigt. Han døde i becbr. 1967. Hans enke har bedt mig om at fuldføre det, hvilket jeg har gjort, idet jeg har indføjet visse ting, der giver baggrund for »strejken«, ligesom jeg på initiativ fra redaktøren har foretaget enkelte afkortninger med hensyn til bøndernes navne m. m. Jeg mener dermed at have gjort, hvad min gamle ven ville have sagt ja til.

Jacob Regnar.

Den gamle Kræn Byrialsen i Alstrup

Af Kr. Gravesen Nielsen

Der er flere både ældre og yngre nulevende af dette navn, men når man i Alstrup taler om »den gamle Kræn Byrialsen«, tænker man i reglen kun på én, selv om denne nu har ligget i sin grav i over hundrede år.

Han var født den 10. januar 1783. Hans fader, Byrial Christensen, var snedker og boede i et lille hus i Alstrup. Der var 4 børn i hjemmet: Peder, som fik huset efter faderen, men døde barnløs, Ane Kathrine, som blev moder til den viden om kendte Byrial Nielsen, kaldet Post-Byrial, der senere købte en gård i Farsø og anlagde en stor købmandshandel dér, Simon, der købte sig en gård i Alstrup, og endelig Kristen Byrialsen, som var den yngste. Han tjente som dreng i Lundgård i Alstrup sogn, hvor han skulle vogte fårene. Dengang var fåreavl jo noget, som hørte til i ethvert landbrug. Det var fra fårene, man fik ulden, som blev kartet og spundet og vævet i tøj. Man var selvforsynende på alle mulige områder.

Det kunne være en temmelig triviel og enformig bestilling at gå og vogte en flok får, og den lille Kristen kunne da også nok tænke sig noget, der var mere spændende. En dag, han gik nede på fjordrimmerne med fåreflokken, så han, at der lå et kar dernede, som vel sagtens havde været »gistent« og nu var sat i vandet for at blive tætnet. Det måtte kunne bruges til en sejltur. Han fik karret øst tomt, steg om bord i skuden og satte fra land. Det endte selvfølgelig med, at han kuldsejlede. Det skulle dog ikke blive det sidste, han fik med fjorden at gøre.

Siden kom han til Kjærsgård i Strandby sogn, hvor han også skulle vogte får, og i 12 års alderen kom han til Vadgård, som dengang var præstegård, ligeledes som hyrde. Skolegangen var det så som så med. Der var lang vej til skole, og fårene skulle da først og fremmest passes. Men provsten ordnede sagen på faderlig vis og fornuftig måde: Der var i præstegården en gammel provsteenke, hende kunne han

læse for i sin fritid, og at dømme efter, hvad han senere drev det til, har denne undervisning båret god frugt. Han blev da også konfirmeret dér, da han var fyldt 14, og han blev der endnu 2 år til som »stordreng«. Som sådan skulle han gå til Bjørnsholm og hente postsagerne om søndagen. Den gang gik der jo ikke post til hver mands dør. Var der sidsttjeneste i Bjørnsholm kirke, overværede han gerne gudstjenesten dér, iført sine hvide bukser og sin vadmelstrøje, men på bare fødder.

Da han var fyldt 16, skulle det være slut med at gå med hyrdekæppen. Han ville i lære og have sin fars håndtering lært til bunds. Han stod i lære i Nibe i tre år og fortsatte så med håndværket dels dér og dels på landet. Engang arbejdede han i Hestbæk vandmølle, som nu forlængst er forsvundet, og her fik han sin ene arm kvæstet, så at han bar mærker deraf til sin dødsdag.

At få foden under eget bord var hans mål, og det blev i den landsby, hvorfra han var udgået, han byggede sit hus »på gaden« efter at have købt en parcel på 4 skp. hartkorn. Han var nu 28 år gammel, og den, han havde udset sig til kone, pigen Else Marie Sørensdatte af Øster Elkjær, var 22. Det var i 1812. Han drev fremdeles håndværket om sommeren i Nibe og om vinteren på værkstedet hjemme. Hjemmet passedes i øvrigt af konen. Foruden deres eget bohave lavede han dragkister og skabe og lejede befordring til at køre det til Bjørnsholm marked, hvor det blev solgt. Meget af hans arbejde kom til Fur. Han havde altid ligkister på lager til salg. Indtil han blev gift, brugte han dem til at gemme sit tøj i.

I løbet af den følgende snes år kom der jævnlig børn til huse hos snedkerens, 6 sønner og 5 døtre, hvoraf dog den ene døde som lille; men de 10 voksede op og hjalp til ved landbrug, håndværk og husgerning. De drev også en hel del fiskeri. Efterhånden som flokken øgedes, købte Kr. Byrialsen mere jord, så han fik en gård ud af det på 3 tdr. 5 skp. hartkorn. Den blev kaldt Nørregården, fordi den lå nord i byen.

Gæld kendte han ikke til. Mens det blev strenge tider for mange i statsbankerottens dage omkring 1814, gik Byrialsen stadig fremad i velstand, hjulpet af sin klogskab, sit håndværk, sit handelstalent — og sine børn.

Folk, som kom i armod, gik til ham og bad om hjælp. Han betalte så deres gæld mod pant i deres ejendom, som de så til dels fik i fæste. Som hans datter Bodil Marie skriver i sin beretning om ham angående devalueringen: »Der var så mange papirspenge i landet, men så udkom der en lov, at papirspengene skulle indløses på valuta, og der skulle sølv i stedet, men da sedlerne kom ind, var der for lidt sølv i banken, og der blev kun udbetalt 1 rigsdaler for 6 mark — men hvem der havde gæld på deres ejendom, den blev lige stor.« — Ikke underligt, at det gik galt for mange.

Et eksempel: Jens Frederik boede i Alstrup. Han havde 1 td. hartkorn. Han og konen var gamle og kunne ikke svare afgifterne. Han gik til Kr. B. og bad ham hjælpe sig. Kr. B. svarede: »Jeg vil betale gælden, og så kan du få det halve af ejendommen i fæste, når du svarer 3 rigsdaler om året.« — Så fik Niels Thomsen — fader til den føromtalte Byrial Nielsen — den anden halvdel og skulle ligeledes svare 3 rdl. i årlig fæste.

Et andet eksempel: I 1828 byttede han med Jakob Viesmark, der havde Søndergården. Han gav 300 rdl. i bytte foruden en ejendom på Alstrup mark. Endvidere skulle Kr. Byrialsen give aftægt til tre gamle folk: 1 ko og 4 får med deres yngel fodrede og gratis ildebrændsel, korn, flæsk og fisk. Den ældste levede i 21 år. En fjerdepart af Søndergårdens jord var mest lyng og vidjebuske. Kr. Byrialsen tog fat på at opdyrke det, og der avledes godt med korn derpå.

Børnene: Søren, f. 1813, Byrial, f. 1815, Ane Kirstine, f. 1817, Jens, f. 1819, Peder, f. 1821, Bodil Marie, f. 1824, Niels Peter, f. 1826, Lene, f. 1828, Kristen, f. 1830, Kirsten Marie, f. 1833 og endelig den sidste, Gertrud, som døde 1½ år gammel.

Kr. Byrialsen havde mange tillidshverv. Han var sognefoged og lægdsmand i over 20 år. Tillige var han brandfoged. Engang, branddirektøren var på brandsyn, påtalte han, at der var så mange assurancefejl. Det kunne ikke blive ved at gå. Det måtte afhjælpes. Kr. Byrialsen svarede: »Hr. direktør, det er fattige folk. Jeg kan huske én ildebrand i byen, men jeg kan også huske en tid, da der kun var én skorsten, én jernkakkellovn og ét klokkeværk i byen, det var i Jakob Smeds gård.« Så smilede direktøren og lod sagen falde. — Folk, som ikke havde jernkakkellovne, brugte i stedet en ovn, som var byg-

get op af sorte lerpotter — jydepotter —, der var klinede sammen med ler.

Kr. Byrialsen var også sognerådsmedlem i mange år — helt til sin død. Pastor Lund i Louns var formand.

Der var dengang mange Harboøre-fiskere — »havboer« —, som fiskede ål her om sommeren. Kr. B. vejrede en forretning heri og gjorde akkord med K. Mollerup, at han skulle »stande« et pulsvåd om vinteren og møde med det den 4. maj. Kr. Byrialsen skulle hertil levere 4 lispund heglet hør og 1 lispund hamp, og K. Mollerup skulle fæste 3 karle og møde med dem og fiske til bartolumæusdag (24. maj). Kr. Byrialsen skulle give dem kosten og lønne de 3 karle og så have 3 dele (?) af ålene og de øvrige fisk, som kunne bruges i husholdningen. Ålene skulle salttes og røges, og så kørte han til Aalborg (8 mil) og solgte dem på torvet. Sønnen Søren tog han med, for at han skulle lære, og han kom også snart efter det. Han tog til Fur og Lundø og købte ål, de blev røgede og kørt til Aalborg, undertiden til Randers, hvortil der var lige så langt, og sådan blev han ved at køre for sin fader, til han blev gift, medens de andre passede gården. Byrial tærskede i Søndergården og røgtede dér, men fik kosten hjemme i Nørregården. Jens og en husmand tærskede dér, mens Kr. Byrialsen og de yngre passede dyrene.

Han havde også lært karetmagerhåndværket og lavede selv sine vogne foruden alt det øvrige til gårdens brug. Engang imellem kørte han i skoven og hentede træ, der så blev omdannet til akselstokke, kæpstokke, hjulfølge, hjulnav og mere. Han lavede et egetræschatol til sig selv og chatoller, dragkister og armstole til sine børn.

Foruden Nørregården og Søndergården byggede han også Østergården, og alle blev de efterhånden overtaget af sønner. Byrial fik Nørregården i 1847, Søren fik Søndergården, og han selv flyttede ud i Østergården, som den yngste søn Kristen siden fik. Peder og Niels Peter blev foreløbig ved håndværket. Til sønnen Jens købte faderen i 1851 Støttrupgård i Farsø sogn.

Ane Kirstine blev i 1846 gift med den kendte, virkelystne mand Mads Poulsen i Hestbækgården, en mærkelig sammensat personlighed, dygtig, energisk, men stridbar. Han nåede i det halve hundrede

år, han levede, at lægge 3 gårde sammen til en meget stor gård, at bygge en ny vandmølle, en vindmølle, at anlægge en grynemølle, et stampeværk, en benmølle, et brændevinsbrænderi, en rebbane, en stor købmands-, trælast- og kornhandel— for til sidst at begynde på at bore efter ler til et teglværk, men det nåede han ikke at fuldføre. — Lene blev gift 1852 med degnen i Alstrup Jens Pedersen Holm og Bodil Marie 1854 med Anders Nielsen i Vester Elkjær. Af ham havde Peder ved sit giftermål i 1858 købt en ejendom ved Gedstedbro, hvor han efter ansøgning anlagde kroeri. Han flyttede senere til Skivum. Niels Peter købte i 1858 en gård i Vesterbølle. Kirsten Marie, den yngste datter, blev gift i 1853 med gårdmand Kristen Gravesen i Alstrup. De var mine bedsteforældre.

I 1838—39 blev rugen dyr. Den kostede 12—14 rdl. tønden. Kr. Byrialsen solgte sin for 10 rdl. tønden, men den fik snart ende. Der var ikke rug at få for småfolk, hvad der jo var en katastrofe for dem. Når Kr. Byrialsens sønner kørte til torvs, skulle de købe brød hos bagerne i Randers og tage med hjem til dem, der manglede. Men det følgende år fik man en så velsignet høst, at der kunne blive brød til alle, og et års tid efter kostede rugen kun 3 rdl. tønden og en tønde byg 8 mark.

Fuldmægtig Kehlet på herredskontoret i Hobro kom et efterår til Kr. Byrialsen og købte ål af ham for 120 rdl. De skulle sendes til en fætter i København. Kr. Byrialsens egne sønner havde fisket ålene om efteråret, de blev nedsaltede i fjerdingen, og så kørte han dem til Hobro. Nu havde Kehlet ikke penge nok den dag, og han bad da om kredit på en del af dem. »I kan få kredit på det hele,« sagde Kr. Byrialsen. — Kehlet sendte nu ålene til hovedstaden, men derovre var de faldet i pris, og fætteren kunne ikke få dem solgt, og han sendte dem så tilbage til Hobro. Fuldmægtigen skrev til Kr. Byrialsen, at ålene var fordærvede og ikke kunne sælges. Han svarede, at de ikke kunne være fordærvede, for han vidste, at de var behandlede i hans eget hus.

Så blev Kr. Byrialsen for første og eneste gang indkaldt for retten. I Hobro sagde købmand Uhrenholt til ham: »Du har din gode ret, men vinder du den, så taber du alligevel dine penge. Jeg råder dig til forlig.«

Der blev også forlig. Kr. Byrialsen fik 100 rdl. udbetalt mod at eftergive de 20. Ålene blev solgt ved auktion. Kr. Byrialsen tog til auktionen, købte de fleste af dem, tog dem hjem og saltede dem påny! Hen i maj måned blev de røgede og kørt til torvs og solgt igen! — De har sikkert ikke været særlig ferske i smagen.

Når der kom en ven, og de sad og talte sammen, sagde Kr. Byrialsen så ofte: »Havde Vorherre ikke skænket os så mange børn, så havde vi ikke fået samlet os så meget jordegods; for jeg ved ikke, om jeg har opfødt børnene, eller de har holdt mig vedlige. Jeg har aldrig manglet penge; men jeg har heller aldrig købt mere, end jeg kunne betale. — Vi sidder om vinteraftener, når vi er færdige med vort dagværk, — én læser højt i en bog, og de andre sidder hver med deres håndgerning.«

Sådan har de altså siddet i tælelysenes skær, mens karterne gik, og rokken snurrede, og der snittedes tøjrepæle og snoedes halmsimer til tækkebrug. Der var familieskab og sammenhold i hine tider. Arbejdet blev holdt strengt i ære. Hans yngste datter, min bedstemor, har fortalt, at hun mange gange har stået i døren og villet i skole, men faderen sagde, trods det, at han var i sogneforstanderskabet og havde med skolevæsenet at gøre, nej. Der var brug for hende hjemme. Skoleundervisningen gik den gang især ud på at lære børnene Luthers lille Katekismus udenad. »Den var også god,« sagde Bedste, »men vi var så kede af den.« Hun fortalte også, at hun tit havde stået på kirkegulvet og remset den op fra den ene ende til den anden. Den fik måske — sammen med hendes storstilede »Roskilde Konvents Psalmebog« med dens »tvende Tillæg« først sin største betydning for hende, da hun på sine gamle dage måtte sidde lammet og uvirksom hen i sin stol i årevis.

Forbindelsen med Fur gav sig det udslag, som er til syne den dag i dag, at hele familien blev tegnet i silhuet. Billedet, som nu hænger på museet i Års, og hvoraf mange i slægten har en fotografisk gengivelse, bærer underskriften: »Sognefoged Christen Byrialsen i Alstrup med Hustrue og deres sammenavlede 10 levende Børn.« Det viser Kr. Byrialsen og hans kone Else Marie i midten med deres børn i række til begge sider. Det er dateret 1851 og er særlig interessant ved, at det ikke alene viser de forskellige personers karakteristiske ansigtsprofi-

ler, men også den tids folkedragter, for mændenes vedkommende sølvknappeede veste og lange frakker («kjoler») og for kvindernes vedkommende de høje stivede pibestrimler, de bar om halsen, de såkaldte »skæghatte«. Billedet er signeret R. H. Kruse. Hans billeder har været genstand for undersøgelse og registrering af overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby. Der findes en del af dem på Nationalmuseet og flere andre museer samt på Det Kongelige Bibliotek. — Maleren Rasmus H. Kruse, der var præstesøn fra Salling, var for øvrigt ifølge Johs. E. Tang Kristensen nok en fuldt så skrap sognekonge på øen Fur, som Kr. Byrialsen var det her i Alstrup. Da han engang kom i strid med selve præsten derovre, endte det med, at denne måtte fortrække fra øen.

Kr. Byrialsens økonomiske fremgang og hans efter den tids forhold store velstand blev ham selvfølgelig misundt. Onde tunger, som der jo desværre altid er nok af, ville påstå, at han var i ledtog med overnaturlige kræfter, ja, man sagde endog, at han kunne omskabe sig til en hare! Men en dag skulle der have været en, som skød ham med en sølvknap, og fra den dag var han halt!

Han arbejdede stadig på sit værksted med snedker- og hjulmagerarbejde. Men en dag kunne han ikke mere. Han kaldte sine børn til sig og skiftede sin ejendom imellem dem. De af sønnerne, som ikke allerede havde fået deres arv, fik hver 1600 rdl. og døtrene hver 800. Det var den tids fordelingsregel. Derefter sagde han: »Nu har jeg endt min jordiske gerning. Nu skal I hente præsten, jeg vil nyde naderens sakramente i Jesu Kristi navn.« Hans ønske blev opfyldt, og han sov roligt og stille hen 1855, 71½ år gammel. — Peder og Niels Peter, som arbejdede på herregården Astrup i Salling, nåede ikke hjem, førend livet var udslukt, men de kom tidlig nok til at gøre hans ligkiste. Hans kone overlevede ham i 14 år.

Kr. Byrialsens og Else Marie Sørensdatters mange efterkommere samledes til slægtsfest første gang i 1957. Slægtsfesten blev gentaget i 1960, 1963 og 1967.

En betydelig del af foranstående er fortalt efter den slægtstavle, som afdøde bankkasserer S. Byrjalsen, Års, i sin tid udarbejdede, og denne grunder sig igen for en stor del på den af Kr. Byrialsens datter Bodil Maries i 1901 skrevne beretning om sin faders liv og levned. Hendes

optegnelser, der fylder 14 brevark foruden et tosidet brev, er stilet til hendes søster Ane Kirstines søn, den kendte lærer og udgiver af »Børnenes Læsebog«, K. Byrjalsen, Klastrup ved Hjørring. De opbevares sammen med skiftedokumenter efter Kr. Byrialsen og en del originale skøder og andre juridiske dokumenter i Vesthimmerlands Museum i Års.

PROLOG VED ET SLÆGTSSTÆVNE

Af Kr. Gravesen Nielsen.

Den diel o wo land, di hå Himmerland kaldt,
wo hjemmen, di gammel te bostej hå walt,
dæ ga dem dje føe — å sien dje grav —
som osse gi brø te vi anner i daw —

de land hå vi arre fræ gammel ti o,
hæ grønnes wo eng, å rinner wo o,
hæ blinker wo fywr, hæ suser wo skov,
å blæsten den drywer mæ dræ fræ wo row.

Å stormen dæ hwiner ve Limfywdens kyst
å lenner e kon po sin vej ætter øst —
wo land sin natur mæ set vejr å sin vind
hå gjin sæ te kjen' i wo sind å wo skind.

Så knøw gor i jet mæ en fliren' filur
de støtt å de sej' i wo jydenatur.
Wo handel å wandel, wo kløgt å wo held
vi drøw jo så vidt, som vi ajte wos sjel.

I de, vi hå lær o wo får å wo muer,
vi løwer wo lyw, å vi dørker wo juer,
men vi ska go støt å ihærdig tefram',
om ett vi i de ska fo dem sto te skam'.

Den slegt, dæ æ hen', håd nøj mier døw',
å derfor så tu di ed nok så nøw',
men nær te di håd' te de dawwle brø,
di takked wo Herr', te di ett sku li nø.

I wadmel å træsko å hjemlawwe klejr
di hytted dje skind i enhwæ slawwels vejr.
Dje veg' wa o lier, å dje tag' wa o stro,
dje stowwer wa law', å dje vinner wa smo.

Di plowwed såwal mæ stud' som mæ øg
å sled, te de værked i skulder å røg,
mæ hjølli di høst, hwa di soed mæ håen,
drow nøtte o hwæ støk å hwæ stomp i hwæ ståen.

Po howmarken slæft di i sæi å slet,
far kongelig røst ga dem borgerlig ret,
da rettest dje røg, å dje stræven fek moel —
å så tu di ve, som dje årm' wa o stoel.

Di sled dem tefram', te di krogest ijen,
men værked bløw stoen, da sjel di faldt hen.
Di lå jo den grund, te vi bøgger epo,
å dæfo vi minnes mæ tak dem ino.

Ve sjel vi wos fri fo de væst o dje slæv,
vi ajte dje arbe, dje slidsomme stræv,
men åsse ino ka wal tier blyw trång',
å gjan ka vi tenk po di gammel nue gång'.

Ja, tenk po en slegt, dæ mot ta ed så smot
imu som wos sjel, te dæ hår ed så godt,
å ønsk, te vi åller den daw ska no,
di gammel dje sæder bløw hiel lå o.

Moski de wåj læng, fa di gammel gik mej,
men nærensti te di føst war ostej
dæ, hue te di kam, skul ed nok ku blyw kjend,
fo di bløw jo we, te dje gerning wa end.

Wo ti æ enån', men æ vi kons di sam'
i sind som i skind, skal ed nok go tefram',
næ vi vel go te å ta ve alle mand
de bæjst, vi formoer, fo wo hjemmen, wo land!

Ejendomsforholdene i Kjær herred fra 1500 til 1950

Ved Kr. Værnfelt

Kjær herred bestod af 14 sogne: Hals, Ulsted, Øster Hassing, Vester Hassing, Horsens, Hammer, Sulsted, Ajstrup, Sundby, Hvorup, Vadum, Vor Frue Landsogn (øen Egholm), Biersted og Aaby (med Vedsted i Hvetbo herred), nogle ejendomme i Dronninglund sogn (Øster Melholt), samt Toftegaard i Jetsmark sogn. Vedsted blev i 1929 skilt fra Aaby sogn, og til Horsens sogn hører Lyngdrupgaardene i Dronninglund herred. Nørresundby blev 1859 udskilt fra Sundby, og 1.4.1968 blev Egholm lagt til Sundby (Lindholm) sogn og danner nu sammen med Sundby-Hvorup og Nørresundby én kommune, men tre kirkesogne: Nørresundby, Lindholm og Hvorup.

Herredets areal er 536 km², hartkornet er godt og vel 2930 tdr. (1688: 3017,7), og indbyggerantallet er, Nørresundby købstad medregnet, ca. 43.000.

Omkring 1500 var der i Kjær herred 541 gaarde og bol og ca. 400 huse med og uden jord. Disse tal er bygget paa præsteindberetningerne 1553 og 1568. I 1553 opgives 241 gaarde og 300 bol, i alt 541 (husene opgives ikke), — og i 1568 opgives 238 gaarde, 333 bol, i alt 571, og 424 huse.

Antallet af ejendomme er næppe steget mærkbart i de 50 aar fra o. 1500 til 1553, eftersom krigene med Sverige og Klemensfejden sikkert har hæmmet befolkningstilvæksten.

1688 var tallene	587 store og smaa gaarde ^{*)}	og	548 huse.
1788 » »	686 » » » »	»	793 »
1844 » »	689 » » » »	»	o. 1300 »
1901 » »	o. 700 » » » »	»	o. 2700 »
1921 » »	o. 700 » » » »	»	4599 »
1950 » »	o. 700 » » » »	»	o. 5500 »

*) Paa over en tønne hartkorn.

Hvad forstaaer man ved »Gaard«, »Bol« og »Hus«? I dag er en gaard en ejendom paa mindst 1 tønede hartkorn, medens et bolsted har en halv til en tønede hk. og et hus under en halv tønede. I Vendsyssel kaldes en lille gaard, et bolsted, for et »Sted«. — »De har et lille sted ved Hov skov.«

I præsteindberetningerne i 1500rne menes der med en gaard eller helgaard en ejendom paa 8—10 tdr. hk. eller derover, — et bol har 3—5 tdr., og et »hus med jord« har 1—2 tdr. I matriklerne 1662 og 1664 er ejendommene yderligere graduerede, idet der tales om gaarde, halvgaarde, bol, halvbol og kvartbol, ottendedelsbol, huse med jord og jordløse huse; disse sidste kaldes ofte »gadehuse«. Udtrykket en »gadehusstodder« betyder altsaa en fattig jordløs husmand eller arbejdsmand.

I et skattemandtals o. 1750 kaldes stedet »Diget« i Øster Hassing et »Sekstendedelsbol«; og da Diget havde 5 skæpper hk., vil det altsaa sige, at man endnu 1750 ved en helgaard forstod en gaard paa en halv snes tøneder hk., saaledes som man beregnede det 200 aar før.

I. Hvem ejede o. 1500 Kjær herreds 541 gaarde og 400 huse?

Kronen ejede 66 gaarde og bol og o. 50 huse; det vil sige 12,2 %.

Adelen havde 170 gaarde og bol og o. 114 huse; det vil sige 31,4 %.

Kirken havde 258 gaarde og bol og o. 210 huse; det vil sige 47,7 %, og de *jordegne bønder* havde 47 gaarde og bol og ca. 50 huse, i alt 8,7 %.

Krongodset: Den 29. november 1519 indværgede Jes Bonde i Vesterhalne (boede i Bundgaarden) og Per Ottsen i Hvorup efterskrevne kronens gods i Kjær herred: 1 gaard i Ulsted (Matr. nr. 31), 1 gaard i Gjettrup (Øster Gjettrup), 2 gaarde i Øster Hassing, 1 gaard ibidem, kaldes Rugholm, med en endels skov i Hølund, 1 gaard ibidem, kaldes Ryborg, er et fri endel, 1 øde gaard i Aslund mark, 8 gaarde og 12 bol i Vester Hassing, 1 gaard, kaldes Tranholm. 5 gaarde i Horsens, 1 gaard, kaldes Kinderup, er fri endel, baade skov og mark, 1 gaard, kaldes Langholt og er fri endel, 1 gaard i Vodskov, 1 gaard i Grindsted, Møgellose, 1 gaard i Ultved, 1 gaard i Vestbjerg, 2 gaarde i Holt (Vester- og Mellem Holt. Øster Holt var selveje), 1

gaard, kaldes Stisholt (nu Brandborg), og er fri endel, 2 gaarde i Ajstrup, 1 gaard, kaldes Lassegaard, 1 bol i Nørhalne, kaldes Knivholt, 6 bol og gaarde i Biersted og et øde bygge lige vesten til Bjørnkjær, kaldes Kongens Have, og et øde sted, kaldes Pyelkilde (1636 Pillekilde), 2 gaarde i Aaby, 4 bol og gaarde i Vesterhalne, et øde bygge østen op til Søren Andersens gaard, 2 gaarde i Østehalne og et øde byggested, kaldes Røgeltved (kaldes 1662 Raggeltved og havde hk. 3 tdr.), 3 bol og gaarde i Vadum, 1 gaard, kaldes Brorholt, med fri endels skov, 1 gaard, kaldes Vaskjær, 2 gaarde i Lindholm, 1 gaard, kaldes Hvorupstorp, med en endels eng østen op til gaarden, en eng ligger i Hammellose, kaldes Vildmosen (er Hammellose lejeenge syd for Stavad).

Adelens gods: Blandt herredets verdslige lodsejere indtog ved middelalderens slutning herrerne til *Klausholm* ved Randers førstepladsen.

Klausholm ejedes først af Panter-slægten og kom saa ved giftermaal til slægterne Brok, Bydelsbach og Gjøe. Om Panternes samlen gods i Kjær herred berettes i Eline Gjøes jordebog følgende: 23.8.1329: Et brev af Vendelbo sysselting, at fru Gjertrud Navnsdatter, Ilfar Nielsens efterleverske, pantsætter hr. Ove Nielsen (Panter) Føltved med alt sit gods i Øster Hasslund og Vester Hasslund sogn, 2 gaarde i Widby og al hendes øde jord i Tolffstrup og et landbo sæde i Galnbjerg for 95 mark at have i 3 aar. Løses det da ikke igen, da skal hr. Ove Nielsen have alt det forskrevne gods til evindeligt eje.

6.4.1330: Item et laasebrev paa dette forskrevne gods. Panter-slægten ejede det meste af Gaaser; herom fortælles: 15.4.1330. Først et laasebrev, som hr. Ove Nielsen havde paa Gaaser, — item et sogne vidne af Hals stefner, at de 3 vesterske aalegaarde, som ligger ved Vester aa; dem havde Klausholms vornede i værge, til de blev dem fratagne med magt (vel af Vitskøl kloster, som jo ejede nabosognet Hals).

1340: Offe Nielsen, ridder, faar skøde af Hundslund paa alt hans gods i Jerslev herred for gods i Vester Haslund i Kjær herred (Ove Nielsens søn, Lave Ovesen Panter, søgte senere at fratage Hundslund kloster noget gods i Vester Hassing; men han tabte sagen, — 1386: Ældste Danske Arkivregistraturer III²¹). 6.7.1459: Item et vidne af

Hals birketing, at de 3 aalegaarde*) vesten ved aæn i Gaaser har ligget til Klausholm og var dem aldrig lovlig fravidnet; men de var dem tagen fra med magt og værgende haand, og haver det været lastet og kæret. 24.7.1461: Item (ligeledes) et vidne af Hals birketing, at de 2 (skal være 3) aale gaarde, som ligger vesten ved aæn i Gaaser, — dem havde Klausholms tjenere saa længe, til de blev dem fratagne, — og aldrig de blev dem fravidnet med lands lov.

17.4.1478: Item et vidne af Hals birk, at Vester Gaaser har været til Hals sogn (Vester Gaaser er Gaaser by i modsætning til Øster Gaaser, Østeraagaard, i Hals sogn). Item et vidne af Hals birketing 29.6.1492, at ingen har haft del i Gaaser mark fra Vester aa (Gaaser aa) og til Skolles bæk (skal være Skrolde bæk) andre end hr. Axel Lagesøn (Brok) og Godsk Wogenssøn i Lindisholm, uden hvis del abbeden af Vitskøl kloster haver der.

15.1406: Et brev, at hr. Jens Hual kendes, at fru Ide af Klaus-holm, Niels Jensens (Brok) efterleverske har lett (lejet) ham Hassinggaard og saa saa meget gods, som hun haver der i byen, at nyde i 10 aar, og siden skal hun og hendes arvinger have det igen. O. 1470: Et brev, at kong Kristian (den Første) tildømmer hr. Axel Lagesøn (Brok) 1 gaard og 2 bol i Lindholm i Sundby sogn i Kjær herred. 12.5.1472: Item et vidne af Kjær herreds ting, at hr. Axel Lagesøn indvorde (indværgede, indvidnede) med lovhævd: Hassinggaard, 3 bol ibidem (sammesteds), 1 gd. i Gandrup, Føltved, 5 gde i Øster Hassing, 6 gde i Gaaser, 8 gde i Grindsted, 3 gde i Østbjerg, 1 bol i Torrop (Torp er et gammelt navn for Melsted), 3 bol i Vestbjerg, 5 bol i Lindholm, 1 bol i Vadum, 6 bol i Haldager. 13.12.1475: Item fjerde domsbrev af rigens kansler paa forskrevne gods. 26.6.1492: Ligeledes et vidne af Kjær herred, at Søren Munck paa hr. Axel Lagesøns vegne indværger med lovhævd 1 gaard, 4 bol og en opbygnings toft i Lindholm.

16.3.1530: Item et brev, at Kresten Høeg kendes at have Hassinggaard og Skindbjerg lund i lie (len) for landgilde af hr. Mogens Gjøre. Saavidt Eline Gjøres jordebog. Axel Lagesøns datterdatter, Mette Albrechtsdatter Bydelsbach, bragte ved giftermal forannævnte gods til

*) Aalegaard: Aalebundgarn.

rigshovmester Mogens Gjoe til Krænkerup, mellem hvis børn det blev delt. En part tilfaldt datteren Eline Gjoe, gift 1. gang med Mourids Olufsen Krognos til Bregentved, — gift 2. gang med Vincents Juel til Bøvling, og hun fortæller, at hun af »eget gods« har: Attrupgaard i Hammer sogn, 1 gaard (vist Pallisgaard) i Ø. Hassing, 2 gadehuse sammesteds, 1 gd. og et hus i Grindsted, 1 gd. og 2 huse i Gaaser, samt et gadehus i Nørre Uttrup.

Præsteindberetningen af 1568 fortæller, at Klausholm godset nu er delt mellem mange: Lave Broks børn til Estrup, — Axel Gjoe til Klausholm, — Helvig Gjoe til Vormholt, — Børge Trolle til Lilø, gift m. Pernille, datter af Albert Mogensen Gjoe, — Vincents Juel, g. m. Eline Gjoe, — Elines datter af første ægteskab, Mette Mouridsdatter Krognos, g. m. Holger Rosenkrans til Boller, — Jacob Høeg til Høegholm, søn af Mette Gjoe og Just Høeg til Vang, — Christoffer Gjoe til Avnsbjerg, — og Birgitte Gjoe, g. m. Herluf Trolle.

Hval-slægten i Vester Hassing Hovgaard havde ogsaa meget gods. O. 1465 uddøde slægtens mandslinje med Thorluf Jensen Hval, og Hovgaard med det meste af godset kom til hans søsterdatter, der var gift med Per Bildt fra Thy.

1568 havde Thomas Bildt, som var Børglum klostets fæster paa Gandrupgaard, 4 gaarde, deriblandt Dalsgaard og Trankjær, 2 bol og 8 huse, og Knud Bildt og hans søskende i Hovgaard 4 gaarde, 13 bol, deriblandt Nr. Toftegaard, Bakgaarden, Damgaard, Overbygaard, Staa Østergaard og Hovgaards mølle, samt 10 huse; næsten alt deres gods laa i Øster- og Vester Hassing sogne.

Fru Maren i Gjerumgaard havde 1568 et og jomfru Ingeborg Nielsdatter til Tveden to bol i Vester Hassing; disse tre bol var o. 1400 med Maren Thorlufsdatter Hval kommet til Niels Basse paa Skavange i Torslev sogn.

Høegerne (Bannerne) paa Vang. 1557 døde Just Jacobsen Høeg paa Vang, og 1568 havde hans 2. hustru og enke fru Sidsel Bille og deres børn 9 grde, 12 bol og 10 gadehuse, hvoraf det meste laa i Sulsted sogn, — og fru Sidsels stedsøn Jacob Høeg havde 10 gaarde, 6 bol og 10 gadehuse; det meste af det var af Klausholm godset i Gaaser og Øster Hassing.

Gyldenstjernerne paa Aagaard og *Bannerne* paa Asdal og Kokkedal havde ligeledes bøndergods i Kjær herred; men af de ca. 50 adelige lodsejere, der 1568 fandtes, havde mange dog kun en enkelt eller 2—3 ejendomme.

Kirkens gods var fordelt paa Børglum bispestol, herredets præste- og degneembeder, samt en halv snes klostre. De fleste af klostrene bestod endnu i 1568 som kongelige len, og deres godsmængder kan bestemmes; men hvad angaar de klostre, som blev nedlagte efter reformationen, da er det vanskeligt eller umuligt at bestemme bondegodsets størrelse og beliggenhed helt nøjagtigt. Kirken havde erhvervet sit store gods, dels ved køb og magelæg, dels skænket som betaling for sjælemesser eller til underhold for de syge og fattige, som klostrenes beboere tog sig af.

Børglum bispestols gods var spredt over hele herredet; men det meste af det fandtes dog i Aaby, Biersted og Vadum sogne.

17.4.1408 bevidnede biskop Peder, at dronning Margrethe havde skænket bispestolen 39 gaarde i Vendsyssel, heraf 3 i Kjær herred; det var 1 gd. i Vester Haslund, 1 gd. i Lindholm og 1 gd. i Vangstorp (Melsted), — se »Molbechs Dipl. no. 222«.

4.2.1494 tog bispem i Børglum ved Niels Jensen, sognepræst i Ingstrup, tingsvidne af Kjær herreds ting, at Birkelse, ulast og ukæret af dem i Vitskøl, havde været i Børglum bispedømmes rolige hævd i bisperne Pers, Gerts, Jeps og Niels' tid (W. Christensen: Reportorium diplom. 2, IV,⁴³³).

4.3.1495 bekendtgør biskop Niels Glob i Viborg, at Birkelse har været i Børglum bispedømmes besiddelse i mere end 100 aar — tillige med mere gods i Aaby sogn (Birkelse godsarkiv i Rigsarkivet). Da ovennævnte biskop Per (Peder Friis) var biskop 1397—1431, kan vi regne med, at børglumbispen omkring 1390 købte Birkelse med tilhørende bøndergods af Vitskøl kloster. 10.2.1495 købte biskop Niels Stygge Rosenkrans de store Aastrupgaarde i Aaby af Vitskøl for Hvorup kirke med tiende og kaldsret (Ældste Danske Arkivregistraturer III⁵¹), — og samme aar tog han sognevidne paa »21 stykker jord i Aastrup mark i Kjær herred og paa det byggested Aastrup.«

O. 1500 købte biskoppen to gaarde i Lindholm af Mads Joensen Viffert til Torstedlund (den ene var vist »Erik Ladefogeds Gaard«), — men disse gaarde mageskiftede han 1505 med Kong Hans for to af kronens gaarde i Vangstorp (Melsted), se Orig. Magsk., nr. 17 (Rigsarkivet).

Vor Fru kloster i Aalborg. Omkring 1400 skænkede Thorluf Pedersen Hval i Vester Hassing Hovgaard og hans hustru Merethe en gaard i Staa (Overbygaard) til Vor Frus kloster for sjælemesser (Æ.D.A. III,²² — se senere).

1402 gav hr. Erik Nielsen (Gyldenstjerne til Tim), ridder, klosteret skøde paa en gaard i Hvorup (Æ.D.A. III²⁸).

1406 skænkede fru Inger Jensdatter, Mikkel Krabbes efterleverske, Vor Frue kloster 2 gde i Vester Hassing, 1 gd. i Øster Hassing, 4 gde i Ulsted, hvortil hører skoven Ulstedlund, og saa meget hun og hendes søn Niels Krabbe haver i Kjær herred (Æ.D.A. III,²⁴).

1489: Mageskifte (Æ.D.A. III,²⁹) mellem prior Niels Pedersen i Den Helligaands Hus og Jens Knudsen, prior i Vor Frue, at det Helligaands Hus skal have en gaard ibidem, — derimod skal Vor Frue kloster have en gaard i Hassing sogn og en vaaning (Matr. nr. 2 i Østerladen) i Stade mark, vesterst i Stade mark ved Den Helligaands Lade (er Hospitalets gaard Vesterladen).

Hele øen Egholm, Vor Frue landsogn, tilhørte fra gammel tid Vor Frue kloster; den havde allerede o. 1500 tre gaarde med seks fæstere*).

Ved reformationen 1536 blev klosteret nedlagt, og godset kom under kronen.

Mariager kloster. I matrikelen 1662 siges, at Dalsgaard i Vester Hassing havde hørt til dette kloster; sidst i 1500erne ejedes garden af Bildterne.

Vestervig kloster. Ifølge Ældste Danske Arkivregistraturer III¹⁵⁹ fik klosteret i 1471 gavebrev paa en gaard i Vadum.

*) Vor Frue klostets gods blev 1527 en kongelig forlening og 2. juli 1531 lagt direkte under Aalborghus.

Ejendomsforholdene i Kjer herred fra 1500 til 1950

Ogsaa *Graabrødreklosteret* i Aalborg har vel af og til faaet gods i gave fra gudfrygtige mennesker; men da tiggermunkene ikke maatte besidde fast jordegods, har de vel snarest muligt søgt jorderne omsat i rede penge. Muligvis har *Glenstrup* kloster (Nørre kloster), der havde mange ejendomme søndenfjords, ogsaa ejet gods i Kjær herred, — og det samme gælder andre fjernere klostre. Ovennævnte klostres samt bispedømmets bøndergods, i alt 29 gaarde, 69 bol og o. 95 huse, blev efter 1536 lagt direkte under Aalborghus len, medens efterskrevne klostre i 1568 og senere bestod som særlige kongelige len.

Vitskøl kloster var herredets største gejstlige lodsejer. 1203 bekræftede Valdemar Sejr klosterets ret til »alle Vore fædrene besiddelser i Sundby« med mere gods. Kongens fader, Valdemar den Store, havde i 1158 stiftet klosteret, og det var maaske ham eller efterfølgeren, kong Knud, der havde skænket klosteret efternævnte jordegods. Det var: Hals med Gaasevaaden (Østergaaser) og halve Gjettrupmark (var Vester Gjettrup og det halve af mellemste ejerlav og Ulsted-Meltholt), halv den skov, som kaldes Hedenholt (Henningholt skov mellem Horsens og Striben), item (ligeledes) Vordbjerg, Lindholm, Sundby, Halne, Birkels, Ulvskov (d. e. Aaby vestersogn: Vedsted) og Nørskov, Oselev og Aastrup enge. 1568 bestod Vitskøl godset af: 5 gde, 65 bol, 52 huse i Hals sogn, 3 gde, 4 bol og en del huse i Ulsted, 17 gde, 16 bol og 37 huse i Sundby, Voerbjerg og Lindholm, 1 gd., 5 bol, 4 huse i Vadum, 1 bol i Hvorup, 1 gd. i Sulsted (Agdrup?), — i alt 27 gaarde, 91 bol og omtrent 100 huse med og uden jord.

Hundslund kloster. 1335: Brev af Kjær herreds ting, at Trinde Svendsdatter skødede til Hundslund sin gaard i Lyngdrup (Æ.D.A. III,⁶). Samme aar tog klosteret tingsvidne, at Lyngdrup Fang tilhører klosteret.

1386: Dom imellem prioren i Hundslund og Lave Ovesens arvinger, at Vester Hassinggaard og Skindbjerg (i Ø. Hassing) er tilfundne Hundslund kloster (prioren maa dog til slut have tabt sagen, thi 1406 forlenede fru Ide paa Klausholm Hassinggaard til Jens Hval paa 10 aar, og 16.3.1530 havde Chresten Høg Hassinggaard og Skindbjerglund i len af Mogens Gjõe (Æ.D.A. III,²¹)).

1386: Kong Eriks brev, at Hundslund kloster skal have jus patronatus (kaldsret) til Vadum kirke (Æ.D.A. III,¹⁷).

1440: Jens Andersen i Thorstrup (Skallerup sogn) overdrog klosteret en gaard i Hvorup, og Tingsvidne af Kjær herred, at en eng i Vadum er Hundslunds rette eje og ikke Anders Pedersens (Æ.D.A. III,¹⁰). Det var Anders Pedersen Galt paa Birkelse, som vilde frage tage klosteret denne eng. Er nok 1551.

1451: Tingsvidne af Jerslev herred, at Melholts enge og Snørholt er Hundslunds eje og ligeledes 1467: Tv. af Kjær herreds ting, at Gaardsbrødland er Hundslunds rette eje (Æ.D.A. III,¹⁷). I 1477 gav Jens Nielsen (Rotfeld) klosteret skøde paa en gaard paa Sundsholmen (Æ.D.A. III,⁷), og 1480 gav Bodil Jensdatter i Rugtved 1 gaard i Hvorup (vel den samme) paa Sundsholmen til klosteret. 1504 tog klosteret lovhævd paa noget gods i Kjær herred, nemlig 5 gde i Vesterhalne, den ene kaldes Torpet, 3 gde i Østerhalne, et bol (tilhører domkirken), 2 gde i Hvorup, 2 bol og 3 gde i Uttrup, 1 gd. i Ulsted og et bol, samt en eng ved Langholt, Raps eng kaldet (Æ.D.A. III,¹⁰).

Hundslund klostergods (len) var 1568: 1 gd., 2 bol, 2 gh. i Ulsted, 3 gde, 6 bol, 5 gh. i Vadum, 2 gde og 2 bol i Horsens (er Faurholt og de tre Lyngdrupgaarde), 2 gde i Sundby (er matr. 2 og 4 i Sdr. Uttrup), 3 gde, 1 bol, 3 gh. i Hvorup, samt 4 bol og 4 gadehuse i Øster Melholt, — i alt 11 gaarde, 15 bol og 14 gadehuse.

Børglum klostergods len. O. 1400: Per Gunnissøn og hans søn Gunni Perssøn stadfæster det skøde, som deres forældre (forfædre) havde skødet paa deres gaard, som kaldes Elsnab, i Ulsted sogn (Æ.D.A. III,⁹⁵).

1404: Et skødebrev, hvorved Otto Oldeland skøder til Børglum kloster alt sit gods udi Ulsted, Gjøl, Aaltorp og Wogtorp (Æ.D.A. III,¹⁰¹).

21.4.1408 skænkede dronning Margrethe til klosteret en hel del gods (som havde hørt til Rugtved), deriblandt i Kjær herred: I Vadum sogn og by 2 gde og 1 bol, i Sønder (er Vester) Halne 2 gde, i Hvorup paa Sundsholmen 1 gd., i Uttrup sogn 1 gd. og 1 bol (Molbechs Diplomatarium, 223).

1440: Tv., at Elsnab med al sin tilliggelse, som er endel i fælle, er Børglum klosters rette gods og eje (Æ.D.A. III,⁹⁸).

1446: Item et vidne, at alle de øgs mænd, som Børglum kloster har paa Gjøl, har til deres gaarde øksehug i Haldager skov. Dette stadfæstedes 1476 af kong Kristen (Kristian den Første), — se Æ.D.A. III,⁸⁸), 1476 skødede Karen Persdatter i Ulsted, Palli Allzens efterleverske, 2 gaarde i Gandrup til klosteret (Æ.D.A. III,⁹³). 1489: Tv., at Toftegaard (Jetsmark sogn) og Toftegaards fang sønder ud til de gamle markskel var rolig brugt til Børglum fra Arilds tid (Æ.D.A. III,⁸²). 1494: Tv., at et hus Bastbjerg (gaarden Bjerget i Aaby sogn) var lovlig opdielt (Æ.D.A. III,⁵⁵).

1501: Tv., at Børglum kloster har et byggested i Biersted med ager og eng (Æ.D.A. III,¹⁰⁵).

Til Børglum klosters len hørte i 1568 i Kjær herred: 1 gd., 7 bol, 8 gh. i Gandrup, 1 gd. i Ø. Hassing, 1 bol i Vadum, 1 bol, 1 gh. i Hammer, i alt 2 gde, 9 bol og 9 huse.

Voergaards len: Voergaard var før reformationen Børglum bispens sædegaard.

1510 solgte Jacob Andersen to tredjedele af Voergaard til biskop Niels Stygge, og kort efter købte bispens søstersøn Erik Grøn, se P. Christensen: Voergaard. Efter reformationen var Voergaard med tilhørende bøndergods i mange aar et kongeligt len. 1568 var godset: 1 gd., 2 bol, 2 gh. i V. Hassing, 3 bol, 1 gh. i Ø. Hassing by, 1 bol i Ulsted (matr. 46), 1 bol (Langelund) i Sulsted, 1 bol, 1 gh. i Hammer, 2 gde, 1 bol, 7 gh. i Ajstrup, 2 gde, 2 bol i Hvorum, i alt 5 gaarde, 11 bol og 13 gadehuse.

Ø. klostres, nu Oxholms len. 1439: Tv., at den gaard i Nørhalne er Ø. klostres rette ejendom (Æ.D.A. III,¹³⁰). Ø. kloster havde 1568: 3 gde, 2 bol og 5 gh. i Biersted sogn.

Vrejlev klostres len. Klosteret havde kun én ejendom i Kjær herred; det var den store enstedgaard Sindholt i Ajstrup sogn. 1428: Tv., at Sindholt har været til Vrejlev kloster i 40 vintre (Æ.D.A. III,⁴⁴).

Tirsdag efter St. Laurids dag, — lovhævd af Kjær herreds ting: Hr. Niels Nielsen, prior af Vreilev, havde gjort sin ed lovtiddags med gode mænd og gæve præster og bønder, item paa endel til Senholt fra

Sønder Sandvad og saa til Smørpøtt staar, — og saa ud ad Ørum mose, og saa nør i Skarvads kjær, item vester ad Sandvad, og saa ad den bæk ud i Riis Aa (Riis aa eller Rigses aa: Ultved bæk, d. e. Lindholm aas øvre løb), — og saa paa den eng, som ligger norden Riis Aa, som han værgede til Senholt i 40 aar og været brugt til Senholt, ulast og ukæret af hver mand. Item fælling i Bastholt (i Ajstrup s.), saa og i Ajstrup Gade norden Ajstrup.

Aalborg Helligaandskloster. Den 20. august 1431 skænkede den gudfrygtige Maren Hemmings, Hemming Billedmesters hustru, »sin fædrene og mødrene jord i Sct. Peders sogn i Aalborg« til det formaal at oprette et helligaandshus (syge- og alderdomshjem), »saaledes, at fattige, trængende og syge mennesker i det kunde faa herberge, husvarelse og hjælp efter stedets lejlighed«; og den 12. juli 1451 blev Helligaandshuset efter pavelig tilladelse til »Aalborg Helligaandskloster«, det første kloster af denne art i Norden.

Da klosterets fornemste opgave var at pleje gamle og syge mennesker, blev det ikke som Aalborgs to andre klostre nedlagt efter Reformationen, men vedblev at bestaa som »Aalborg Hospital«, nu »Aalborg Stiftshospital«. Andre gode mennesker fulgte snart Maren Hemmings eksempel og skænkede saavel penge som jordegods til helligaandshuset.

5. april 1446 bekender Inger Hermansdatter Pennov i Maribo, at længe før hun gik i kloster havde hun med sine børns samtykke givet Vester Aslund til Helligaandsklosteret i Aalborg for sin husbonds og sin egen sjæls frelse» (Danske Magazin 5. R. III,¹⁸⁴⁻¹⁸⁵). 10.2.1525: Væbner Thorluf Bildt og hans søster Karen Persdatter skøder til Helligaandshuset deres arvedel efter forældrene i Øxendal lund og skov, ogsaa kaldet Hassinglund; de andre søskendes part havde klosteret forhen købt (Stenholm: Aalborg klosterhistorie).

Ved Middelalderens slutning ejede klosteret: 3 gaarde, 1 bol, 1 gadehus (var: V. Aslund, Lunden, matr. 18 + 19, 45 og 46) i Vester Hassing, 1 gd. og 1 gh. i Øster Hassing (var matr. 4 + 5 + 8 og 27), 1 gd. (M. 5) og 1 ghus i Nørhalne, 3 gde, 2 bol (var m. 2 i Vhalne, m. 16 i Øhalne, samt m. 1, 2 og 6 i Vadum by) og 4 gadehuse i Vadum sogn, 2 gde, 6 bol (Vesterladen, matr. 6, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 16,

17 og 19) og 9 ghuse i Horsens, 1 bol i Sundby (en senere nedlagt gaard i Lindholm), og et bol i Hvorup (Byrisgaard), — i alt 10 gde, 9 bol og 16 gadehuse.

1552 købte Hospitalet af kronen 3 gde i Horsens og 1 i V. Hassing (Kr. sk. I,⁴²), og 1716 købtes af kronens ryttergods 2 gde i Lindholm, 11 gde i V. Hassing og 2 gde i Ø. Hassing (Kronens Skøder III,⁵⁵¹).

Præste- og degnegods. Til præste- og degneembederne i herredets 13 kirkesogne hørte 1568 10 gaarde og 5 bol, samt 3 gadehuse med jord og nogle jordløse huse. Oprindeligt har der vel i hvert sogn været en præstegaard og et degnebol; men disse embedsboliger blev ofte, særlig da for degnenes vedkommende fæstet ud til bønder. I Hvorup og Hals havde abbederne i Vitskøl frataget præstekaldene deres gaarde og lod deres munke besørge gudstjenesten og andre af præstens hverv, og paa samme maade var det gaaet med næsten alle degnebolene. Vadum degnebol var fæste til Hundslund kloster og Sulsted degnebol (Langelund) husede en fæstebonde under Voergaard.

Kun i Vester Hassing var der 1568 et degnebol, som beboedes af sognedegnen for Øster-Vester Hassing*), — og i Hals var der ganske vist en degn; men han var fæstebonde paa et af kronens bol, ligesom præsten havde to af kronbolene i fæste. Alle andre sogne i herredet havde »Løbedegne« til at varetage degnetjenesten; disse løbedegne var elever fra Aalborg latinskoles ældste klasse (mesterlektion), som fik lidt til kost og klæder, medens skolen strøg embedernes indtægter. Denne ordning havde Kristian III i 1539 faaet indført for at støtte sine mange nyoprettede latinskoler, og den ophævedes 1685; men allerede fra o. 1650 havde man flere steder i herredet faaet indført den gamle ordning med sædedegne (sognedegne). Beboerne var nemlig kede af de store skoledrenge, der ikke altid optraadte med den takt og værdighed, som man ønskede af en kirkens tjener. Henimod 1700 var løbedegnene forsvundne og afløst af fastboende degne, som ved at afstaa en del af deres indtægter til Aalborg skole maatte holde denne skadesløs.

*) Degneembedet var tillagt 1. lektiehører ved Aalborg skole; men da denne boede i Aalborg, har han vel ladet en af sine elever besørge degnetjenesten og haft en bonde som fæster i degnebolet.

Den lutherske kirke stod i magt og myndighed langt tilbage for den mægtige katolske gejstlighed, og det synes, som om præsterne i aarene efter reformationen har døjet med at begaa sig over for jordgriske adelsmænd og storbønder. 1571 beklager hr. Poul i Aaby sig over, »at der for nogle aar siden fra Aaby præstegaard er taget 30 favne eng, og end for 4 aar siden er taget fra samme præstegaard 200 favne udi længden og 99 i bredden.«

Ligeledes er stuffet og indhegnet en have (indhegnet mark), 99 favne i længden for enden af præstegaardens jord. Ligeledes to store haver er indtagen i fjor, præstegaarden til evig synd, tuilse og trængsel, — ogfanger han (præsten) intet af Birkelse til sin løn*). (D. H. Wulff: Præsteindb. 1571).

Samme aar beklager hr. Hans i Vadum, »at den bedste fædrift og tørvegøft og et stykke af hans lodskiftede eng er svoren fra hans præstegaard, siden salig kongelig majestæts brev udgik om præsternes underholdnings forbedring. Ligeledes, at han ikke maa nyde det græs paa kirkegaarden som andre præster.« En bemærkning i Vadum præsts indberetning i 1690 tyder paa, at det var Marquard Bertelsen Kjærulff i Brorholt, som før 1571 havde berøvet de Vadum præster deres fædrift, tørvemose og eng, og angaaende græsningsretten paa kirkegaarden, var det vel kirkens ejer, Peder Munk paa Hammelmose, der var synderen. Ligeledes i 1571 klager hr. Christen Pedersen i Vester Hassing over, »at hans rette fædrift, som haver været af Arilds tid, er gennempløjet og forment.« Her er det nok Bildterne i Hovgaard, som er gaaet præsten for nær. I tiden efter Reformationen kneb det med at skaffe uddannede præster, og for at skaffe dem tilstrækkeligt underhold lagde Kristian III ved Klemmebrevet af 1555 flere sogne sammen til ét pastorat, f. e. Aaby og Biersted, Øster- og Vester Hassing, — ja, hele fire sogne blev lagt sammen: Hammer, Horsens, Sulsted og Ajstrup.

Ved 1500 ejede kirken 87 gde, 179 bol og 210 huse, d. v. s. 47,7 % af herredets gods. Alt dette gods blev ved reformationen 1536 inddraget under kronen, — 34 gde, 78 bol og 48 huse lagdes direkte un-

*) Det er øjensynlig Anders Pedersen Galt paa Birkelse, som har berøvet præsten de fem stykker jord, og som ikke vil give tiende.

der Aalborghus len, medens 53 gde, 101 bol og 162 huse hørte til de klostre, der foreløbig vedblev at bestaa som særlige len.

Jordegne bønder. Den lokale tradition og forskellige forfattere har tid efter anden hævdet, at der før Klemensfejden (Grevens fejde) fandtes en mængde selvejerbønder i Vendsyssel, — men at deres selvejergods gik tabt, fordi de støttede Skipper Klemen i oprøret 1534. Det sidste er ganske rigtigt; men det første er forkert, thi hen imod middelalderens slutning var der kun faa jordegne bønder i Vendsyssel. Historikeren postmester Klitgaard i Hjørring fortæller, at gennemsnitstallet for selvejergaarde i Vendsyssel før fejden var 4,75 % og efter fejden kun 1,5 til 2 %, og det er sikkert rigtigt. Dersom vi regner med, at de ejendomme, som matriklen 1662 og i kronens skødebreve 1535 til 1662 svarede ledingspenge, er de gamle selvejergaarde, ser vi, at de jordegne bønder i Kjær herred før fejden havde 47 gaarde og bol og ca. 50 huse, eller 8,7 % af herredets gods. Det er særligt de større gaarde, som var selveje, og mange af dem blev delt i 2 eller 3 mindre gaarde. Dette selvejergods var:

I Biersted sogn: Bjørnkjær, Nordkjær, Bundgaard (Matr. 13), m. 3, 5, 6, 7 og 8 i Nørhalne.

I Vadum sogn: M. 5, Tvillinggaardene (nu m. 11 og 12), Bundgaard og Knæpholt i Vesterhalne, Torpetgaard (+ Lagersgaard), samt Fogedgaard, Rævsgaard, Møllegaardene (M. 4 + 5), Søndergaard, matr. 4, 12, 14 og 15 i Østerhalne.

I Ajstrup sogn: Vestergaard, Søndergaard og Østergaard i Tylstrup, Østerholt (nu Holtegaard), en nu nedlagt gaard og Ajstrupgaard i Ajstrup by.

I Sulsted sogn: Vestergaard.

I Hvorup sogn: Bundgaard, Toftegaard, Glimengaard og »Eskilds Gaard«.

I Horsens by og sogn: Den store Bundgaard, der senere blev delt i Tveden, Folden og Petersborg.

I Vester Hassing: Kjærsgaard, Kolding, de to Haldgaarde, Grydelund, samt matr. 8 (nu delt i 8, 10 og 18), m. 6 + 7, samt gammelt matr. 8 i Gandrup by, en efter udskiftningen o. 1800 nedlagt gaard (byens største).

I Øster Hassing sogn: Øster Aslund (samlet af 5 mindre ejendomme), matr. 16 + 19, samt m. 64 + 67 i Gandrup by.

I Ulsted sogn: Elgaarden, matr. 41, med m. 40 og 59, m. 31 + 32, samt de to efter udskiftningen udflyttede gaarde Vester- og Mellem Sønderlund.

Selvejrbønderne ejede 8,7 % af herredets samlede godsmængde.

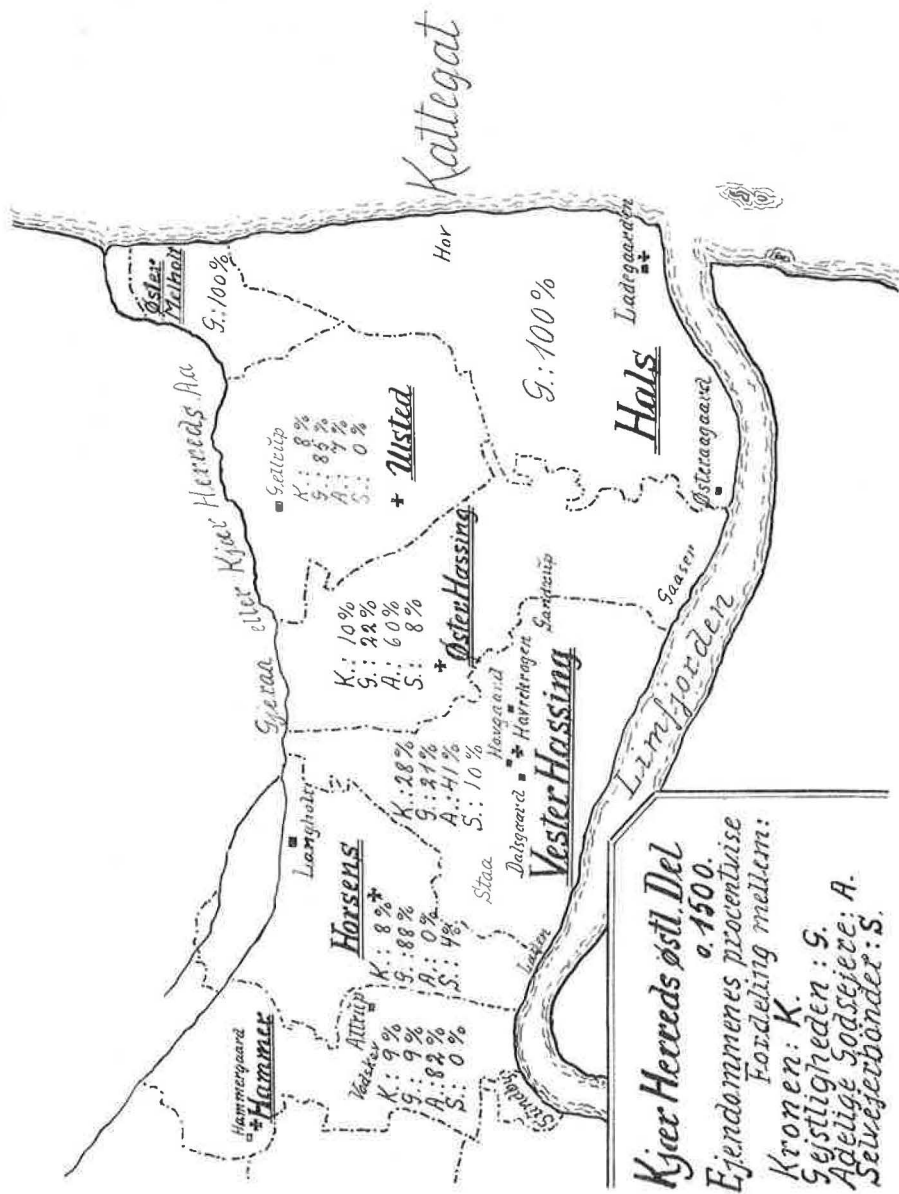
II. Ejendomsforholdene 1688. Vi har nu undersøgt, hvorledes ejendomsforholdene var ved 1500 og i aarene derefter. Gaar vi saa frem til 1688 (Kristian den Femtes matrikel), ser vi, at der er foregaaet en meget stor forandring. Der findes nu 587 gaarde med over 1 tønne hartkorn og 548 huse, og hele herredets hartkorn angives til 3017,7 tdr. saaledes fordelt:

Kronen	360,5 tønner,	i alt	12 %
Præste- og degnekald	109,5	»	» 3,6 %
Aalborg Hospital	92	»	» 3 %
Godsejerne	2351	»	» 78 %
Selvejrbønderne	104	»	» 3,4 %

Præste- og degnegodset hørte dog direkte til kronen og det samme gjaldt Aalborg Hospital, det tidligere Helligaandsklosters gods. Efter enevældens indførelse i 1660 fremkom der en borgerlig godsejerstand, som i 1688 ejede 475 tdr. hk. (16 %), medens de adelige herrer havde 1876 tdr. (62 %).

Vi vil herefter se, hvorledes ejendomsforholdene udviklede sig i de enkelte sogne.

Hals sogn (hk. 1688: 101 td.) tilhørte oprindeligt kongehuset; men før 1203 skænkede kongen hele sognet til Vitskøl kloster, og 1536 blev det kronens gods. I præsteindberetningerne 1568 opgiver hr. Willads i Hals, at der i sognet er 52 gaarde, 16 bol og 51 gadehuse; men denne opgivelse er ganske vildledende, idet præsten regner en

ejendom paa et par tønder hartkorn for en gaard. I Aalborghus lens regnskaber regnes der kun med 5—6 gaarde i sognet: Fogedgaarden, Kræmmergaard, Mølholt, Østergaaser, Østerheden og Hovgaard, og sidstnævnte havde endda kun 3—4 tdr. hk.

8.2.1668 solgte Frederik III enstedgaarden Østergaaser (Østeraagaard) til en københavnsk borger Willads Christensen (Kronens Skøder II,²⁷⁰) — og 24.8.1671 afhændede Kristian V 73 huse i Hals by til admiral Christoffer Lindenov paa Restrup (Kr. Sk. II,³⁵¹). Og 14.3.1716 solgte Frederik IV resten af sognet til sin søster Prinsesse Sofie Hedeveg paa Dronninglund (Viborg Landstings Skødebog Nr. 35,⁴³⁵), som ogsaa købte Hals huse fra Restrup. Hals sogn fulgte nu Dronninglund til 4.5.1775, da grev C. H. G. Moltke solgte det til kammerraad Nicolai Duus, som 9.5.1777 afhændede Hov by til forvalter Seier Christian Koch (Landst. Skøde- og Pantebog). 1788 solgte Duus Hals Ladegaard med vandmølle og nogle huse, Skovshoved by og Hals Nørreskov til justitsraad Ole Tønder Lange paa Bratskov, og efterhaanden afhændede han resten af sit bøndergods til fæsterne, — med undtagelse af Strandgaarden, hvor hans enke, Anne Elisabeth Bech, boede 1809—12.

Hov by blev udskiftet 1790 og Hals og Skovshoved 1796; men allerede fra 1781 begyndte de Hov bønder at købe deres gaarde og huse til selveje.

Ulsted sogn (hk. 1688: 197 td.). Præsteindberetningen 1553 siger, at der i Ulsted var 17 gaarde og 10 bol, medens indberetningen 1568 taler om 11 gde, 20 bol og 21 gadehuse; men uoverensstemmelsen skyldes, at grænsen mellem gaarde, bol og gadehuse var ret flydende. 1519 havde kronen kun to gaarde i sognet, nemlig Øster Gjettrup med afbyggere og gd. nr. 31 (+ 32) i byen.

Børglum kloster havde 1 gd. (Elsnab), 2 bol og 7 gh. Vitskøl kloster havde 3 gde, 4 bol og nogle huse; det var næsten hele nordre og mellemste ejerlav plus Melholt, og dette gods var allerede før 1203 skænket klosteret af kongen.

I klosterets jordebog af 1552 nævnes en gaard i Gjettrup (Vester G.), Rottrup, og en del afbyggergaarde fra Gjettrup: Melholt, Vadsholt, Knæpnøj (Klitgaard), Sorimmen (d. e. Hyllen og Rimgaarden);

det er det, som i 1203 kaldes »Halve Gjettrup mark«. Den anden halve Gjettrup maa jo saa være Øster Gjettrup og resten af mellemste ejerlav. Til Voergaard hørte et bol i Ulsted by (M. 46 + 45). Hundslund kloster havde 1 gd. 2 bol og 2 ghuse. Vor Frue kloster havde (se foran) skoven Ulstedlund, samt nogle ejendomme; det var Krabbe-slægtens tidligere gods: Krabbesbro og nogle steder i Ulstedlund. Knud Gyldenstjerne til Restrup ejede 2 bol. Som man ser, var sognet oprindeligt paa nær kronens og Restrups ejendomme paa gejstlige hænder; men da kirkegodset i 1536 konfiskeredes, havde kronen det hele paa nær de to Restrup bol. 12.8.1573 og 18.6.1578 solgte kongen Elsnab og matr. 46 til Otto Banner paa Asdal (Jyske Reg. I,^{161b} og II,³⁷), og 30.11.1579 afhændede han til Henrik Gyldenstjerne paa Aagaard: Begge Gjettrupgaard med afbyggere: Gravholt, Vadsholt, Rottrup, Ø.- og V. Nejsig, Tuekjær og Skriverengen, samt Gjettrup og Rottrup skove, Kier (Sønderkjær) og Melholt (Søndergaard) med tilhørende huse (Orig. Mag. ⁴⁰⁵). Nejsiggaardene ligger i Øster Hassing, men nævnes i skødet som afbyggere fra Gjettrup.

Dette gods kom senere til Preben Gyldenstjerne til Vraa, og 4.8. 1626 købte Hans Lindenov til Hundslund og Vraa resten af krongodset (Orig. Mag. ⁸⁰⁸) og lagde det under sin ny oprettede hovedgaard Vraa. Det var: 3 gde, 11 bol og 19 huse i byen, 1 gd. (M. 20) og 3 bol i Ulstedlund, Krabbesbro, Langtved, Snarholt og Bastbjerggaardene. I 1662 hørte hele sognet til Vraa undtagen m. 21 i Ulstedlund med et tilhørende hus i byen, som hørte til Lindenberg, samt gaarden Elsnab og et hus, som hørte til Langholt, og matr. 33; men i 1689 erhvervede fru Kirstine Beck paa Vraa ogsaa disse 5 ejendomme. 1799 solgte grevinde Holck paa Vraa Gjettrup med 545 tdr. hk. i Ulsted. Øster- og Vester Hassing sogne til et konsortium, som snarest lod landsbyerne udskifte, hvorefter bønderne købte deres ejendomme til selveje. De første selvejere i Ulsted sogn var de to naboer skovfoged Bertel Thomsen i Ulstedlund og Magnus Langebech (Kjær hds. Sk. og Pantebog).

Øster Hassing sogn (hk. 1688: 266¹/₂ td.). 1553 var der i byen og nordre ejerlav 8 gde og 17 bol, i Gandrup 2 gde, 4 bol, i Gaaser og Holtet 7 gde, 9 bol, Ø. Aslund var »5 ienbyggede gde og 3 bol,« i alt

med præstegaarden 56 større og mindre gaarde. 1568 nævnes 31 gde og 24 bol, i alt 55, samt 43 gadehuse, hvoraf dog flere var paa 1—2 tdr. hk. 1519 ejede kronen Rugholm, Hølund, 2 gde i byen, samt en øde gaard i Aslund mark; resten af sognet var delt imellem 17 lods ejere. Der synes ikke at have været ret meget gejstligt gods her; thi 1568 havde kronen kun 8 gde, 10 bol og 12 huse. Kronens forøgelse af gods ved reformationen stammer fra Børglum, Vitskøl, Vor Frue og Voergaard, i alt 10—12 gde og bol.

Bildterne i Vester Hassing ejede en del gods her, og rigshovmester Mogens Gjõe havde en snes ejendomme. I 1500erne var flere gaarde beboet af smaaadelsmænd og jordegene bønder; thi præsteindberetningen 1599 nævner Lave Lykke og Niels Munk, der hver havde sin gaard. Som nævnt under Ulsted, blev Vraa i 1627 gjort til hovedgaard, og under denne gaard samledes næsten alle de store gaarde i »nordre ejerlav«, 16 gde og 17 huse i byen, 5 gde paa Holtet, Toftegaardene og nogle smaasteder i Gaaser, Hedegaard, samt 5 gde og 4 huse i Gandrup. Aalborg Helligaandskloster (Hospitalet) havde 4 gde (Matr. 4, 5, 6 og 8), samt 3 huse i byen, medens Langholts ejer havde Rugholm, Diget, Østerheden, Skrold, 2 gde og et par huse i Gaaser, samt 2 gde og 6—7 huse i Gandrup; dette gods var købt af kronen.

I 1770erne var Toftegaard i Øster Hassing by en tid selveje, — og 17 gaarde og 7 huse i Gaaser, Starbæk, Haven og et hus i byen kom under Østeraagaard.

Vester Hassing sogn (hk. 1688: 370 $\frac{1}{2}$ td.) med de tre landsbyer Vester Hassing, Staa og Gandrup*), samt en del enstedgaarde havde ved 1500 30 gaarde, 40 bol og ca. 100 huse med og uden hartkorn, — V. H.: 15 gde, 25 bol, Staa: 9 gde, 2 bol, Gandrup: 7 gde, 11 bol samt enstederne. Dette gods var delt mellem o. 25 lodsejere. Kronen var største lodsejer med 8 gde, 12 bol og en snes huse, og Hvalterne, senere Bildterne, paa Hovgaard havde ogsaa en snes gaarde og lige saa mange huse. Der fandtes forholdsvis lidt gejstligt gods i sognet, — foruden præstens gaard med 4 smaa bol kun 16 gaarde og bol,

*) $\frac{3}{4}$ af Gandrup laa i V. Hassing sogn, godt $\frac{1}{4}$ i Øster Hassing.

samt knap saa mange huse. Heraf ejede Børglum kloster 1 gd. (Gandrupgaard), 7 bol og 8—9 huse i Gandrup, medens resten var delt mellem Mariager kloster og Vor Frue kloster i Aalborg. Det øvrige gods var delt mellem 12—13 adelsmænd og 6—7 selvejerbønder; disse sidste mistede paa bonden i »Kolding« nær deres selvejerrettigheder efter Klemensfejden.

Efter reformationen havde kronen o. 40 gde og bol og et halvt hundrede huse, d. v. s. halvdelen af sognet.

13.7.1593 købte rigsadmiral Peder Munk Sriben, Staagaard og Kjærsgaard af kronen (J. Reg. V,²⁹⁷), og 9.2.1638 købte Frederik Reedtz paa Sdr. Elkjær Lunden og Mandstrup (Orig. Mag. 1066). Den nu nedlagte gaard Mandstrup laa lidt sydøst for Hvolgaard. Særlig efter enevældens indførelse solgte kongen væk af kronens gods. 31.7.1661 købte Vibeke Tott Dødskov^{*)} (Orig. Saml. p. Perg.), 14.6.1664 købte stadsøberst i København Frederik Thuressøn (Landst. Skbg. 174) Ellern, Bjerregaard, gd. matr. 6, 7, 11, 12 og 13 i Staa by, Staa mølle og nogle huse, desuden matr. 6, 7, 8, 10, 15, 18 og 19 med en snes huse i Gandrup; dette gods kom senere under Vraa. 27.7.1664 erhvervede landsdommer Jens Lassen paa Dalum Hvolgaard, Kolding og de tre gaarde i Østerladen (L. Sk. 327), og 15.6.1665 fik Ejler Holck til Elkjær Haldgaardene, gd. m. 7, 26, 35 og 50, samt 2 gadehuse (Skb. M. 104). Ved 1700 ejede kronen endnu en snes gaarde og bol i sognet, samt 7 huse; dette gods var udlagt til ryttergods og blev 1716 solgt til Langholt og Aalborg Hospital (Skødebog over bortsolgt ryttergods, A²³ og A²⁵⁴). O. 1700 købte Anne Jespersdatter Staagaard til selveje, og 1716 blev ogsaa Staa Østergaard, matr. 2 i Østerladen og Hvolgaard selveje; men Hvolgaard kom senere under Langholt.

Vester Hassing sogn udskiftedes i 1800, og derefter begyndte fæsterne at købe deres ejendomme til selveje; men endnu ved 1870 havde Langholt enkelte fæstere.

Horsens sogn (hk. 1688: 202 td.) bestod o. 1500 af 6 gde, 7 bol og o. 25 huse i byen, 2 (senere 4) gde i Tranholm, Langholt, Vesterladen,

^{*)} Dødskov kom senere til Rødslet.

1 gd., 3 bol, 1 hus i Kinderup, samt 2 gde og 2 bol i Lyngdrup. Lyngdrup og Faurholt hørte til Horsens sogn, men laa i Jerslev (nu Dr.lund) herred.

Heraf ejede kronen i 1500 en tredjedel, nemlig 8 gde, og nogle huse, medens de to tredjedele var paa gejstlige hænder. Helligaandsklosteret havde 8 gde og bol og 9 huse, Hundslund kloster havde Lyngdrup, og til præsteembedet hørte to bol. 1568 havde kronen 15 gde og bol og Hospitalet 10. 8.9.1578 købte rigsadmeral Peder Munk Langholt, som da var en stor bondegaard, og Lyngdrupgaardene (Orig. Mag. 348), og 13.7.1593 erhvervede han tillige Bundgaard og Storgaard med 10 huse af kronen. (J. Reg. V, ²⁹⁷). Sidstnævnte to gaarde var sognets største og indtil 1534 beboet af selvejerbønder. Storgaard blev senere delt i m. 24, 25 og 26, Bundgaard deltes i Petersborg (M. 22), Folden (M. 27) og Tveden (M. 28).

I 1642 gjorde Erik Høeg til Høegholm Langholt til Hovedgaard, og 5.11.1648 fik han fra kronen de store Tranholmgaarde for 5 mindre gaarde i Gaaser. De 5 gaarde i Gaaser hørte til det foran omtalte Klausholm gods, — og Eriks farmoder Mette var datter af Mogens Gjoe. Efterhaanden samledes hele Horsens sogn under Landholt med undtagelse af præstens og Hospitalets gods.

Præstens to bol fra 1568 er matr. 2, 3 (nuvær. præstegaard), 4 og 5.

Til Hospitalet hørte gaardene m. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 og 19 med 10 huse, samt Vesterladen. En af hospitalsgaardene, m. 11, Bakkelygaard, kaldtes ofte (efter sin slægt) for Bundgaard; den blev 30.5.1552 købt fra kronen (Orig. Magesk. 79), dens fæstere hed Jens Bonde, Peder Jensen Bonde, o. s. v., men dens mulige selveje var gaaet tabt før 1534.

Hammer sogn (hk. 1688: 149 td.) havde o. 1500 24-25 gaarde og bol og et lignende antal huse, delt imellem en halv snes lodsejere.

Kronen havde i 1519 3 ejendomme i sognet, nemlig Møgelmose, 1 gaard i Grindsted og en i Vodskov, antagelig det samme gods, som 1568 var under Aalborghus. Præsteindb. 1553 siger: Grindsted by: 4 gd., 7 bol, Atrop: 1 gd., Østerbieri: 2 gde, Brødlund: 1 gd., Tornadal: 1 gd., Møgelmose: 1 gd., Wodskou: 3 gde, 3 bol, — summa: 13 gde, 10 bol.

Børglum kloster og Voergaard havde hver 1 bol og 1 hus, og til præsteembedet hørte den store Hammergaard med Sølgaardene, samt Grønborghuset og Elsborghuset paa Hammergaards mark. Resten af sognet tilhørte adelen; thi der var ikke flere selvejerbønder tilbage. Adelsgodset omfattede: 10 gde, 9 b. og en snes huse, og halvdelen af dette gods, 11 gd. og bol, samt nogle huse tilhørte oprindelig Mogens Gjøre, der var sognets største lodsejer, idet han ejede Østbjerg, 2 gde i Vodskov og næsten hele Grindsted by; men 1568 var Klausholmgodset delt imellem 7—8 af hr. Mogens' efterkommere.

Efterhaanden samledes godset noget; men ved 1800 var der dog syv lodsejere: Præsteembedet, Langholt, som havde 3 gde, matr. 8, 9 og 15, samt 7 huse i Grindsted, Attrup, 5 gde (2, 4, 7, 13 og 14) og 2 huse i samme by, Vraa: Hammerdamgaardene og 9 huse i Grindsted, Østbjerg, Brøddland, Langbrökro, Kikkenborg og Torndal, Sdr. Elkjær: 5 gde (3, 5, 6, 10 og 12), og 2 huse i Grindsted, desuden 3 gde (4, 8 og 9) i Vodskov, samt 11 huse sammesteds, Vang havde Mosen og Møgellose, der nu var delt i 3 smaasteder, Kjølsekegaard havde 6 gde (2, 3, 5, 6, 7 og 10) med en mølle og 4 huse i Vodskov. 1799—1800 udskiftedes Vodskov og Grindsted; sidstnævnte by havde da én selvejer, bolsmand Christoffer Andersen (m. 21).

Sulsted sogn (hk. 1688: 302 td.) bestod ved Middelalderens slutning af 18 gaarde, 23 bol og 24-25 huse, heraf i Sulsted by 11 gde, 4 bol, Vestbjerg 4 gde, 2 bol, og Vangstorp (nu Melsted) 5 gde, 3 bol, — resten var enstederne Agdrup, Stapis, Dall, Byrholt, Tveden, Nebstrup m. fl.

Heraf ejede kronen i 1519 kun en gaard i Vestbjerg, medens bolet Vestergaard i Sulsted var selveje, og 1568 siges, at 2 bol og et hus var kronens under Aalborghus; det maa være fornævnte to ejendomme.

Af gejstligt gods var der heller ikke ret meget, idet abbed Anders fra Vitskøl havde en gaard, Abdrup, der maaske er identisk med Agdrup, — Voergaard 1 bol (Langelund), og præsteembedet 1 gaard og et hus. Resten af godset: 17 gde, 20 bol og en snes huse, havde 13 forskellige adelige herrer. Det meste af dette gods var under sognets to herregaarde, Vang og Sdr. Elkjær, og 1568 havde Just

Høegs enke, fru Zidsel Bille paa Vang, 5 gde, 8 bol og en halv snes huse. Til Elkjær hørte oprindeligt en lignende godsmængde; men Elkjær godset blev o. 1500 delt mellem Bannere og Gyldenstjerner og var 1568 fordelt paa 5-6 af sognets adelige lodsejere.

Gyldenstjernerne, som ejede Vraa, havde ogsaa gods i Sulsted, og 1568 havde Mogens Gyldenstjerne 3 gde, 2 bol og 2 huse i Sulsted by, og da Vraa i 1627 blev hovedgaard, lagdes dette gods under den; det var matr. 4, 12, Abildgaardene (M. 14 og 15), samt 4 huse i byen, 1 gd. i Vestbjerg, samt enstederne Nebstrup og Dall. Til Asdal hørte Aaensgaard og 1 huse.

Resten af sognet var delt mellem Elkjær og Vang. Til Elkjær hørte: gd. m. 8, 11 og 13 med 4 huse i Sulsted by, samt Byrholt, Stapis, Lille Stapis og Agdrup. Til Vang hørte: Vestbjerg by med 11 gde og 10 huse, Tandal, Tveden, Heden, Melsted by med 8 gde og 2 huse, Stoulund, Langelund, Hostrup og Bak mølle, samt i Sulsted by gd. m. 3, 5, 6, 7, 9, 16, »Guld Sørensen øde bol« og 10 huse. Landsbyerne i sognet blev udskiftede o. 1800, og de Vraa og Elkjær bønder købte snart deres gaarde til selveje; men Vang bønder blev først selvejere 1855—60.

Ajstrup sogn (hk. 1688: 260 td.) havde o. 1500 16 gaarde, 14 bol og ca. 35 huse. Ajstrup: 3 gde, 10 bol, Tylstrup: 3 gde, 1 bol, Holt: 3 gde, samt nogle ensteder, Sindholt, Foldsted m. fl. Heraf ejede kronen 2 gde i Holt (Vester- og Mellem Holt), Ultved, 2 gde i byen, samt Lasgaard og Stisholt*), medens de tre store gaarde i Tylstrup, Vestergaard, Søndergaard og Østergaard, Øster Holt, Ajstrupgaard og et par huse med jord i byen var selveje; — disse jordegne gaarde blev forbrudte 1534 og kun delvis genløste.

1568 havde sognet 12 ejere; kronen ejede 8 gde og 6 bol foruden Voergaards 2 gde, 1 bol, præstegaarden og Sindholt, som havde tilhørt Vrejlev kloster. Herredsfoged Anders Kjærulf havde Ajstrupgaard og 2 gadehuse, se ovenfor, fru Jytte Podebusk havde Vraa,

*) Gaarden hedder nu Brandborg, medens Stidsholt-navnet er gaaet over paa en af de efter udskiftningen udflyttede gaarde.

Ultved og et par mindre ejendomme, medens resten tilhørte forskellige adelige herrer. I 1624 købte Hans Lindenov paa Hundslund af fru Jyttes svigersøn, Kristian Grubbe til Lystrup, Vraa m. m., og 4.8.1626 købte han Vester- og Mellem Holt af kongen (Sjæll. Reg. XVIII, ¹²¹). Han havde ligeledes erhvervet Tylstrupgaardene og Brandborg, som Peder Munk den 13.7.1593 havde købt af kronen (Jydske Reg. V, ²⁹⁷), og alt dette gods lagde han nu under Vraa, som han 1627 gjorde til hovedgaard, se foran. Efterhaanden samledes næsten hele Ajstrup sogn under Vraa med i 1698 Tylstrup »tøndesteder« og Ajstrup by, hvor kun en gaard (Matr. 4) hørte under Vang. 1798 udskiftedes Ajstrup og Tylstrup byer, og 1807 afhændedes Elkjær, der var forpagtergaard under Vraa, med tilhørende bøndergods.

Sundby sogn (hk. 1688: 184¹/₄ td.). De fire femtedele af dette sogns bøndergods: 26 gde, 22 bol og o. 70 huse var o. 1500 gejstlig besiddelse.

1203 bekræftede Valdemar Sejr, at »alle vore fædrene besiddelser i Sundby« tilhørte Vitskøl kloster; det var størstedelen af sognet, nemlig hele Nørresundby, Voerbjerg og 17 gaarde og nogle huse i Lindholm, sognets hovedby. Aalborg Hospital, Børglum og Hundslund klostre havde hver lidt gods, og kronen havde 2 bol og 1 gadehus i Lindholm; de øvrige faa ejendomme var delt mellem nogle adelsmænd, og f. eks. havde Mogens Gjøre 1 gd. og 5 bol i Lindholm. Ved reformationen blev kronen herre over de fem sjettedele af sognet; men det meste af det, Vitskøl godset, var 1537—63 forlenet til den sidste katolske abbed i Viskøl, Anders Andersen, død 1568, som var gaaet over til Luthers lære og stod i høj gunst hos Kristian III.

Ifølge præsteindb. 1568 boede abbed Anders i Lindholmgaard, »som er ret præstegaard til Sundby sogn,« og nævnte aar ejede syv adelige herrer 4 gde, 4 bol og en halv snes huse i sognet; resten af godset var kronens. 5.3.1660 blev Nørresundbys 11 bol og 49 huse, pantsat og 1.5.1667 solgt til stadsoberst i København Frederik Thuresson (Skødebog M.⁴³⁸, Rigsark.), som allerede i 1674 solgte byen til den rige doktor Niels Jespersen i Aalborg, i hvis slægt den blev til 1756, da pastor Jørgen Gleerup (til Torslev-Lendum) blev ejer. I 1769 be-

gyndte fæsterne at købe deres ejendomme til selveje, og 1778 blev byen udskiftet; — ti aar senere var af pastor Gleerups 12 bønder de 7 blevet selvejere, og af 68 husmænd og fiskere var de 45 fri. Allerede ved 1650 havde herren til Rødslet et bol, »det røde hus« i Sundby, og 22.11.1769 købte Jens Gleerup til Rødslet 2 gde og 7 huse af pastor Gleerups gods, og senere endnu 3 gde (Kjær Hds. Skøde- og Pantebog). Af Lindholms 30 gaarde, bol og gadehuse med jord havde kronen i 1688 de 24; det var det tidligere Vitskøl gods plus 3 gde, 2 bol og 3 ghse, som kronen i 1639 havde faaet i magelæg for noget gods i Hvorup af Jens Høeg paa Vang. Dette krongods blev udlagt til ryttergods, som 1716 blev solgt til forskellige, men samlet under Rødslet, hvis ejer havde det ved udskiftningen 1803; — resten af Lindholm, 5 gde og 4 huse, var omkr. 1750 under Attrup, men 1803 under Vang. Voerbjerg var oprindelig én storgaard og havde efter landgilden at dømme i 1552 36 tdr. hk.; men allerede da var gaarden delt mellem 2, senere mellem 6 fæstere, og ved udskiftningen var der 7 fæstere og en selvejer. 1716, da ryttergodset blev solgt, erhvervede herredsfoged Erik Emmiksen en af de 4 voerbjerggaarde; det var nuværende matr. nr. 1, Voerbjerggaard.

Sønder Uttrup bestod af 3 gde og 4 huse. 1662 ejede Ide Skel til Asdal 1 gd. (M. 3), — men 1803 var denne gaard fæste under Bøgsted. De to andre gaarde tilhørte i middelalderen Hundslund kloster og kom efter reformationen til kronen, der 1662 solgte dem til hofkammererer Johs. Boyessen, — 1803 ejedes matr. 2 m. m. af forvalter Nielsen paa Rødslet, medens Gleerup paa Vang havde den anden, matr. nr. 4.

Bolet Gildsig hørte oprindelig til Vitskøl kloster og solgtes 30.11. 1579 til Henrik Gyldenstjerne paa Aagaard; 1662 var gaarden under Bjørnkjær og 1803 under Vang, — købt til selveje 1835 af Jens Hansen.

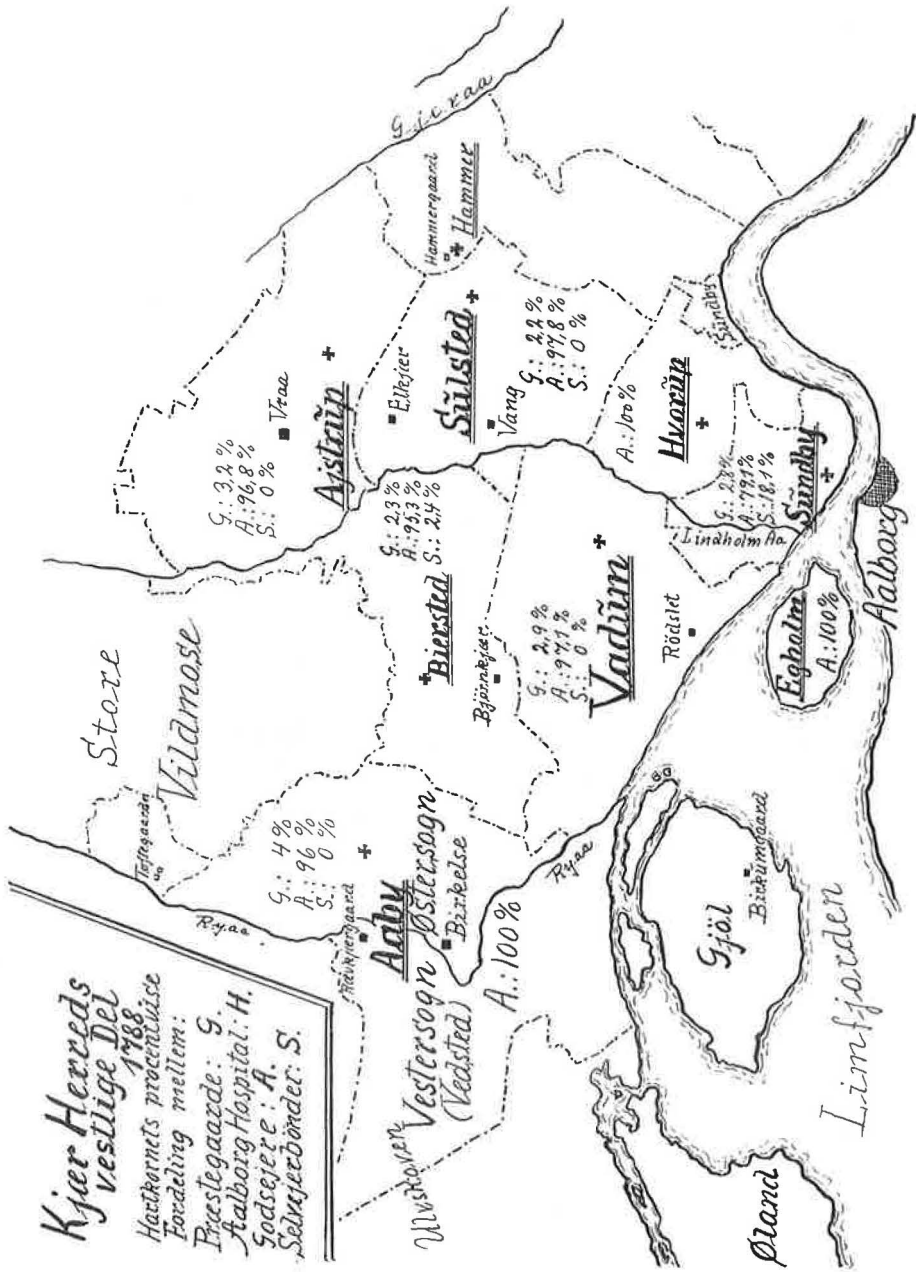
Voerbjerg blev udskiftet 1792 og Lindholm og Uttrup i 1803. 1935 blev Sønder Uttrup, Gildsig m. m. lagt under Hvorup sogn.

Hvorup sogn (hk. 1688: 98 $\frac{1}{2}$ td.) havde o. 1500 15 gde, 6 bol og o. 30 huse, — heraf i Hvorup 9 gde, 3 bol og i Nørre Uttrup 5 gde, 3 bol, og i hver af byerne vel 14-15 huse med og uden jord.

Heraf ejede kronen i 1519 kun enstedgaarden Hvoruptorp, medens 7 gde, 6 bol og nogle huse var paa gejstlighedens hænder. De største lodsejere var Hundslund kloster med 3 gde, 1 bol, 3 huse, — og bispestolen med 2 gde, 2 bol, 7 huse, medens resten af det gejstlige gods var delt mellem Vitskøl kloster, Vor Frue kloster og Helligaandsklostret. Sognet havde 4 jordegne bønder (i to gaarde), og adelen havde nogle faa ejendomme.

1568 havde kronen to tredjedele af sognet, i alt 10 gde, 6 bol og en snes huse. 23.5.1639 fik Jens Høeg til Vang nogle af kronens gaarde i Hvorup for gods i Lindholm (J. Reg. IX,^{384b}); det var de nuværende gaarde matr. 4, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 16 og 17, samt nogle tilhørende huse, — men dette gods overgik 1732 til Rødslet. Efterhaanden erhvervede herrerne paa Rødslet hele Hvorup by, hvis 15 gaardmænd og 19 husmænd ved udskiftningen 1794 alle var fæstere under denne gaard. Nørre Uttrup var 1662 delt mellem ikke mindre end 7 lodsejere; men efterhaanden samledes næsten hele byen under Rødslet og Vang; ved udskiftningen 1803 hørte 4 gde (M. 20, 22, 33 og 34) og 5 huse til Rødslet, 5 gde (M. 23, 24, 25, 27 med 35) og 7 huse til Vang, 1 gd. (M. 32) og 2 huse til Høegholt og 1 gd. (M. 28), Nørregaard og 1 hus til Baggesvogn. Uttrups største nordlige del, Nørre Uttrup, laa i Hvorup sogn og en mindre del, Sønder Uttrup, i Sundby sogn. I vore dage er navnet Sønder Uttrup forsvundet og kendes kun af ganske faa, — for øvrigt blev Sdr. Uttrup i 1935 lagt til Hvorup sogn. Bundgaard, m. 13+14, i Hvorup by, maa efter navnet at dømme engang have været jordegne; det maa dog ligge langt tilbage; thi hverken 1639 eller 1662 nævnes der ledingspenge blandt gaardens landgildeydelse. Efter traditionen har Bundgaarden ogsaa været præstegaard, men lagt under Voergaard som fæstegaard af biskop Niels Stygge eller Stygge Krumpen, og 1553 siges »Præstegaarden ligger til Voergaard«. Matr. 16, »Eskilds Gaard« er ogsaa oprindeligt en gammel jordegne gaard, delt mellem to bønder.

Vadum sogn (hk. 1688: 372 $\frac{1}{2}$ td.). Ifølge præsteindberetningen 1553 var der 34 gaarde og 37 bol, — Vadum by: 7 gde, 6 bol, Torpet: 4 gde, 5 bol, Østerhalne: 9 gde, 6 bol, Vesterhalne: 12 gde, 4 bol, Haldager: 12 bol og Rødslet: 1 gd, 3 bol og nogle huse; men 1568

siges, at der var 31 gde, 46 bol og o. 90 huse, hvoraf de 60 var gadehuse med lidt jord. 1519 ejede kronen: 2 gde i Østerhalne, et øde byggested, kaldet Røgeltved (1662: Raggeltved, en øde jord, 3 td. hk., og 1688: Røgeltved, en øde jord paa fælleden, af hk. 0-0-1-2), — et øde bygge op til Søren Andersens gaard, 4 gde og bol i Vesterhalne, Brorholt og Vadskjær, samt 3 gde og bol i Vadum by, i alt 13 gde og bol. Det, som især prægede Vadum sogn, var mængden af selvejere, idet her fandtes et dusin jordegne gaarde og bol, samt mange huse, der tilhørte de gamle storslægter Kjærulf, Mørk, Dall, Steen og andre, og det meste af det blev genløst efter Klemensfejden, saa sognet havde selvejere helt op i 1700rne. Det meste af dette gods tilhørte herredsfogedslægten Kjærulf, hvis stamgaarde var Fogedgaard og kronens store gaard, matr. 10 i Skovgaard, Østerhalne, som slægten havde i fæste gennem mange aar; desuden ejede den Rævsgaard, Knæpholt, Bjørum, Tvillinggaardene i Vesterhalne m. m. og havde flere af kronens gaarde i fæste. Slægtens overhoved var almindeligvis foged for Kjær herred og havde for sin tjeneste den store Holte eng i Ajstrup, samt Fogedgaarden fri for kongelig tyng (herlighedsretsafgift), — »quitt, saa længe han er herritzfogit«. Den sidste foged af slægten var Morten Laursen Kjærulf († o. 1684), der ejede 50 tdr. hk. i Kjær herred og meget udenherreds; hans to sønner blev godsforpagtere og siden godsejere, og i 1724 blev de adlede. De afhændede deres gods i Vadum til herren paa Høegholt, fra hvem det siden solgtes til Rødslet. 1688 nævnes ogsaa andre selvejere: Vagn Bertelsen (Kjærulf) i Knæpholt, Anders Olufsen i Rævsgaard, Per Skriver (Kjærulf) i Vesterhalne, — Anders Laursen, Anders Kjærulf og Jens Pedersen i Nørhalne, som alle havde jordegent bøndergods i Vadum sogn. 1568 er kronens gods, 13 ejendomme, gennem konfiskationerne 1534 og 1536 vokset til 25 gde og bol og lige saa mange huse. Anders Galt paa Birkelse havde 3 gde, 14 bol og 11 huse; det er det tidligere bispegods, samt noget andet krongods, som hans fader Peder Galt 1.11.1540 havde købt af kongen (Reg. i alle Lande, IV, ^{320b}). Aalborg Hospital havde 1568 3 gde, 2 bol, 4 gh., som i 1665 købtes af Thøger Lassen paa Rødslet (K. h. sk. og pantebog). Til Hundslund kloster hørte 3 gde, 6 bol og 5 gh., til Børglum kloster 1 bol, og til Vitskøl kloster 1 gd., 5 bol, 4 gadehuse.

Ogsaa nogle adelsmænd havde gods i Vadum, f. eks. ejede Mogens Gyldenstjerne 2 gde, 2 bol og 2 huse, — det var begyndelsen til Elkjærs store besiddelser i sognet. Ved middelalderens slutning var sognets gods saaledes fordelt: Kronen $\frac{1}{6}$, de jordegne bønder $\frac{1}{6}$, adelen ca. $\frac{1}{12}$ og gejstligheden knap $\frac{2}{3}$; men efter Klemensfejden og reformationen havde kronen godt de tre fjerdedele. Omkring 1585 nedlagdes den lille landsby Rødslet af kongens lensmand paa Børglum kloster, Godslev Budde, som opførte sin hovedgaard Rødslet (se Fr. Himm. og Kjær hd. 1942), — og under den ny gaard, hvor de Lassoner og Gleeruper senere residerede, samledes størstedelen af sognet. Ogsaa Elkjær og Vraa, der fra 1689 havde fælles ejer, havde en del gods. Ved udskiftningen i 1800 hørte følgende til Vraa-Elkjær godset: Plomgaard, Store og Lille Vadumtorp, Torpetgaard, Lagersgaard og 14 huse i Torpet, Bjørum, Korringen, og i Østerhalne: Rævsgaard, Kejsergaard, matr. 4, 5, 6, 7, 50, samt en del huse, — i Vesterhalne: Matr. 13, 14, 16, 27, Knæpholt, Bundgaard, Tvillinggaardene (der flyttedes til Nøralang), og 10 huse. Resten af sognet hørte til Rødslet.

Egholm, Vor Frue Landsogn (hk. 1688: 20 $\frac{1}{2}$ td.) tilhørte oprindeligt Vor Frue kloster i Aalborg, fra 1536 kronen, fra 1671 St. Restrup, fra 1682 Rødslet.

Øen havde oprindeligt tre hele gaarde, der allerede i 1500erne havde to fæstere hver. Øen udskiftedes 1807 og 1809 købte fæsterne deres gaarde til selveje (se Kr. Værnfelt: Egholm Vor Frue Landsogn gennem 400 Aar).

Biersted sogn (hk. 1688: 209 td.) havde ved aar 1500 16 gde, 22 bol og o. 50 huse. Til kronen hørte 1519: Et bol i Nørhalne, kaldet Knyffueholt, 6 gde og bol i Biersted by, et øde bygge lige vesten Biarmekjær (Bjørnkjær), kaldet Kongens Haffue, et øde sted, kaldet Pyel Kilde (1636 Pillekilde), i alt 9 gde og bol (Jydske tegnelse, IX, ³³⁶).

Ovennævnte Bjørnkjær, — samt gaardene matr. 3, 5, 6, 7, 8, 13 og et bol i Nørhalne var jordegent gods, men blev forbrudt i Klemensfejden og ikke genløst; en enkelt gaard og nogle huse havde adelige

ejere, medens resten af sognet, godt og vel halvdelen tilhørte kirken; — men efter 1534 og 36 ejede kronen, paa fornævnte adelige ejendomme nær, hele sognet.

1.11.1540 afhændede Kristian III Børglum bispegods i Aaby, Biersted og Vadum sogne til Peder Ebbesen Galt*) til Tyrrestrup. For Biersteds vedkommende var det Hedegaard, Svendbjerggaard, Stien og 9 andre gaarde og nogle huse. 1568 var godsfordelingen saaledes: Anders Galt til Birkelse 6 gde, 12 bol og 9 gadehuse, — Mogens Gyldenstjerne til Restrup 1 gd., 2 gh., — Frants Banner til Kokkedal 1 gh., præsten i Aaby 1 gd., 1 gh., — Økloster 3 gde, 2 bol, 5 gh., — Aalborg Hospital 1 gd., 1 gh., — medens resten 4 gde, 8 bol og 13 gh. var direkte under Aalborghus (kronen). 8.9.1578 købte Peder Munk paa Hammelose Bjørnkjær af kongen (Orig. Mag. 348), 12.5.1579 erhvervede Anders Galt 1 bol i Biersted og Nordkjær, samt 6 gd og 1 hus i Nørhalne (Jy. Reg. II, ^{503b}), og 27.7.1664 købte Jens Lassøn til Dalum 5 gde, 1 halvgaard og nogle huse i Biersted by (Skødeb. L. 327). Anders Galts gods i Nørhalne kom senere til Vang, og Jens Lassøns til Bjørnkjær. Sognets sidste krongods (Ryttergodset) afhændedes 29.6.1716; det var Krogen, samt 7 gde og 8 huse i byen. Bonden Lars Christensen købte 21.9.1716 sin gaard (Matr. 20) til selveje, — resten af ryttergodset købtes af forskellige, men blev snart samlet under Bjørnkjær. Bjørnkjær kom o. 1600 til Oxholm og var ladegaard eller forpagtergaard; men 1666 maatte Knud Seefeld for gæld afhænde gaarden med omliggende bøndergods (120 tdr. hk.) til den rige doktor Niels Benzon i Aalborg. Efterhaanden samledes 18 gde, 19 huse i byen, Svendbjerggaard, og Græsrimmen under Bjørnkjær gods, der var paa 200 tdr. hk.; men heraf laa kun selve hovedgaarden, hk. 16¹/₄ tdr., og 67 tdr. i Kjær herred, resten i Hvetbo herred. I Nørhalne havde Vang ved udskiftningen 1799—1800 15 gde og 17 huse, samt Nordkjær med mølle, i alt hk. 106 tdr., medens et par huse hørte til Vraa og 10 huse til Rødslet.

Ved udskiftningen 1799—1800 var beboerne af gaardene, m. 9 og 20, selvejere, alle de øvrige fæstere.

*) Peder Ebbesen er den sagnomspundne »Per Yvs«, som folk beskyldte for mange ugerninger. I 1548 afhentede fanden ham personlig paa Tyrrestrup.

Aaby sogn (hk. 1688: 248¹/₂ td.), det tidligere Aaby østersogn, havde ved 1500 foruden den biskoppelige fogedgaard Birkelse et dusin gaarde, en snes bol og vel 30 huse med og uden jord. 1203 bekræftede Valdemar Sejr, som vi foran har hørt, Vitskøl klostres ejendomsret til Birkelse og Nørskov i Østersognet, samt Ulvskov gods i Vestersognet (D. Mag. I, ¹³⁸).

Børglum bispestol havde ogsaa gods i sognet, og o. 1390 købte biskop Peder Gyldenstjerne Birkelse af de Vitskøl munke; senere købte hans efterfølgere mere af godset, og den sidste rest, de store Aastrupgaarde, fik Niels Stygge i 1495 ved magelæg for Hvorup kirke med tiende og kaldsret.

Hermed havde bispnen hele sognet med undtagelse af et par gaarde, som i 1519 var krongods. Efter reformationen ejede kronen hele sognet; men allerede 1.11.1540 solgtes det tidligere bispegods: Birkelsegaard, Svedgaard, Aastrupgaard, Aastrup mølle, Nørregaard, Bastbjerggaard (Bjerget), Haven, Knøsgaard, 19 gaarde i Aaby, hvoraf den største hed Abildgaard, samt 15 gaardbygger (smaasteder) til Peder Ebbesen Galt til Palsgaard og Tyrrestrup (se foran). 12.5. 1579 købte Anders Pedersen Galt Knæppet og to andre gaarde af kronen, og dermed var hele sognet samlet under Birkelse. Aaby østersogn blev udskiftet i 1802, hvorefter fæsterne begyndte at købe deres gaarde fri.

Vedsted sogn, Aaby vestersogn, (hk. 1688: 189¹/₃ td.) var indtil 1.4.1929 en del af Aaby sogn; det havde o. 1500 6 gaarde, 10 bol og ca. 30 huse.

Det var fordem kronens eller rettere sagt, Valdemar-slægtens gods og blev før 1203 skænket til Vitskøl kloster, som ejede det til 1536. Saa kom det atter til kronen, som forlenede det bort, sidst til Henrik Gyldenstjerne paa Aagaard, som 30.11.1579 købte »Ulvskov gods« af kongen (Orig. Mag. 405). Senere kom hele sognet til Birkelse. Paa sognets storgaarde boede fordem jordegne bønder, men disses selveje var tabt før Klemensfejden, muligvis under bonderejsningerne under Kristoffer af Bayern. Skipper Klemen skal være fra gaard matr. 3 i Gl. Vedsted, og hans hustru fra Torngaard i Østersognet, beretter egnstraditionen.

Toftegaard ligger i Jetsmark sogn, men hørte før 22.7.1880 til Kjær herred. Oprindeligt har Toftegaard nok været en lille landsby, hvilket navnene »Tofteby« og »Gammel Tofts agre« i markbogen tyder paa (Æ. D. A. III, ⁵¹); men saa langt, vi kan følge gaarden tilbage, har der været to store gaarde (en dobbeltgaard), der laa lidt øst for »Toftegaards bro« over Ryaa. De to gaarde sattes 1688 til hk. 22½ td. Oprindeligt tilhørte de Børglum kloster, men kom 1560 til Birkelse, ejedes o. 1600 af rigsadmiral Peder Munk, hvis enke, Sofie Brahe, i 1619 afhændede dem til sin faster Sofie Brahe paa Birkelse. Ved 1820 døde begge fæsterne, og de to gaarde blev nu lagt sammen, de brøstfældige bygninger nedbrudte og en ny gaard, »Gammel Toftegaard« opført længere østpaa. Omkring 1830 anlagdes afbyggergaarden »Ny Toftegaard« eller Mosegaard i kanten af Store Vildmose, hvorfra dens fleste jorder er taget.

Lyngdrupgaardene ligger i Dronninglund herred, men i Horsens sogn; — de har vistnok oprindeligt hørt til Ørum sogn. De var fæste under Hundslund kloster, kom 1536 til kronen, som 8.9.1578 solgte dem tillige med Langholt til fornævnte Peder Munk (J. Reg. 2, ^{193b}). Lyngdrup, som i ca. halvtredje hundrede aar hørte til Langholt, bestod oprindeligt af 2 gde (Møllergaard og Østergaard) og et bol (Vestergaard). Østergaard deltes i 2 gaarde, og o. 1500 anlagdes Faurholt, og lidt nordvest for Lyngdrup opførtes o. 1700 en lille upriviligeret kro, »Vasen«; men da Hjallerup i 1744 fik sin privilligerede kro (Frederikshvile), vedblev kroen »paa Vasen« at bestaa som en art smugkro, kaldet »Moegkrowret«; den er nu en smuk lille gaard. Lyngdrup blev udskiftet i 1798 (36½ td. hk.). I 1500erne førte præsterne i Horsens og Ørum en bitter strid om Lyngdrup; det var selvfølgelig for tiendens skyld, men i 1577 vandt pastor Christen Mørck ved hjælp af mange gamle tingsvidner sejr, og den Ørum præst maatte bide i græsset.

Øster Melholt var fordum noget af det mest udviklede, idet en del af byen laa i Kjær herred og Ulsted sogn, en del i Kjær herred, Dronninglund sogn og endelig en del i Dronninglund sogn og herred. I Østergaard gik sogneskellet tværs over gaardspladsen, og Aalborg-Hjørring amtsskel gik over distriktets nordøstlige hjørne. Øster

Melholt var delt imellem Hundslund og Vitskøl klostre, idet Vitskøl jo før 1203 havde faaet den i Ulsted sogn liggende del, der var afbygge fra Gjettrup. 1536 blev hele byen kronens, men 30.11.1579 kom Vitskøl-godset til Vraa, medens Hundslund-godset 6.5.1581 kom til Hundslund (se Orig. Mag. 405 og 492).

De indviklede skelforhold gav anledning til et utal af retstrætter, dels mellem bønderne indbyrdes og dels mellem deres herskaber. Byen blev udskiftet i 1798 og havde da 22¹/₄ td. hk., heraf i Dronninglund sogn 13¹/₄ og i Ulsted 9 tdr. (Se Kr. Værnfelt: »Ved Kjær herreds aa« — Vends. aarb. 1935).

III. Ejendomsforholdene 1788.

I det foregaaende afsnit har vi set, hvorledes gaarde, bol og huse i forskellige sogne var fordelte mellem lodsejerne. Herredets 3017,7 tønder hartkorn var, som før sagt, saaledes delt: Kronen: 360,5 tdr. = 12 %, præstegaarde og degnebol: 109,5 tdr. = 3,6 %, Aalborg Hospital: 92 tdr. = 3 %, selvejerbønderne: 104 tdr. = 3,4 %, godsejerne: 2351 tdr. = 78 %. Blandt sidstnævnte havde de adelige herrer 1876 tdr. = 62 %, medens de ny borgerlige godsejere havde 475 tdr. = 16 %.

Hvis vi nu gaar 100 aar frem til aar 1788, den ældste folketællings og hartkornsspecifikationernes tid, er stillingen noget ændret, idet kronen forsvinder som egentlig lodsejer, idet dog præste- og degne-godset var kronens. De sidste krongodser, ryttergodserne, blev bortsolgte i 1716 og købt af godsejerne, Hospitalet og bønderne. En oversigt 1788 fortæller:

Præste- og degnegods:	109,5	tønder	hartkorn	=	3,6	%.
Aalborg Hospital:	140	»	»	=	4,6	%.
Selvejerbønderne:	143,2	»	»	=	4,8	%.
Godsejerne:	2622,3	»	»	=	87	%.

De adelige godsejere har nu 1347 tdr. hk. = 44,7 %, og de borgerlige 1275,3 tdr. = 42,3 %, — imod i 1688 62 og 16 %. Det vil sige, at disse sidste fra 1688 til 1788 har forøget deres hartkorn fra knap en femtedel til halvdelen af herredets godsers bøndergods.

Vi vil nu se, hvilke herregaarde Kjær herred i tidens løb har haft, og hvorledes bøndergodset i 1788 var fordelt imellem dem.

Attrup har aldrig været beboet af adel, men var oprindelig en fæstegaard. 1663 solgte Gregers Høeg paa Vang gaarden til forpagteren Christen Rasmussen Muhle. Kort efter købte Muhle matr. 14 (Siverholm), m. 13 (Mellergaard), m. 2 (Grindstedgaard), m. 4 (Østergaard), m. 7 (Birket), samt husene m. 42 og 44, alt sammen i Grindsted by, — og 1726 købte forvalter, senere ejer, Peder Hauch i Attrup, paa auktionen efter sr. Adam Schneckel Lindholmgaard med 5 mindre gaarde og et hus i Lindholm (Kjær hds. skøde- og pantebog). 1788 bestod Attrup gods af: Attrupgaard og mølle, hk. 16-3-2-0, i Grindsted 15-1-1-1, i Lindholm 16-7-2-0 tdr., et hus i Vester Hassing, samt Gandrup mølle, godt 48 tdr. hk. Eric Pontoppidan kalder i 1769 Attrup for »en uprivilligeret sædegaard, som i gamle dage har været beboet af adel«, hvilket sidste er en fejltagelse.

Aalborg Hospital, før reformationen Aalborg Helligaandskloster, havde sidst i middelalderen 10 gaarde, 9 bol og 16 gadehuse i Kjær herred.

Den 30.5.1552 erhvervedes ved magelæg med kronen 1 gd. i Øster Aslund og 2 gde i Horsens. Gaarden i Aslund, der oprindelig bestod af 5 gaarde, solgtes snart igen; de 2 gaarde i Horsens var matr. 8 (+ 9) og m. 11 (+ 18). 17.8.1716 købtes af ryttergodset i V. Hassing: Matr. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23 og 24, i alt elleve, samt gd. m. 6 og hus m. 27 i Ø. Hassing og 3 gde i Lindholm (Skødebog A, ²⁴⁶). Godset i Vadum (se foran) solgtes 1665 til Rødslet for gods i Dall, og godset i Nørhalne, Lindholm og Hvorup afhændedes til herren paa Rødslet.

1788 havde Hospitalet: I V. Hassing: 15 gde og 2 huse = 64½ td. hk., i Ø. Hassing: 4 gde, 3 huse = 12½ td. og i Horsens 15 gde, 7 huse = 63 tdr., i alt 140 tdr. hk. Hospitalets ældste erhvervelse i herredet, Vester Aslund, solgtes 1795 til selveje, det øvrige gods afhændedes 1843—90.

Birkelse var allerede i middelalderen en stor gaard og sæde for en biskoppelig foged. Gaarden blev afbrændt under Klemensfejden i 1534.

1.11.1540 købte Peder Ebbesen Galt af kronen: Birkelsegaard med det tidligere biskoppelige gods i Aaby sogn: 26 gde og bol og 15 huse, i Biersted 9 gde og bol og i Vadum 11 gde og bol (Reg. i a. L. 4, ^{320b}).

8.5.1560 købte Anders Pedersen Galt de store Toftegaarde af kongen, og 12.5.1579 erhvervede han følgende krongods: 2 gde, 1 bol i Aaby, 1 bol i Biersted, 6 gde, 1 bol og 1 hus i Nørhalne, — Vadskjær, Broerholt, 1 bol i Haldager, samt 1 gd., 2 bol, 2 huse i Rødslet plus Hvoruptorp. Anders Galt har nu hele Aaby Østersogn, 9 hele gde, 26 bol og 24 gadehuse samlet under Birkelse (Reg. a. L. 7, ¹¹³ og Orig. Mag. 412). Hans efterfølgere afhændede godset i Biersted og Vadum til herrerne paa Bjørnkjær og Rødslet, men erhvervede til gengæld hele Aaby Vestersogn og en mængde gods vest og nord om Store Vildmose. Ved Matriklen 1688 sattes Birkelse gaard til 57¹/₂ tdr. hk., Aaby bøndergods til 181, Biersted 5 og Toftegaardene 22¹/₂, i alt i Kjær herred 266 tdr. hk.

Vestersognet ligger i Hvetbo herred og hedder nu Vedsted sogn; det hørte før reformationen til Vitskøl kloster og kom i 1621 under Birkelse, dets hartkorn var 1688 189³/₈ td. Rigmarsk Jørgen Lunge til Odden købte i 1614 Birkelse, som 1656 deltes mellem hans arvinger, men atter samledes af dattersønnen Otto Skel. Otto Skel købte 1681 Hjermelevgaard og 1691 halve Hammelmose med tilhørende bøndergods. Den 26.10.1696 oprettede han *Stamhuset Birkelse*, hvis tilliggende var paa o. 1300 tdr. hk.; det ophævedes i 1921.

Bjørnkjær var i middelalderen en jordeggen bondegaard, men konfiskeredes efter Klemensfejden. 8.9.1578 solgte Frederik II gaarden til rigsadmiral Peder Munk (Orig. mag. 348), og o. 1600 ejedes den af Iver Friis til Oxholm, hvis enke Dorthe Budde i 1630rne boede her. Senere ejedes Oxholm og Bjørnkjær af svigersønnen Knud Seefeld, der var en slet økonom, og som i 1666 solgte Bjørnkjær med en del bøndergods til den rige doktor Niels Benzon i Aalborg. Dette gods var: Svinbjerggaard, Græsrimmen, 7 gde, 8 huse med jord og 5 jordløse huse i Biersted by, 1 gd og 3 huse i Nørhalne, Vestergaard i Hvorup, Gildsig og 1 gd. i Lindholm, Vadet og Vævergaardene i Vadum, samt 3 bol og 1 hus i Haldager, plus en del gods i Jetsmark og Saltum sogne (Landstingets Skøde- og pantebog 1666). Ved

magelæg samledes næsten hele Biersted by under Bjørnkjær, hvortil i 1799 hørte 19 gde, 12 huse med jord og 12 jordløse i Biersted, i alt med Bjørnkjærs 16 tdr. ca. 83 tdr. hk. Desuden havde Bjørnkjærs ejer 117-18 tdr. hk. i Hvetbo herred (Kaas, Sigsgaard, Store og Lille Pandrup m. m.). Hele Bjørnkjær gods var paa 200¹/₂ td. hk.

Dalsgaard i Vester Hassing by tilhørte slægten Hval og senere Bildterne. Jørgen Pedersen Bildt, søn af Per Bildt paa Hassing Hovgaard, fæstede 1525 Gandrupgaard af bispen i Børglum, og her boede han og siden sønnen Thomas Bildt, medens Dalsgaard var fæstet ud til bønder. Foruden Dalsgaard ejede Thomas Bildt i 1568: Trankjær og endnu en gaard, 2 bol og 7 huse i V. Hassing by, 1 gd. i Uttrup og 1 hus i Hvorup. Han havde ingen børn, og hans gods blev efter hans død o. 1590 splittet. Dalsgaard, der 1662 ansattes til 12¹/₂ td. hk. og 1688 til 6¹/₂ td., købtes o. 1690 til Havrekrogen, under hvilken gaard dens fleste jorder lagdes. Gaarden havde da tre fæstebønder, som beholdt lidt af jorden og blev husmænd; det er husene matr. 85, 86 og 89, der endnu i mands minde har været kaldt *Dalsgaardshusene*.

Elkjær, ogsaa kaldet *Sønder Elkjær*, er en ældgammel hovedgaard, hvortil der allerede i 1300erne hørte bøndergods i Sulsted sogn. Den 11. november 1327 indværgede Johannes Munk paa Vendsyssels ting Ellækyær som sin rette Eje (Top. Saml. Perg. Kjær Hd. nr. 26). Men 28. april 1355 var Valdemar Atterdag i Aalborg og tilegnede sig efter nævningers og hæderlige mænds vidnesbyrd 13 gaarde i Vendsyssel (Top. Saml. Perg., Kjær Hd., nr. 27), nemlig: Sønder Elkjær, Byrholt, 7 gde i Sulsted, 1 gd. i Vestbjerg og 3 gde i Vangstorp (nu Melsted), hvilke gaarde Erik Menved havde købt af sin drost Niels Olufsen og havde faaet skøde paa dem; men da de aldrig lovformeligt var blevet overdraget til kronen, havde adelen taget dem i besiddelse i de urolige tider. Erik Nielsen Gyldenstjerne og Nicolaus Palk havde i en aarrække haft dette gods uretmæssigt. Kongen paa lagde bestandig tavshed i denne sag. Fra sidst i 1300erne tilhørte Elkjær slægten Banner, fra hvem gaarden før 1500 kom til Gyldenstjerne. 1568 havde Mogens Gyldenstjerne paa Restrup 3 gde, 2 bol og 2 gadehuse i Sulsted.

1660 solgte Gregers Høeg Elkjær, 30 tdr. hk., med o. 25 gde og bol, samt nogle huse til Ejler Holck; det var: Byrholt, Stapis, Hostrup, gaardene matr. 8, 11, 13, »Bolet«, samt 4 huse i Sulsted by, 9 gde og 18 huse i Ajstrup, 6 gde og et par huse i Grindsted, Hassinggaard, Lundenborg, samt i Vester Hassing by: Haldgaardene, Pytgaarden, Rygegaarden, Rendled, Bakgaarden og nogle huse. 15.6.1665 købte Ejler Holck af kronen en del gods i Vadum sogn (Skødebog M. 104, Rigsarkivet). Det var: Gdene matr. 8, 10 og 13 i Torpet, m. 3, 4, 7 og 8, samt 5 huse i Vadum by, 7 gde og 4 huse i Vesterhalne, Rævs-gaard med 5 huse, Bjørum, Korringen, samt m. 4, 5, 7 og 8 med 4 huse i Østerhalne. 1689 købte fru Kirstine Bech paa Vraa Sønder Elkjær af Peder Rodsteen, og de to gaarde havde nu fælles ejer til 1807.

1802 angives Elkjærs hartkorn til 47 tdr. og bøndergodset til o. 202, ca. 250 tdr. hk.

Gjettrup nævnes første gang da Valdemar Sejr bekræftede Vitskøl klostrets ejerret til »halve Gjettrup march«. Gaarden var en udflyttergaard fra Ulsted by og havde oprindelig et mægtigt jordtilliggende, nemlig hele norderste og mellemste ejerlav af Ulsted sogn langs Gjer-aaen og ud til Kattegat. 30.11.1579, da kongen solgte klosterets gods i Ulsted til Henrik Gyldenstjerne, nævnes Gjettrup med ni afbyggere: Ø. og V. Nejsig, Rottrup, Klitgaard, Vasholt, Langtved, (Sønder) Kjær og Melholt, samt Tuekjær og Skriverengen (Orig. Mag. 405). Selve Gjettrup var to gaarde af hvilke klosteret havde den ene, kongen den anden; men de kom 28.3.1625 til Vraa og forenedes 1650 til een gaard, som i den følgende tid var ladegaard eller forpagtergaard under Vraa. 1799 solgte grevinde Holck paa Vraa Gjettrup med bøndergods og tiende, 454 tdr. hk., til et konsortium, der splittede godset (Kjær herreds Sk.- og Pantebog). 1803 købte forpagter Hans Brandtsen Gjettrup, nu 20 tdr. hk. og 8 fæstehuse, og senere ejedes gaarden af familien Ammitsbøll. Gaarden er gennem gentagne udstykninger fradelte 30 statshuse. Hovedparcellen er nu kun paa 5—6 tdr. hk.

Hassing Hovgaard, ikke at forveksle med Hassinggaard, er en gammel adelsgaard, der laa midt i Vester Hassing by (Matr. 38).

Den ejedes oprindelig af Hval-slægten og fra o. 1480 til 1610 af Bildterne; derefter tilhørte den forskellige adelige familier, Munk, Vognsen, Kruse o. a.

1568 ejede Knud Bildt og hans søskende 2 gde, 9 bol og 5 gadehuse i V. Hassing og 1 gd., 4 bol og 5 huse i Ø. Hassing. Deres fader, Thorluf Pedersen Bildt, førte i 1559 sag imod kongen om noget gods: Et gode mænds brev, udgivet paa Kgl. Mayestæts befaling om trætte mellem Otto Brahe (lensmanden) paa kronens vegne og Thorluf Bildt om nogen byggesteder i Vester Hassing fællede — og 24 mænds granskings brev, tiltagen af Kjær herreds ting, at granske om kongens og Thorluf Bildts brug i Vester Hassing fællede« (Æld D. Ark. s. 60 og 61). Det vigtigste af Bildt-godset var: I V. Hassing: Nør Toftegaard, Skorstensgaard, Damgaard, Sdr. Trankjær og Gyden, — i Ø. Hassing: Nejsigbro, Mellergaard i Gaaser, gd. m. 11 og 13 i Gandrup, samt Overbygaard og $\frac{1}{2}$ Østergaard i Staa, plus nogle huse. 3 bol i V. Hassing, som 1568 ejedes af jfru Ingeborg Nielsdatter Basse og fru Maren, Jens Basses enke i Gjerumgaard, havde ogsaa hørt til Hovgaard. 20.4.1587 købte Henrik Bildt stedet Kringeltoften (M. 74) af Aalborg Hospital og i 1593 købte han Gandrupgaard af Enevold Kruse. 1650 døde hans enke, den 100 aarige fru Maren Prip, og efter hans død, vist o. 1610, blev gaarden delt i to parter, der senere ejedes af Niels Munk og Ane Maaneskjöld. Førstnævntes part blev o. 1670 efter en brand udflyttet og fik navnet Havrekrogen. Den anden gaardspart var da forlængst fæstet ud til bønder og kom 1715 under Langholt.

Paa dens plads ligger nu Vester Hassing mejeri og elektricitetsværket.

»Halve Hassing Hovgaard« eller *Havrekrogen* er udflyttet efter Hovgaards brand o. 1670. Gaarden blev bygget paa Hovgaards store skovlod Havrekrogen, — deraf navnet. O. 1620 fik Niels Munk gaarden, som 1662 ejedes af hans sønnesøn Richard Munk. Dens underliggende bøndergods var: Skorstensgaard, Kringeltoften og nogle andre steder i byen, samt $\frac{1}{2}$ Østergaard i Staa og nogle ejendomme i Ø. Hassing og Ulsted. 1672 beboedes »Haufrekrogen eller Halff Hassing Hoffuitgaard« af »Regert Munchis Enche Else Munch og hendis børn Niels og Anne« (Familie- og Folkeskatten).

Ca. 1690 købte oberst Lorentz von Stürck Havrekrogen, som da var paa 7 tdr. hk.; han erhvervede en del bøndergods, bl. a. Dalsgaard, Krogaarden, Grydelund, og lagde Dalsgaards og flere ejendommers jorder under Havrekrogen, hvis hartkorn nu blev paa 17 tdr. 1708 solgte oberstens søn, ritmester J. F. von Stürck gaarden til forpagter paa Bjørnkjær Peder Knudsen (Kjær hds. Sk.- og Pantebog). Senere ejere frasolgte bøndergodset og udparcellerede gaarden, der o. 1800 var en almindelig fæstegaard paa 6 $\frac{1}{2}$ td. hk. og beboet af bønder.

Hals Fogedgaard eller Ladegaarden er rimeligvis sognets oprindelige præstegaard. 1203 bekræftede Valdemar Sejr Vitskøl klostrets ejerret til Hals sogn m. m., og senere synes abbederne at have fæstet gaarden ud til bønder og ladet præsteembedet besørge af munke fra klosteret. Efter reformationen forøgede kongen gaardens tilliggende med en del jorder og holdt der en kongelig foged, der som regel tillige var birkedommer over Hals birk. 1716—75 var Fogedgaarden ladegaard under Dronninglund; den var da paa 13 $\frac{1}{2}$ td. hk. og bøndergodset o. 77 tdr. Efter at kammerraad Nicolai Duus i 1775 havde købt godset, solgte han straks Hov by og senere andet gods fra. I 1788 var godset paa 17 $\frac{1}{2}$ + 11 tdr. hk. bøndergods, nemlig Skovshoved by. Kort efter 1800 begyndte ejerne at udparcellere Ladegaard, der i dag er næsten jordløs. Ny Ladegaard, Bisnapgaard og Christianshaab er de vigtigste parceller af den gamle Fogedgaard.

Langholt var indtil 1642 en stor fæstegaard, beboet af to bønder.

Den laa da lidt længere mod syd ved Thedammen; men i 1642 lod Erik Høeg til Høegholm gaarden nedbryde og genopføre paa dens nuværende plads.

Han gjorde den til hovedgaard, idet han lagde sit gods paa egnen under den, og han tog en del jord fra Horsens fællod og lagde det under hovedgaardens drift (Kjær hds. tingb. 5.8.1651). Kærnen i det langholtske godskompleks var det af rigsadmiral Peder Munk erhvervede gods. 8.9.1578 købte han af kronen foruden Langholt de tre store Lyngdrupgaarde, samt Bjørnkjær i Biersted og Hellumgaard i Hellum (Jyske Registre 2, ^{193b}), og 13.7.1593 fik han Kjærsgaard i V. Hassing, Striben og Staagaard og i Horsens den store Bundgaard,

nu delt i Tveden, Folden og Petersborg, Storgaard (M. 24, 25 og 26), Snoregaard og 10 huse, plus i Ajstrup sogn: Ultved, Tylstrup Vestergaard, Østergaard og Søndergaard, Brandborg og Bildgaard (Orig, mag. 699). Godset i Ajstrup kom dog kort efter 1600 under Vraa.

5.12.1648 fik Erik Høeg ved magelæg med kronen Tranholmgaardene for 5 mindre gaarde i Gaaser (J. Reg. 11,116). Foruden ovennævnte gods ejede han i 1662: 1 gd. i Vodskov, 4 gde, 2 huse i Grindsted, 2 gde, 5 huse i Gandrup, Egen, 1 gd. i Holtet, samt 1 gd. og 1 bol i Øster Hassing.

Gennem køb og magelæg søgte Langholts ejere at samle deres bøndergods i gaardens nærmest liggende sogne, og 29.6.1716 købtes af ryttergodset 4 gde, deriblandt Hvolgaard, og 8 huse i V. Hassing, 1 gd. i Østerlادن, 1 gd. 3 huse i Øster Hassing, samt gods i Biersted, Sundby og Jetsmark (Skødebog A 23, Rigsark). 1788 havde Langholts ejer 310 tdr. hk. i Kjær herred og 94 tdr. udenfor. Det indenherreds gods bestod af: Langholt hovedgaard, 4 gde i Lyngdrup, Faurholt, Nykro (Moegkrowret), Uggerhalne, 10 gde og 24 huse i Horsens by, Graverhuset, 5 gde og 1 hus i Kinderup, 3 gde, 7 huse i Grindsted by, — Kjærsgaard, Hvolgaard, Skorstensgaard, Sdr. Tranckjær, Pytgaarden, Hækken, Damgaard, Ø.- og V. Hald, Bakken, Kilden, Krogen, Hovgaard (se foran) og Kirkegaard, samt 11 huse i V. Hassing by, 5 gde, 16 huse i Gandrup, 2 gde, 3 huse i Gaaser, Overbygaard i Staa, Rugholm, Diget, Ø.- og Vesterheden, Ravnskov, Lundenborg, Østerlادن, Striben, Skrold, Hassinggaard, — m. 32 og Krogen i Biersted. I Horsens 167, Hammer 10, Vester Hassing 116, Øster Hassing 11½, og Biersted 4⅔ tønder hartkorn.

Rødslet var i middelalderen en lille bondeby med en større gaard og 3 mindre, samt nogle huse. En af gaardene var befæstet og sæde for børglumbispens foged; den blev brændt i Klemensfejden, og dens voldsted var synligt, indtil tyskerne i 1940 sløjfede det (se Kr. Værnfelt: »Rødslet« i »Fra Himmerland og Kjær herred 1942«). 1.11.1540 og 12.5.1579 (Reg. i alle Lande, ^{320b} og Jydske Reg. ^{2503b}) købte Galterne paa Birkelse Rødslet, som o. 1582 afhændedes til kongens lensmand paa Børglumkloster Godslev Budde, † 1622, der nedbrød landsbyen og opførte sin ny hovedgaard Rødslet. Baade han og de

senere ejere, særlig Thøger Lassen, † 1689, Peder Thøgersen de Lasson, † 1731, og Jens Gleerup, † 1799, købte og tilbyttede sig meget gods, — mest beliggende i Vadum, Sundby og Hvorup sogne.

Hen imod udskiftningen bestod Rødslet gods af: Hovedgaarden Rødslet, Fruerhuset, Nyborg, Brørholt, Brørholt Skovhus, Mortenskovhus, 2 gde i Vadskjær, 2 kirkegaarde (hed før Vadumgaard), 7 huse i Torpet, Vadum Mølle, 8 gde og 10 huse i Vadum by, herunder Helskov og Cassum, 10 gde: Matr. 2, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 og 17, samt 21 huse i Østerhalne, Vadumgaard (hed før Heden), 11 gde: Matr. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 15 og 29, samt 9 huse i Vesterhalne, 8 gde og 9 huse i Haldager, 15 gde og 19 huse i Hvorup, Hvoruptorp og Gildsig, 4 gde: Matr. 22, 33, 34 og 20 med 5 huse i Utrup, en halv snes ejendomme i Nørresundby, 6 gde: Matr. 2-7 og 3 huse i Voerbjerg, 19 gde (Matr. 4-12, 20, 21, 23, 24, 30, 36-40) og 31 huse i Lindholm, Lindholm mølle, Lindholm bro, øen Egholm med 6 gaarde og en mølle, i alt o. 438 tdr. hk., heraf de 221¹/₄ tdr. i Vadum sogn. Desuden hørte 180 tdr. hk. i Hvetbo herred til Rødslet. Ved 1800 begyndte frasalget af bøndergodset, og hofjægmester Werner Undall (1853—75) solgte 235 tdr. hk. Selve hovedgaarden blev gennem gentagne udstykninger, f. eks. købte Aalborg byraad i 1936 200 tdr. land til en flyveplads, — saaledes reduceret, at den kun havde 74 tdr. land, da den i 1940 blev købt »til andet formaal«. Den gamle gaard med park, grave og voldsted, hvilket alt sammen var fredet omraade, er nu komplet forsvundet, saa der ikke er spor tilbage.

Vang var i middelalderen en landsby, der tillige med dens udflytterby Vangstorp, nu Melsted, tilhørte bispestolen i Børglum. Det var muligvis biskop Niels Stygge*), som kort før 1500 kaprede 100 tdr. land fra Vangstorp og lagde dem under sin ny gaard Vang (Kjær hds. tgb. 1661).

Kort efter 1500 kom gaarden i hænderne pa slægten Høeg (Banner), der ejede den et par hundrede aar. 1568 havde Just Høegs enke, fra Sidsel Bille, og hendes børn 16 gde, 16 bol og 15 gadehuse; heraf

*) 1503 tog Jacob Ovesen paa biskop Niels Stygges vegne lovhævd paa »Wongisgaard og dens tilliggelse« (Rigets Dombog 1503).

laa halvdelen i Sulsted, resten spredt i nabosognene. Bøndergodset 1788: Sulsted by 7 gde, nemlig matr. 3, 5, 6, 7, 9, 16 og »Guld Sørens øde bol«, og 10 huse, samt Stoulund, Langelund, Hostrup by, Tveden, 8 gde, 3 huse i Melsted, Bak Mølle, 11 gde, 6 huse i Vestbjerg, 1 gd. og 1 hus i Tandal, Agdrup, 3 gde paa heden, 3 gde i Møgelmose, Mosen, 1 gd., matr. 4 i Ajstrup by, 15 gde, 14 huse, samt Nordkjær i Nørhalne, og hertil kom, kort før 1800, 5 gde (M. 23, 24, 25, 27 og 35), og 7 huse, samt en mølle i Uttrup, 5 gde (M. 41, 42, 43, 44, 45), og 4 huse i Lindholm, i alt med hovedgaardens 48-7-2-0 ca. 291 tdr. hk. (Hartkornsspecifikationen 1788). Kort efter 1800 begyndte Severin Gleerup til Vang at sælge bøndergods fra, og dette frasal kulminerede i 1850erne; men endnu 1890 havde herren til Vang fæstegods i Sulsted. Gaarden er nu en almindelig proprietærgaard.

Dens ovennævnte hartkorn var saaledes fordelt: Sulsted 174, Ajstrup 5¹/₂, Hammer 5, Biersted sogn (Nørhalne) 107 tdr. hk.

Vraa eller »Gammel Vraa«, som gaarden ogsaa kaldes til forskel fra den i 1812 oprettede afbyggergaard »Ny Vraa«, var i middelalderen en anelig bondegaard, beboet af to fæsterfamilier; den tilhørte 1550 Knud Gyldenstjerne paa Restrup og 50 aar senere Predbjørn Gyldenstjerne paa Vosborg. Det blev Hans Johansen Lindenov den yngre til Hundslundkloster, som i 1620erne begyndte at samle det store Vraa godskompleks. 28.12.1624 købte han af Predbjørn Gyldenstjernes svigersøn Christen Grubbe til Lystrup: Vraagaard med mere gods (Orig. Mag. 639), samt i Ajstrup sogn og by 2 gde, Bredholt, Søndergaard, Bildgaard, Ultved, — i Tylstrup 1 gd., 3 huse, — i Sulsted sogn og by 3 gde, 4 huse, Nibstrup, 1 gd. i Vestbjerg og 1 hus, — i Hammer sogn Nør- og Sønder Østbjerg. En del af dette gods var 13.7.1593 af kronen solgt til admiral Peder Munk, og en del havde tilhørt rigshovmester Mogens Gjøe. 28.3.1625 købte han af Jørgen Brahe til Hvedholm: Øster Aslund, 2 gde i Gaaser, — i Ajstrup sogn 3 gde og bol, Vestergaard, Kjærsgaard, Brandborg og Folsted, af hvilket gods noget havde tilhørt admiral Peder Munk, — desuden i Ulsted: Gjettrup med hele nordre ejerlav, Tuekjær og Skriverengen, som kronen 30.11.1579 havde solgt til Henrik Gyldenstjerne.

4.8.1626 fik han ved magelæg med kongen — i Ajstrup sogn: Vester-, Mellem- og Østerholt, i V. Hassing Knølgaard, i Ø. Hassing Abildholt, i Ulsted sogn: 3 gde, 11 bol og 19 huse, Langtved, 1 gd. og 4 huse i Ulstedlund, Krabbesbro, Bastbjerg, samt i Dronninglund sogn Snarholt, samt 1 gd. og 5 bol i Melholt østen Aa (Sjæll. Reg. 18, ¹²¹). 1627 lagde Hans Lindenov Vester- og Mellemholt m. m. gods under Vraa, der nu blev en hovedgaard paa 78¹/₄ tdr. hk. og midtpunkt for Vendsyssels største godssamling. Hans datter Ide Lindenov og hendes datter Kirstine Beck købte meget gods til, f. eks. erhvervede sidstnævnte i 1689 Sdr. Elkjær med tilhørende fæstegods. Vraa med Elkjær og Gjettrup var Kjær herreds betydeligste godssamling med i 1788 1112 af herredets 3017 tdr. hk. Det bestod af: Hele Ajstrup sogn undtagen 1 gd. og et hus i Ajstrup by, som tilhørte Vang, — 6 gde, 8 huse i Sulsted by, desuden Byrholt, Stapris, Nibstrup, Dal og 1 gd. i Vestbjerg, — i Hammer sogn: Østbjerg, Langbrokro, 3 gde, 11 huse i Vodskov, Kikkenborg, Brødland, Torndal, 7 gde, 11 huse i Grindsted, — i Horsens 1 hus, — i Vadum sogn: Bjørum, Korringen, 4 gde, 3 huse i Torpet, 1 hus i Helskov, Kjølgaard og Kjølgaardshus, 3 huse i Vadum by, Rævsgaard og Knæpholt, 7 gde, 5 huse i Vesterhalne, 6 gde, 10 huse i Østerhalne, 1 hus i Biersted, 1 hus i Nørhalne, — i V. Hassing sogn: 2 gde, 4 huse i byen, 8 gde, 6 huse i Staa, Knølgaard, 2 huse i Nerup, 22 gde, 22 huse, i Gandrup, 16 gde, 17 huse i Ø. Hassing sogn og by, 5 gde paa Holtet, Toftegaardene og nogle steder i Gaaser, Øster Aslund, Poulstrup, Egen, Ø.- og Vester Nejsig, Nejsigbro, Føltved, Hølund, Skindbjerg, Abildholt, Myren og Hedegaard, — hele Ulsted sogn med Ulsted-Melholt, desuden 6 gde, 5 huse i Dronninglund-Melholt, endvidere skove, 7 møller og 6 kirker.

Fru Kirstine Beck, † 1719, ejede foruden godset i Kjær herred: Ellinggaard med Bannerslund, Heiselt, Aas og Lengsholm, i alt ca. 840 tdr. hk. og med mølleskyld, skovskyld og tiender 2140 tdr., som ovenfor sagt, den største godssamling, Vendsyssel har set, siden kongen efter reformationen konfiskerede den katolske kirkes gods. Greverne Holck frasolgte 1738—84 det nordvendsysselske gods, og 1788 ejede Mariane Dorothea Trappaud, enkegrevinde Holck, kun godset i Kjær herred. I 1799 solgte hun Gjettrup med 545 tdr. hk., og efter

hendes død 1807 spredtes Vraa-Elkjær godset. I 1812 oprettedes Ny Vraa, og siden er gaarden gang paa gang bleven splittet, saa kun hovedbygningen og parken er tilbage. Den er nu rekreativshjem for epileptikere.

Østeraagaard hed forðum Østergaaser i modsætning til Landsbyen Gaaser, og var en fæstegaard paa $5\frac{1}{2}$ td. hk. under Vitskøl kloster, senere kronen.

8.2.1668 solgte Frederik III for 200 rdl. Østergaaser til borger i København Villads Christensen (Landst. Skødeb. 32), og o. 1680 købtes gaarden af tidligere forpagter paa Dronninglund Niels Svendsen Ryberg, som straks begyndte at købe fæstegods i Gaaser by. Dette godskøb fortsattes af hans svigersøn Jens Clausen, der bl. a. erhvervede gaarden Østen Aa, som laa imellem aen Østeraa og Bødkergaards Bæk, altsaa lige vest for Østergaaser. Nogle af denne gaards arealer lagdes til Østergaaser, der nu fik navneforandring til *Østeraagaard*; men 1769 kalder Eric Pontoppidan den stadig for Øster Gaasegaard. 1788 bestod godset af: 17 gde og 7 huse i Gaaser, Starbæk, Haven, gd. matr. 31 i V. Hassing og et hus i Ø. Hassing, i alt 45 tdr. hk. Bøndergodset solgtes kort efter 1800, og gaarden er nu delt mellem en snes statshusmænd.

Endvidere havde *Kjølkegaard* 5 gde, m. 2, 3, 5, 6, 10 og 4 huse i Vodskov, — *Høegholt*, *Baggervogn* og *Bøgsted* hver en gaard i Utrup, m. 32, 28 og 3, og *Åensgaard*, m. 10 i Sulsted, hørte til *Asdal*.

IV. Ejendomsforholdene 1844 og senere.*)

Vi vil nu fra 1788 gaa et skridt videre frem til den tid, da matriklen 1844 og folketællingen 1845 kan give os god besked om forholdene.

Kronen optræder nu atter som lodsejer, idet statsgældsdirektionen nogle aar i forvejen havde overtaget Ny Vraas $29\frac{1}{4}$ td. hk.

*) Det bemærkes, at herredets hartkorn fra 1688, 3017,7 tdr., ikke holdt sig uforandret til 1844, men at der fandt flere smaa forandringer sted, — se f. eks. side 140.

Præste- og degnegodset er omtrent uforanderligt: $102\frac{3}{8}$ tdr. hk. = 3,4 %. Sænkningen fra 3,6 skyldes, at Ø. Hassing kirkegaard er solgt til private.

Degneloddernes hartkorn spiller ingen rolle, idet kun enkelte af dem var matrikulerede før 1844. Aalborg Hospitals gods var ved frasalg svundet fra 140 til $97\frac{3}{4}$ tdr. hk. = 3,2 % imod før 4,6 %.

Bønderne har siden 1788 købt 1454 tdr. hk. til selveje, og de har nu 1585 tdr. = 52,2 %, medens godsejerne kun har 1222 tdr. = 40,2 %. Ogsaa indenfor sidstnævnte stand er der sket en forskydning, idet adelen nu kun har 267 tdr. = 8,8 %, før 44,7 %, medens de borgerlige herrer har 955 tdr. = 31,4 %, før 42,3 %.

Godset var saaledes fordelt paa herredets forskellige sogne:

Aaby Østersogn: Præsten 10, Birkelse 238, i alt 248 tdr. hk.

Biersted: Præsten 5, Bjørnkjær $14\frac{3}{4}$, Birkelse $5\frac{1}{2}$, Bjørum 2, Vang 107, selvejere $73\frac{5}{8}$ = 209 tdr. hk. Bjørum var en af Kjærulfernes selvejergaarde fra middelalderen, konfiskeret 1534, genkøbt 1560, fæstegaard under Birkelse, Elkjær og Vraa og 1806 købt til selveje. 1844 ejedes gaarden af kaptajn C. C. Koefoed, som desuden ejede 8 tønder hartkorn bøndergods.

Vadum: Præsten 8, Rødslet 221, Bjørum 15, selvejere $128\frac{1}{2}$, i alt $372\frac{1}{2}$ tdr. hk.

Sundby: Præsten $5\frac{1}{4}$, Rødslet 5, Vang 8, Bjørum $\frac{1}{2}$, selvejere $165\frac{1}{2}$ = $184\frac{1}{4}$ tdr. hk.

Hvorup: Rødslet $59\frac{1}{2}$, selvejere $38\frac{1}{2}$ = 98 tdr. hk.

Egholm, Vor Frue Landsogn selvejere $21\frac{1}{8}$ tdr. hk.

Sulsted: Præsten $6\frac{1}{2}$, Vang 181, Elkjær $44\frac{1}{2}$, Bjørum $2\frac{5}{8}$, selvejere 68, i alt $302\frac{5}{8}$ tdr. hk.

Ajstrup: Præsten $8\frac{1}{2}$, staten $29\frac{1}{4}$, Vraa 48, Vang $5\frac{1}{2}$, selvejere 170, i alt $261\frac{1}{4}$ tdr. hk.

- Horsens:* Præsten 12, Langholt 131, Aalb. Hospital 37, selvejere 26, i alt 206 tdr. hk. 1688 var Horsens kun sat til $201\frac{3}{4}$ og Hammer til $149\frac{1}{2}$ tdr. Stigningen skyldes, at fjordengene nu er matrikuleret.
- Hammer:* Præsten $13\frac{7}{8}$, Attrup $16\frac{1}{2}$, Langholt $4\frac{1}{2}$, Vang $1\frac{1}{8}$, selvejere $114\frac{1}{2}$, i alt $150\frac{1}{2}$ tdr. hk.
- V. Hassing:* Præsten 21, Langholt 92, Aalb. Hospital 52, selvejere 205, i alt 370 td. hk.
- Ø. Hassing:* Kirken $1\frac{3}{8}$, Østeraagaard $8\frac{1}{2}$, Langholt $7\frac{5}{8}$, Aalb. Hospital $10\frac{3}{8}$, selvejere $253\frac{1}{8}$, i alt 271 tdr. hk.
- Ulsted:* Præsten $4\frac{3}{8}$, Gjettrup $25\frac{1}{4}$, selvejere 170, i alt $199\frac{7}{8}$ tdr. hk.
- Hals:* Præsten $2\frac{7}{8}$, Østeraagaard $6\frac{5}{8}$, selvejere $92\frac{3}{4}$, i alt $102\frac{1}{4}$ tdr. hk.
- Jetsmark sogn* (Toftegaard): Birkelse $22\frac{3}{8}$ tdr. hk.
- Dronninglund-Melholt:* Selvejere $13\frac{1}{4}$ tdr. hk.

Dele af Kjær herreds sogne, men udenfor herredet:

- Aaby Vestersogn (Vedsted):* Birkelse $189\frac{3}{8}$ tdr. hk.
- Lyngdrupgaardene og Faurholt:* Selvejere $40\frac{1}{4}$ tdr. hk.

Tager vi nu det sidste skridt fra 1844 til 1950, ser vi, at ejerforholdene atter har ændret sig. Herredets hartkorn nedsattes 1844 fra 3017,7 til 2930 tdr. Det gejstlige gods, præstegaardene, der jo egentlig er statens, er nu reduceret til o. 15 tdr. eller godt $\frac{1}{2}$ % af herredets samlede hartkorn, idet nogle af præstegaardene som Hammer og Biersted, samt alle degnelodderne er solgt fra, medens resten er udstykket, f. eks. til statshuse. Kun Aaby, Vadum, Sulsted, Horsens, V. Hassing, Ulsted og Hals har præstegaarde; men de er smaa-gaarde paa et par tdr. hk. og alle bortforpagtede.

Af »Godser«, d. v. s. hovedgaarde med forpagtergaarde under sig, har vi nu kun Birkelse med anneksgaarde, o. 60 tdr. hk., og Langholt, 38 tdr.; det er i alt 98 tdr. = 3,4 %, medens resten, d. v. s. 2817 tdr. = 96,6 % er selveje. (Vurdering til ejendomsskyld 1945).

V. Udviklingen i ejendomsforholdene.

a. Forandringen efter Klemensfejden og reformationen.

Som vi foran har set, ejede kronen ved aar 1500 12¹/₂, kirken 47,7, adelen 31,4 og de jordegne bønder 8,7 % af herredets ejendomme.

Siden da har der været en stadig bølgegang i ejendomsforholdene, og den første store ændring indtraf efter Klemensfejden og reformationen i 1534 og 1536, da kongen inddrog de oprørske selvejerbønders og den katolske kirkes gods. Skipper Klemens fader Anders (Munk?) var Vitskøl klostres fæstebonde i gaard matr. 3 i Gammel Vedsted i Aaby Vestersogn, og moderen var datter af den ansete herredsfoged Anders Kjærulf i Vadum Fogedgaard. Han var saaledes beslægtet med herredets storbondeætter, der alle sluttede sig til hans oprør og senere maatte bøde for det.

Det konfiskerede kirkegods bestod af 87 gaarde, 171 bol og o. 210 huse, — og bøndergodset af 42 gde, 5 bol og o. 50 huse, i alt 129 gde, 176 bol og ca. 260 huse. Heraf genkøbte bønderne 9 gde, 3 bol og en snes huse, hvorefter kronen ejede i alt 154 gde, 205 bol og o. 290 huse, d. v. s. 66,4 % af herredets jordegods, medens bønderne nu kun havde 2,2 og adelen stadig 31,4 %. Det genkøbte selvejergods var — i Vadum sogn Fogedgaard, Knæpholt, Rævsgaard, Møllegaardene (Matr. 4 og 5), gaarden m. 12 og 1 bol i Østerhalne, Tvillinggaardene i Vesterhalne, gaard matr. 16 + 19 i Ø. Hassing, Kolding i V. Hassing, samt i Ajstrup sogn Ajstrupgaard og to smaagaarde. Næsten alt det genkøbte gods tilhørte Kjærulfslægten.

Det var næsten udelukkende kronen, som profiterede ved ovennævnte konfikationer. Dog maatte adelsmænd og andre faa det kirkegods tilbage, som deres forfædre havde skænket kirken for sjælemesser; men de skulde bevise, at godset var givet for messer, hvilket ikke var saa let.

Fra Kjær herred kender vi et eksempel paa, at et saaledes bortskænket gods kom tilbage til giverens slægt. Thorluf Pedersen Hval paa Hassing Hovgaard og hans hustru Merethe gav sidst i 1300rne Overbygaard i Staa med et gadehus til Vor Frue kloster i Aalborg for sjælemesser; men nogle aar senere opstod der strid mellem klosteret og Thorlufs børnebørn, Thorluf Jensen Hval i Hovgaarden og Thorluf Nielsen Basse paa Skavange om, hvor megen jord, der skulde

følge Overbygaard, — og i 1454 sluttedes følgende forlig: »Alle mænd, som dette brev ser, hører eller læser, hilser vi, Oluf Poulsen, præst og prior i Vor Frue kloster i Aalborg, Mette Pedersdatter, priorisse, og det ganske konvent sammesteds, kærligt med Gud, kundgørende med dette vort aabne brev, at vi med en endrægtelig god vilje og gudeligt samtykke er kommen til fuld enighed med de velbaarne mænd Thorluf Hval og Thorluf Basse, i saa maade om den gaard, som ligger i Stade i Vester Hassing sogn i Vendsyssel, som Per Svendsen nu udi bor, — hvilken forskrevne Thorlufs forældre (d. e. forfædre) have kærlig undt og givet til forskrevne Vor Frue kloster fra dem og deres arvinger til forskrevne kloster til evindeligt eje med de vilkaar, som dette aabne brev ydermere udviser, — efter begge de forskrevne Thorluffers samtykke, som deres aabne brev her imod kan gøre rede for, hvilket ligger i Vor Frue klostres gemme. Først i saa maade, at for den fornævnte gaard med sin tilliggelse, som forskrevne kloster givet er, som sagt er, undtagen de agre og saa meget eng, forskrevne Thorluf Hval nu i værge haver i den samme mark, hvilken som skylder ham eller hans arvinger aarlig til skyld fire grot, hvilke forskrevne agre og stykke eng, der ej kommer eller tilhører den rette gaards tilliggelse. Derfor tilbyder vi os og vore efterkommere i forskrevne kloster at lade holde aarligt messer og vigiljer en tid hvert aar Kirkemesse Dag i forskrevne klostres kirke med saa mange præster, som den tid hører til kirken, foruden al forsømmelse til evindelig tid; men hver mandag i hvert aar herefter til evig tid skal klosterfruerne (nonnerne) selv holde vigilie i det samme forskrevne kloster for forskrevne Thorlufs forældre, som afgangne ere, som ere: Thorluf Pedersen og hans husfrue Merethe, Jes Hval, hans husfrue Gyde, Thorluf Hval, hans husfrue Maren, Nis Basse, hans husfrue Maren og Thorluf Basse, og siden for al deres slægt, som afgangne ere, til evig tid, med saa skel, at disse forskrevne navne skulle særlig i hvert aars tid oplæses og kundgøres med den menige slægts almindelse uden al hinder.

Til denne sags vidnesbyrd og større tydelighed har vi i samdrægtelighed ment, at vores segl burde forelægges de tilstedeværende.

Givet i Aalborg aar 1454 paa St. Nicolai Bekenderens Dag«.

(J. P. Stenholm: Aalborg Klosterhistorie).

Den 1. juni 1566 udstedte Frederik II gavebrev til sin dreng (hofsinde) Knud Bildt paa en gaard i Staa. Kongen har erfaret, »at Knud Bildts forældre (forfædre) skulde have givet til Vor Frue kloster i Vor Købstad Aalborg en deres gaard i Stade i Vester Hassing sogn i Vendsyssel liggende, som Peder Svendsen den tid paaboede, for messer og anden tjeneste, som den tid holdes skulde. Da nu klosteret og tjenesten er øde, under og giver Vi forskrevne Knud Bildt forskrevne gaard i Stade« (Kr. Skøder I, ¹⁰⁷).

Knud Bildt var søn af Thorluf Bildt, hvis moder var søsterdatter af ovennævnte Thorluf Hval den yngre, og han har vel haft en genpart af foranstaaende forlig af 1454. Striden om Overbygaards tiliggende levede op o. 1650, da Hovgaardens ejer var blevet uenig med lensmanden paa Aalborghus om engene ved fjorden.

b. Bortsalg af krongods og godskoncentrationerne.

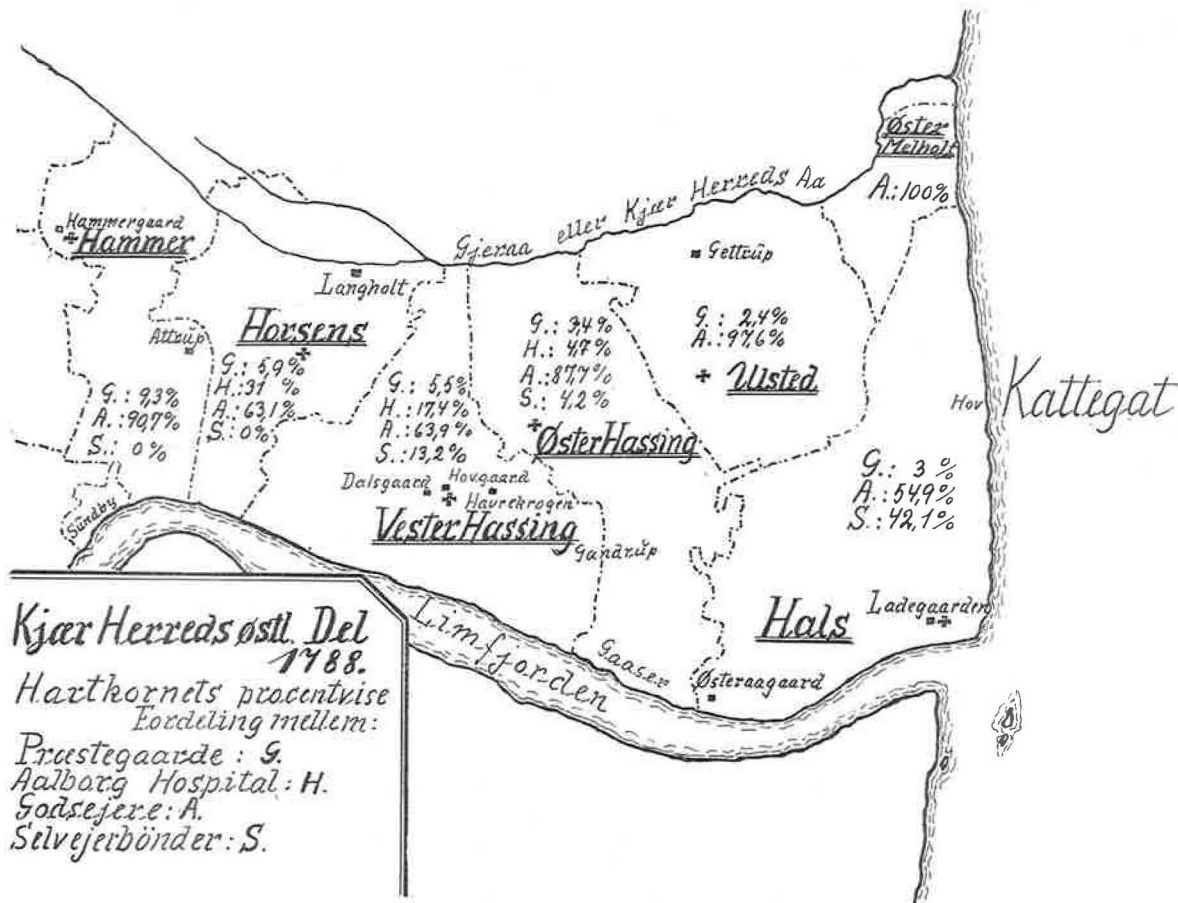
Efter Klemensfejden og reformationen havde Kristian III stærkt brug for penge; thi der var meget, som skulde oprettes, og han begyndte derfor at afhænde de konfiskerede kirkegodser til sine adelsmænd.

Det første bortsalg i Kjær herred skete 1.11.1540, da kongen til Peder Ebbesen Galt solgte »Byrckelsegaard« med det tidligere bispegods paa Aabyegnen (Reg. i alle L, ^{320b}), og disse salg af krongods vedvarede til 1716, da Frederik IV afhændede de sidste ryttergodser. I Frederik IIs og Kristian IVs tid var mange af disse handeler mangelæg eller betaling for laan, som kongen havde modtaget. Ved mangelægene søgte kongerne at skabe store samlede omraader, de senere ryttergodser, her i Jylland ved Kolding, Randers og Skanderborg. Disse krongodser blev senere udlagt til underhold for kongens rytteri, og godset i Kjær herred hørte til det tredje nationale rytterregiment. Ogsaa de adelige herrer søgte at samle deres fæstegods omkring hovedgaardene. I 1500rne opstod Birkelse og Rødslet og først i 1600rne Vraa og Langholt som hovedgaarde (se ovenfor). Anders Galt til Birkelse fortsatte sin faders godskøb og erhvervede 12.5.1579 mange ejendomme i Aaby, Biersted og Vadum (Jyd. Reg. II, ^{503b}), og en af hans efterfølgere, Sofie Brahe, købte 23.2.1621 hele Aaby

Vestersogn, det saakaldte Ulvskov gods, af Dorthé Krabbe og lagde det under Birkelse (Top. Saml. Perg., Hvetbo herred. nr. 24). Rødslet er o. 1585 anlagt af Gudslev Budde, kongens lensmand paa Børglumkloster, paa den nedlagte landsby Rødslet; men til gaarden hørte ikke meget fæstegods (1662 90 tdr. hk.), før Thøger Lassen og sønnen Peder Thøgersen de Lasson bortsolgte deres udenherreds gods og erhvervede ejendomme i Vadum, Hvorup, Lindholm og Nørhalne. Hans Lindenov den yngre til Hundslund kloster købte 1624—26 (se foran under Vraa) meget gods i Sulsted, Ajstrup, Hammer og Ulsted og gjorde 1627 Vraa til en hovedgaard, og hans efterfølgere afrundede og udvidede godset. Erik Høeg opførte i 1642 Langholt paa den nuværende plads og lagde meget fæstegods til, og gaardens senere ejere erhvervede mange ejendomme i Horsens, Hammer, Ulsted og V.- og Ø. Hassing.

c. De jordegne bønder.

Herredets jordegne bønder holdt saa nogenlunde den godsmængde, som de efter Klemensfejden havde genkøbt af kongen. En jordeggen bonde maatte for øvrigt ikke uden videre sælge sit jordegods; det skulde først tilbydes slægten, som havde forkøbsret. Efter enevældens indførelse tillodes det folk udenfor adelsstanden at erhverve jordegods, en ting som adelen før havde haft privilegium paa, og nu var der flere af Kjær herreds »Knaber«, der satte deres penge i jord. Det var meget almindeligt, at de vedblev at være fæstere af den gaard, de beboede, og saa havde de selv fæstere i de tilkøbte gaarde. *Morten Laursen Kjærulf*, f. o. 1605, † o. 1684, gennem 45-46 aar herredsfoged, beboede som fæster kronens gaard Skovgaard i Østerhalne, og var herredets sidste »Knabe« af stort format; han erhvervede efterhaanden næsten alle Kjærulfernes gamle besiddelser, idet han udkøbte sine medarvinger. Efter 1660 købte han Skovgaard og andre ejendomme, saa han ved sin død havde 50 tdr. hk. i Kjær herred og 30 udenfor. Hans sønner Lars og Anders afhændede godset; de var ridefogeder, herregaardsforpagtere og til sidst godsejere, og i 1724 blev de adlede. Det var for øvrigt ikke saa sjældent, at sønnerne af de gamle storbondeætter gennem poster som skrivere

eller ridefogder blev godsejere eller embedsmænd, og ofte studerede de og blev præster. Det gælder særligt Kjærulferne, Ibsen-slægten i Vedsted (Skipper Klemens slægt), Hovgaard-slægten fra Aaby og Krog-slægten fra Gandrupgaard. Slægten Thura, samt Suhreerne og Popperne i Aalborg er af Skipper Klemens slægt. Morten Kjærulfs samtlige var:

Steffen Thomsen Brøndum, f. 1615, † 1682, var Elkjærs fæstebonde paa Agdrup. Han ejede den store Brømlandsgaard i Hammerbakker, Østergaard i Hvorup, Sdr. Trankjær i V. Hassing m. m. *Jep Thomsen* i Knølgaard, fæster under Vraa, † o. 1650, ejede en gaard i Ø. Hassing, samt Kolding og et sted til i V. Hassing. *Anders Lauridsen*, f. 1629, † 1703, Hospitalets fæster i Vesterladen, ejede Nør Trankjær i V. Hassing, 2 gaarde i Ø. Hassing og senere Kolding. *Ane Jespersdatter Hovgaard*, f. o. 1630, † 1707, enke efter forpagter Lars Nielsen Lindgaard paa Langholt, ejede og beboede Stagaard, men desuden havde hun Skorstensgaard med flere huse og mindre steder i V. Hassing, Hovgaards mølle, Horsens mølle og 2 gaarde i Aalborg.

Peder Christensen Munk paa Gettrup, f. o. 1600, † 1670, var fæster under Vraa og adelig, idet han stammede fra Vinranke Munkerne paa Vosborg-egnen. For resten gik hans adelskab fløjten, da i Kornumgaard, 2 ejendomme i Aalborg, fæstegods i V. Brønderslev og til sidst den store gaard i Ulstedlund, hvor han døde; han havde for øvrigt i mange aar været ridefoged til Vraa. aar været ridefoged til Vraa.

Ved aar 1700 er en del af bøndernes selvejergods gaaet over paa godsejernes hænder; men da ryttergodset i 1716 blev afhændet, købte nogle af fæsterne deres ejendomme til selveje.

d. Ryttergodset sælges 1716.

I 1716 afhændede kronen de sidste ryttergodser, godt halvfjerde hundrede tønder hartkorn, og listen over de ca. 30 købere viser en broget blanding af adel, handelsmænd fra Aalborg, herregaardsforpagtere, præster, bønder og andre. Prinsesse Sofie Hedevig paa

Dronninglund, kongens søster, som købte Hals sogn for 6389 rd., er den største køber, — og husmand Thomas Jepsen i Hals, som gav 10 rd. for sin faldefærdige rønne er den mindste. Prinsessen købte 92 tdr. hk., det var Hals sogn minus Østeraagaard, præstegaarden og nogle jordløse huse, — etatsraad Bjelke paa Langholt købte 60, Aalborg Hospital 65, stiftamtmand baron Rudolf Gersdorf 36, forpagter Peder Knudsen paa Bjørnkjær 22, købmand og gæstgiver Anders Høeg i Aalborg 20, borgmester Gjørup sammesteds 10¹/₂, Jens Clausen paa Østeraagaard 8, købmand Niels Kjærulf i Aalborg 8¹/₂, Anne Vestergaard, raadmand Lowsons enke i Aalborg, 8¹/₂, pastor Block i Hals 3-4 tdr. hk. osv., osv. Herredsfoged Emiksen havde Voerbjerggaard i fæste af kronen; denne gaard købte han, og Mikkel Mikkelsen i Staa, som var halvt selvejer af Østergaard, købte kronens halvpert. Christen Pedersen Hachild paa Mølholt, Lars Christensen i Biersted og en halv snes andre bønder købte ligeledes deres ejendomme til selveje; men de fleste af dem afhændede snart efter deres huse og gaarde til godsejerne.

Op imod 1750 var der igen kun meget faa selvejere i herredet, — i 1743 nævnes: Christen Sørensen (M. 20) og Malene Andersdatter (M. 9) i Biersted, herredsfoged Søren Høeg paa Voerbjerggaard, Anders Pedersen (M. 9) i Voerbjerg, Oluf Münster i Staagaard, Jens Sørensen i Staa Østergaard, Chr. Christensen i Østerladen, Niels Justesen i Grydelund, Jens Eriksen i Øster Hassing Toftegaard, samt enkefru Stürche, toldvisiterer Simon Jensen og tre husmænd i Hals by. Tilsammen havde de 44 tdr. hk. eller 1,5 % af herredets samlede godsmængde. Havrekrogens bøndergods er nu frasolgt, og regner vi gaarden som en selvejergaard, bliver de jordegne bønders hk. 61 = 2 %. Kommer vi op i 1780erne, altsaa inden landbolovenes og udskiftningslovenes tid, begynder nogle fæstere at købe deres ejendomme.

Saaledes blev i 1780—81 5 gaardmænd, 2 bolsmænd og 5 husmænd i Hov selvejere. Men det fortrød de bittert; thi da byen kort efter blev udskiftet, klagede de over, at fæstebøndernes herskaber tog sig af dem og sørgede for, at de ikke blev forfordelte, — »mens ingen hjælper os, der ikke har faaet saa megen jord, enten i bonité eller godhed, som vi havde før« (Hov bys udskiftningsforretning 1790).

e. Udskiftningerne og tiden derefter.

Nørresundby blev udskiftet 1777—78 og Hov i 1790; men de øvrige byer i Kjær herred blev først udskiftede ved 1800 eller i aarene derefter. Efter udskiftningerne købte en mængde af fæsterne deres ejendomme til selveje, og saa fulgte en stærk udparcellering, idet gaardmændene solgte en del af deres udmarkslodder til husmandsbrug, eller de delte deres gaarde mellem børnene, som f. eks. gamle Corfitz Mørch, der ingen sønner havde, men delte sin gaard, Damgaard paa Egholm, imellem sine fem døtre. Det var ogsaa almindeligt, at en søn eller datter fik en hede- eller kærlod i arv eller medgift. Denne udparcellering fortsattes i mange aar, men i aarene o. 1820—50 var der forholdsvis faa fæstere, der købte sig fri; men i 50erne skete der en ændring, idet godsejerne paa Vang, Rødslet, Langholt og Birkelse gav sig til at sælge fæstegods.

Efter at fæstegodset var borte kom turen til selve hovedgaardene; allerede i 1812 blev Gl. Vraa første gang udstykket, — og de store gaardes splittelse og frasalg har vedvaret til vore dage, kun Birkelse og Langholt er endnu »Godser« med forpagtergaarde under sig. Paa de helt eller delvis udstykkede storgaardes jorder er der bygget en del statshuse; og samlinger af disse statshuse ses i dag ved Vraa, Elkjær, Vang, Gjettrup, Staagaard og Østeraagaard.

— — —

Det kan være interessant at betragte en oversigt over herredets indbyggerantal i aarene 1500 til 1950. Regner vi med ca. 5,5 individer pr. familie, havde herredets 541 gaarde og bol og 425 huse ved 1500 omkring 5200 beboere, — og i 1688 havde 587 gde og 548 huse o. 6000 beboere. Denne yderst ringe stigning i det lange tidsrum skyldes 15-1600rnes mange krige og fjendtlige besættelser med mord og brand, og især de jævnlige forekomster af epidemiske sygdomme, som næredes af de daarlige økonomiske og meget uhygiejniske forhold, hvorunder den fattigste del af befolkningen levede. Endnu ved 1650 fandtes mange jordhytter, som anvendtes til beboelse, f. eks. i Hov, V. Hassing, Hvorup og Vadum. Ganske vist fødtes der en mængde børn, men dødeligheden var stor, særlig blandt smaabørn og barselkvinder. Der er sagt, at folketallet ikke steg nævneværdigt

helt fra Valdemarstiden til o. 1800, hvilket af ovennævnte aarsager er meget troligt; thi f. eks. døde o. 1350 over tredjedelen af landets indbyggere af »den sorte pest«. 1788 var der i Kjær herred 686 gaarde og 793 huse (deraf de 405 uden hk.) med o. 7000 mennesker (Folketællingen 1801: 7345), — og i 1845 682 gde og o. 1300 huse med 10700 beboere.

Den stærke stigning i sidste korte periode skyldes udskiftningerne med de derpaa følgende talrige ny mindre hjem. 1901 var der o. 700 gaarde, et tal, der har holdt sig nogenlunde konstant til vore dage, samt o. 2700 huse med i alt 18818 indbyggere. I 1921 er husenes antal steget 4599 og herredets indbyggerantal er 24099 (Statist. Dep.), heraf i Nørresundby 578 huse og 6083 indb. Den stærke stigning skyldes, dels de mange nyoprettede statshuse, dels anlæget af privatbanerne, hvorved der opførtes en række stationsbyer, hvoraf flere er ret betydelige. I 1950 findes der o. 700 gaarde og ca. 5500 huse, af hvilke de 2500 har jordtilliggende, medens de 300 er jordløse land- og byejendomme. Heraf i Nørresundby købstad 850 ejendomme med 8800 indb., meddelt af kærner Majgaard, Nørresundby. Kjær herred har i 1950 42-43.000 indbyggere.

Utrykte kilder:

Rigsarkivet (R. A.): Aalborghus Lens Jordebøger, do. Ekstraskatter, Aalb. amts Jordebøger og Ekstraskatter, 3. jyske Rytterregiments Regnskaber, Topografisk Samling paa Pergament, do. Saml. paa Papir, Matriklerne 1662, 1664, 1688 og 1844, Jyske Registre, do. Tegnelser, Registre ovsr alle Lande, Sjællandske Register, Originale Mageskifter, Militære Regnskaber for Aalborg og Viborg Stifter 1724, Mark- og Modelbøgerne for Kjær Herred, Folketællingerne 1787—1890, Hartkornsspecifikationerne 1788, Indleverede Jordebøger til Matriklen 1662, diverse udskiftningssager.

Landsarkevet i Viborg (L. A.): Præsteindberetningerne 1553, 1568, 1571, 1625 og 1690, Landstingets Skøde- og Pantebøger, Kjær Herreds do., de forskellige godsers arkiver, Hartkornsspecifikationer, Hoveriforeninger. Udskiftningsforretninger fra Kjær herred, Kjær herreds tingbøger, diverse kirkebøger.

Matrikelsarkivet: Matrikelskortene og Sogneprotokollen af 1831.

Nørresundby Dommerkontor: Matriklen 1844 med tillæg.

Nørrejyske Landsbibliotek: C. Petresch Christensens efterladte papirer.

Aalborg Amtsstue: Forsk. udskiftninger, Vurderinger til ejendomsskyld.

Trykte kilder:

Becker: De ældste danske Arkivregistraturer, Eline Gjøes Jordebog, D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Aalborg Stifts Historie, Samme: Stat. bidr. til Vendelbo Stifts Historie, Kancelliets Brevbøger, Kronens Skøder, Molbech og N. M. Petersen: Udvalg af danske Diplomer og Breve, Regesta Danica, Reportorium, Scriptorum rerum Danicarum, Jyske Samlinger, Fra Himmerland og Kjær Herred, C. Klitgaard: Hvetbo Herred, C. Petresch Christensen: Nørresundbys Historie, J. P. Stenholm: Aalborg Klosterhistorie, Bjørn Kornerup: Aalborg Stiftshospitals Historie, Peter Riemand: Børglum Kloster og P. Christensen: Voergaard.

Kr. Værnfelt.

Aalborg historiske Museum 1968-69

Forhistorisk arkæologi er hvert år et af vore største arbejdsfelter. År ud og år ind arbejder museumsinspektør Oscar Marseen med at undersøge oldtidsfund og skrive beretninger. Deres tal vokser med landbrugets øgede brug af maskiner, og egentlig har vi i nogle år knapt kunnet følge helt med. Når det alligevel lykkes at få næsten alle anmeldte fund undersøgt, skyldes det mange gode hjælpere. Civilværnepligtige, henvist til museumsarbejde, tager deres part, især har landmålerne Henning Møller og Jan Carlsen gjort glimrende fyldest. Og museets unge venner, som vi foretrækker at kalde volontører, altså frivillige og ulønnede medarbejdere, er ikke til at undvære især som udrykningskommando i hastesager.

Dertil kommer, at vi i nogle år har haft voksende samarbejde med andre museer. Nationalmuseet er ældst blandt vore arbejdsfæller, men med de nordjydske landsdelsmuseer er samarbejdet også forlængst i gang, og dertil har sluttet sig Forhistorisk Museum i Århus. Hvad vi derved opnår er at kunne bemande ret store udgravninger og få dem afsluttet indenfor rimelig tid — en for jordejeren rimelig tid.

På Holmgaards mark i Farsø sogn, gdr. E. Buus, er undersøgt en stensat jordfæstegrav fra ældre romersk jernalder med 18 lerkar og en jernkniv. Graven er typisk for Himmerlands ældre jernalder og blev derfor taget op og genopstillet i oldtidsparken ved Moesgård, hvor Forhistorisk Museum i Århus samler repræsentative gravformer fra hele Jylland.

I forbindelse med anlæg af den nye motorvej Bonderup-Aalborg er undersøgt tomten af »Kongshøj« ved Vissegård, Nøvling sogn. Det var en meget stor og smukt beliggende gravhøj på egnens højeste punkt, men blev af besættelsesmagten ødelagt ved anlæg af en basis for antiluftskyts. Gravene var fjernet, men i undergrunden under højen fandtes gruber med flinteredskaber og lerskår fra dyssetid.

I Fredbjerg, Farsø sogn, blev hos gdr. Herman Møller foretaget en foreløbig undersøgelse af den mark, hvor ejeren og gdr. Aksel Christensen, Myrhøj havde opgravet beslag, fuglefigurer og tyrehoved af bronze. Genstandene har ligget i en hustomt fra ældre jernalder. Den

endelige efterundersøgelse er i efteråret foretaget af Forhistorisk Museum.

I Boldrup, Stenild sogn, hos gdr. H. Pedersen Østergaard, er undersøgt en jordfæstegrav fra ældre romersk jernalder med tydelige spor af en trækiste. Desuden indeholdt den fire lerkar, kniv og ragekniv af jern.

I forbindelse med en projekteret omlægning af Brovst-Tranum vejen er hos gdr. Sophus Christensen, Bratskov udført første etape af udgravning af en serie bopladser fra ældre stenalder, anlagt over hinanden med lange tidsmellemlag og adskilt af sterile sandlag, aflejret af havstigninger. I øverste lag var flintredskaber og lerkarskår fra yngre Ertebølle-tid. I underste lag angives tiden af rhombeformede skævpile og mikrolitter. Antagelig er det den hidtil ældste erkendte kystboplads i Jylland. Undersøgelsen foretages i samarbejde med Forhistorisk Museum, Århus og genoptages i 1970.

I Malle sogn er det Viborg Stiftmuseum, vi samarbejder med. På et næs i en eng tilhørende proprietær S. E. Theilmann, Vandstedgård er indledt en større undersøgelse af en boplads fra vikingetid. I denne omgang er afdækket et areal på 70×26 meter, hvor der foreløbig kan ses aftegninger af fem ovale grubehuse samt stolpehuller af et langhus. Et lignende areal er tænkt undersøgt i 1970. Formodentlig har vi her fat i en storgård fra samme tid som Lindholm Høje.

En regulering af Algade ud for museumsbygningen gjorde det nødvendigt at sænke gadens niveau over »Rakkerens Hule«. Derved kom en middelalderlig vinduesbue i fare, men det lykkedes ingeniør Hagelqvist at konstruere et dække af halv tykkelse på det truede sted, og endnu en gang blev det underjordiske mindesmærke reddet. »Rakkerens Hule« er dog ikke mere tilgængelig, idet den i hele sin bredde ligger under kørebanen.

I gården bag GFL blev et tårnhjørne af den i 1535 nedrevne St. Peders kirke fundet. Dermed er kirkens længde målelig, og dens plads bestemt, men beliggende under flere bygninger kan den næppe nogensinde udgraves i sin helhed. Det er byarkæologiens kår, helt forskellig fra forhistorisk arkæologi, hvad vi også fik at mærke under vor nu mere end fyrretyveårige jagt på et snit af byvolden.

Byvoldens forløb er i hovedtræk kendt, men der har nu været by

Søløksken til brændevin, indvendig forgyldt. På korpus mange indgraverede og indprikkede initialer for tidligere ejere. Stempel for Gert Guldsmed, mester i Aalborg 1641—70. Gave fra De Danske Spritfabrikker. Brems fot.

i 435 år efter den kongelige ordre til »at gøre slet trindt byen«, og et fund af egentlig voldrest var knapt nok at forvente. I 1966 forsøgte vi at finde volden under Svingelen, men den viste sig at have ligget så meget vestligere, at opførelsen af hjørnehusene mod Algade havde slettet de fleste spor. Men den allersidste chance gav bid.

I januar 1969 blev hjørneejendommen Algade-Vingårdsgade nedrevet og grunden vest for Svingelens sydlige del blottet — og her lå en få meter lang rest af volden i fuld højde. Volontørholdet fra Pederstræde-gravningen trådte igen i funktion under museumsdirektørens ledelse, og firmaet Berg Bach & Egmosse levnedes så megen plads og tid, at vi med suspension af weekend og al fritid fik frigravet og opmålt, fotograferet og analyseret snittet. Holdet bestod foruden lederen af graverne Hatting Sørensen og Søren Bo Jensen, opmåleren Per Rolandsen og fotografen Torsten Munkholm. Og dagen efter gravningens afslutning var alt dækket af sne.

Af De Danske Spritfabrikker har museet modtaget en kostelig gave, en indvendig forgyldt skål af sølv, gjort af Gert Guldsmid, mester i Aalborg 1641—70. Skålen har som det ene øre en fugl med udbredte vinger, det ældste kendte eksemplar af den berømte Aalborgfugl på sølvtøj. Det er et omgangsbæger til brændevin, også kaldet »kovsken« og »bratina«, og det er slige kar vi mindes, når vi hilser hinanden med »Skål!«

Knud J. Clemmesen var i en menneskealder lærer for malere på Teknisk Skole, og selv en habil maler. Hans diplom fra 1885 for flid og god opførsel er nu skænket til museet af hans datter, sammen med et maleri af traktørstedet i Lundby bakker, malet i 1911.

En samling offentlige plakater fra besættelsestiden kom som gave fra advokat Knud Koch. Skræddernes fagforening har afgivet to faner. Et par sække af hjemmetilvirket hør med navn, årstal og hjemsted er skænket af gdr. Lars Søndergård, Ellidshøj. En del service og køkkentøj fra århundredeskiftet er skænket af bogholder Robert Sørensen og kontorchef Poul Schrøder, mens købmand Aa. Bjørn-Jensen har skænket dukker og legetøj fra samme tid, og Rudolf Ertmann, Skørping, gav blomsterbord, bærekar og træskostøvler. Tingene fra vore bedsteforældres tid må samles nu, inden de bliver enten affald eller antikviteter. Det ved ingen bedre end museets trofaste ven, Richard Mikkelsen i Skørping, som i år har givet tørveredskaber og træskoværktøj.

Kandestøber Christen Nicolaisen Lemberg var mester i Aalborg 1746—89. Museet havde i forvejen en fin samling af hans arbejder, som i år blev kompletteret med en terrin af »engeltin«, den fineste af de tre legeringer, et fejlfrit bevaret stykke barokservice, som nu danner midtpunkt i en særudstilling af mestrenes værker. Barok er også en vandmaskine af kobber og messing med Aalborg byvåben og mestermærket PB. Hvem mærket står for, er endnu ikke oplyst. En sennepskande af sølv med indsats af blåt glas er af guldsmeden Christen Due, mester 1810—20. Karaffel og klukflaske fra Holmegaard Glasværk ca. 1860 er tilvæksten til glassamlingen.

Pottemagerne i Hellum herred lavede deres blyglasur ved at brænde bly til aske i en rundbundet gryde. Det er lykkedes at erhverve en sådan gryde af kobber, gennembrændt og lappet tre gange,

Terrin af »engeltin«, den fineste af fagets tre legeringer. Stempel for kandestøber Christen Nicolaisen Lemberg, mester i Aalborg 1746—89.

Torsten Munkholm fot.

som supplement til vor store samling af Hellum-potter og pottemagerværktøj.

I det sidste årstid er sket flere store tyverier på museer. Heller ikke vort museum er helt gået fri, men har dog fået de stjalne genstande tilbage. Da det især har været sølv, der har haft tyvenes interesse, har vi pakket museets store sølvsamling ned og sat den i box, indtil en effektiv sikring af bygningen kunne foretages. Den har bestået i tilmuring af alle vinduer i kælderetagen, pansring af bagdøre og projektørbelysning af husets bagside.

I 1960 gik vi over fra protokollering af sagerne i bøger til indførelse i kartotek. Alle protokoller ældre end dette år er nu affotograferet og lagt i bankbox som sikkerhed mod brand og slid.

I festlighederne i »Tunnelugen« deltog museet med en aftenfest på Lindholm Høje, hvor Thorkild Ramskou og Oscar Marseen stegte grise på spid. De havde bare ikke forestillet sig, at der ville komme 6000 mennesker til gildet, så der blev ikke flæsk til alle, for det var

ikke Sæhrimner, der var over ilden, men hængebudsvin fra Zoologisk Have. På pinsemarkedet på Gammeltorv havde museet en bod med dækkeservietter, trykt med kattuntrykker P. H. Schiellerups forme fra omkring 1800.

Kunstforeningen Østhimmerland arrangerede i august en udstilling »Ler og Uld« i Terndruphallen. Museet deltog med en samling Hellepotter, deriblandt 30 potter og ovnkakler fra den pottemagerovn, som i fjor blev udgravet i Pederstræde, nu sat sammen af S. Grantzau.

Fra Lunds universitet har docent, fil. dr. Märta Strömberg gæstet museet med 20 studenter. Fra Göteborgs universitet har professor, fil. dr. Carl-Axel Moberg med 15 studenter været på besøg. Det er Lindholm Høje, Ferslev-huset, Mellemholm-fundet og sådanne store samlede fund, der tiltrækker arkæologistuderende fra mange lande. Siden 1949, da Frøya fra Rebild blev udstillet, har lærere og studenter fra 10 universiteter besøgt vort museum, deraf nogle flere gange.

I marts døde museumsbetjent J. P. Jensen pludselig under udførelse af sit arbejde. Jensen var i 21 år den første, museets gæster mødte, han var vagt og sekretær, bogholder og stemmen i telefonen, en alsidig medarbejder med kærlighed til sine opgaver. Jensen kan ikke afløses af nogen enkelt mand, dertil er museets opgaver vokst for stærkt i hans tid. Vanskeligst bliver det nok at finde en medhjælper, der kan læse gammel skrift så nøjagtigt, som Jensen havde lært sig det. Han vil blive savnet på mange måder i vort urolige hus.

Peter Riismøller.

Vesthimmerlands Museum 1968-69

Aret 1970 er et mindeår for museet, idet det da har bestået i 50 år. Det kan vel på denne baggrund være på sin plads at omtale lidt af dets historie, skønt den tidligere — ved 25 års jubilæet — er blevet omtalt, så meget mere, som næsten alle, der dengang var virksomme for sagen ikke er mere.

Den tidligere direktør for Zoologisk Have, W. Dreyer, havde i flere år virket i Gedsted, og under sit ophold her foretaget en række arkæologiske undersøgelser og udgravninger, og var derved kommet i besiddelse af en ganske righoldig og værdifuld oldsagssamling til belysning af egnens forhistorie. Af private grunde ønskede Dreyer at afhænde den, helst således at den forblev i landet, men da man også udefra ønskede at overtage samlingen, blev det også et økonomisk spørgsmål. Johannes V. Jensen fortalte dette under en samtale med daværende bankdirektør Thomsen, Aars, og man var enige om det ønskelige i at bevare samlingen for egnen. I en senere korrespondance uddyber Johs. V. Jensen sine tanker og planer, der gik langt videre, idet han foreslog, at man rejste en bygning, der skulle tjene tre formål. For det første skulle den danne en værdig ramme om Dreyers samling, måske suppleret op ved udlån fra andre provinsmuseer, så Himmerlands historie i fortid kunne blive belyst. For det andet skulle bygningen være et mønsterhus — tegnet af en dygtig arkitekt, så den kunne danne forbillede for senere bygningskunst. For det tredje skulle bygningen være så stor, at den kunne bruges til store forsamlings, når der kaldtes til møder og foredrag. — Aars skulle således blive et kulturcentrum for hele egnen. For mere jordbundne og realitetsbetonede mænd i Aars var det for stor en mundfuld. Dreyers samling skulle betales med det ikke helt ringe beløb af 10.000 kr. Hvad bygningen angår — ja det var økonomisk et helt eventyr, og det kulturelle havde man vel næppe forståelse for, i alt fald når det blev anskuet ud fra pengepungen. Alt dette indledtes i 1919.

Den 6. juni sammenkaldtes til et borgermøde, og planerne blev forelagt, men egentlig ikke modtaget med særlig begejstring. Opgaven syntes for stor. Resultatløst endte mødet dog ikke, idet man nedsatte et udvalg, der skulle arbejde videre med sagen. Blandt udvalgsmedlemmerne var sparekassekasserer Kr. Nielsen og realskolebestyrer cand. theol. S. Vestergaard Nielsen. Da udvalget ret snart fandt ud af, at det ville være meget vanskeligt for ikke at sige umuligt at rejse de 10.000 kr., ville det hele nok være blevet en sag uden resultat. Dog — takket være de to personer — blev tanken om et museum ikke skrindlagt. De to mænd havde begge interesse og ildhu nok til at løse opgaven om et egnsmuseum. Når lejlighed bød sig, talte de begge for det, der var blevet dem en hjertesag. Desværre var de så forskellige af gemyt og livsindstilling, at fortsat samarbejde var umuligt, og efter nogle års forløb trak Kr. Nielsen sig ud af arbejdet, men i starten supplerede de hinanden særdeles godt. Vestergaard Nielsen var den indsigtsfulde og organisatoriske kraft, medens Kr. Nielsen med sit omfattende personkendskab og indleven i vesthimmerlandsk bondekultur blev samleren. Baggrunden for at dette arbejde skulle lykkes var naturligvis, at man havde pengemidler at råde over. Derfor måtte man have en forening bag sig, hvis opgave det måtte være at skabe den fornødne økonomiske basis, men også den moralske. Ved husbesøg lykkedes det at tegne 96 medlemmer — nok til at starte en forening på, og den 21. januar 1920 holdtes stiftende generalforsamling. »Vesthimmerlands Museumsforening« var en kendsgerning, og den første bestyrelse valgt. Det blev følgende: Sparekassekasserer Kr. Nielsen, redaktør Frode Nielsen, direktør J. Jensen, pens. lærer A. Lauritsen, Farsø og cand. theol. S. Vestergaard Nielsen (formand).

Det skulle snart vise sig, at i Vestergaard Nielsen havde man fundet den rette mand. Fra drengeårene havde han været en samler. Flintsager, fugleæg, insekter, dyreknogler, alt af den art, havde hans interesse. På latinskolen i Viborg kom han i forbindelse med Skovgaard — ham med ringmærkning af storkene — og som han engang udtrykte det: »Han lærte mig at se, at undres og at opleve«. Ved en anden lejlighed sagde Vestergaard Nielsen: »Jeg har altid lidt af en ubændig nysgerrighed efter at vide noget om vore forfædre, og jeg lærte tidligt at søge efter spor i jorden, og tiden lærte mig at forstå disse«.

Museet og Vestergaard Nielsen er eet, vi kan ikke dele — det ene ville ikke have været uden det andet, og derfor blev begge dele helt og fuldt accepteret, også af de højeste myndigheder udenfor museernes verden. Talrige opgaver har Vestergaard Nielsen løst. I storm og regn såvel som i magsvejr har han trådt sin gamle cykel. Ad alle Himmerlands veje har han fundet frem til de steder, hvor fortiden talte af den sorte muld. Med ildhu i øjet og hjertevarme i stemmen har han tolket, hvad han så og oplevede. Med glæde har man lyttet, når han på sin måde, der var særegen, bød til sammenkomst, for at berette om, hvad han nu havde på hjertet. Derfor skal der også ved denne lejlighed lyde en tak, for det han skabte.

For museet har det været et stille år med enkelte udgravninger, som endnu ikke er tilendebragt, men vil blive det i dette efterår. Beretning herom må derfor vente. Vi har som sædvanlig modtaget en del gaver og glæder os over den interesse, der til stadighed vises museet. En morsom opgave fik vi til byens store »Kimbrerfest«, som i år stod i »de gode gamle dages« tegn, idet vi i samråd med handelsstandsforeningen udlånte en del af vore ting til udsmykning af forretningernes vinduer. Ved samme lejlighed viste det sig, at der stadig værnes og kæles for gamle ting. Mange genstande i privat eje fandt vej til vinduerne, og herved skabtes der på ny glæde for og interesse om de gamle ting.

Må jeg slutte denne beretning med at udtrykke håbet om, at det i jubilæumsåret må lykkes at skaffe midler til den udvidelse af museet, der er så hårdt tiltrængt. Den 25. november 1935 indviedes den nuværende bygning, og siden da er der kommet mange ting til, ja så mange, at vi allerede for flere år siden har sprængt rammerne for samlingen, og vi håber fortsat på at kunne forøge denne, så vi skal have mere plads.

V. B. Qvist.

Henrik Møller til minde

Først i juli døde Historisk Samfunds redaktør gennem 43 år lærer Henrik Møller. Møller var født 20. april 1887 i Serup ved Silkeborg, hvor hans fader var gartner. Efter konfirmationen kom han i skrædderlære og arbejdede i nogle år ved faget for at tjene til sin læreruddannelse. I 1915 tog han eksamen på Silkeborg seminarium, og var derefter vikar i Gug og Haals, indtil han i 1918 blev fast ansat som enelærer sidstnævnte sted og fra 1926 tillige som kirkesanger i Gunderup. I Haals faldt hans mangeårige livsgerning, og han var en dygtig og afholdt lærer, som var i besiddelse af mange interesser, særlig af kulturel art. Ikke så underligt, at Aalborg-bladene ved hans død skrev, at med ham var en af Nordjyllands kulturpersonligheder gået bort. Blandt Henrik Møllers mange interesser var afholdssagen og historien dem, der stod hans hjerte nærmest, og i årenes løb holdt han snese af foredrag om disse emner, som oftest uden betaling; thi han var meget uegennyttig med hensyn til penge og arbejde. I 1924 blev han medlem af Historisk Samfunds styrelse, og 25. maj 1926 afløste han provst Alexander Rasmussen i Kongerslev som redaktør af årbogen. Han var i mange år i bestyrelsen for Landsforeningen for Hjemstavnskultur og redigerede foreningens årbog, og ved sin død var han i bestyrelsen for Aalborg-lærernes pensionistforening.

Da Møller blev pensioneret, flyttede han til Aalborg, men var i nogle år lærer for soldaterne og vikar ved forskellige skoler; thi at sidde med hænderne i skødet lå ikke for den virksomme mand. Inden for Historisk Samfund vil vi mindes Henrik Møller med agtelse og respekt, idet vi erindrer hans venlige væsen over for årbogens forfattere, sine kolleger i styrelsen og samfundets øvrige medlemmer. Vi vil mindes ham med tak og vemod. Møller efterlader sig hustru og fem børn.

Kr. Værnfelt.

Litteratur om Aalborg og Aalborg Amt 1967-68-69:

Udarbejdet af Det nordjyske Landsbibliotek ved Signe Pedersen.

Bøger:

Analyse af landsdelsscenernes publikum. Udarbejdet af Institut for Markedsøkonomi, Handelshøjskolen, Århus. 1969. Hft. 1-3.

Heraf 1 hefte: Aalborg Teater. 82 sider.

2. *Sct. Georgs Gilde (Margrethegildet) i Aalborg 1943 — 6. juni — 1968.* Samlet og tilrettelagt af Bodil Schreiber Sørensen, 1968. 24 sider, illustreret.

Boligselskabet »Østparken« 1942—1967. [Aalborg]. 1967. 28 sider, illustreret.

Nikolaj Christensen: Folkeeventyr fra Kær Herred. Udgivet af Laurits Bødker. 1963—67. 316 sider. (Danmarks Folkeminder, 73).

Hans Henrik Engqvist: Aalborg bindingsværk. 1968. 139 sider, illustreret.

Garderforeningen for Nordjylland. 60-års jubilæumsskrift 1908 — 24. marts — 1968. 40 sider, illustreret. 1968.

Anton Gaardboe: De sidste matmandsfolk i Vendsyssel. [Ny udgave].

J. Jeppesen Jensen: 75 år. Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt, Nørresundby 1891 — 20. Januar — 1966. Tegninger: Ole Thorsdal. 1966. 95 sider, illustreret.

J. Jeppesen Jensen: Nordjysk Andels-Kreatureksportforening 1918 — 16. Februar — 1969. 1968. 51 sider, illustreret.

Jubilæumsskrift 1917—1967. Udgivet af Nørresundby Baptistmenighed i anledning af menighedens 50 års jubilæum lørdag den 24. juni 1967. En historisk skitse. Redigeret af Niels Bjerg. 1967. 26 sider, illustreret.

Hans Kirk: Skipper Klemmen. Tre artikler skrevet til Arbejderbladet, 1941. 1968. 30 sider.

Thøger Larsen: Hammer Bakker. En Digt-Cyklus. Udgivet i anledning af Nørresundby Kommunes Bibliotekers 50 års jubilæum. Tegninger af Svend Englund. Forord af Chr. N. Brodersen. 1968. 36 sider, illustreret.

Palle Lauring: Her skete det. 2: Nørrejylland. 1968. 404 sider, illustreret. Heri om bl. a.: Lindholm høje, Vitskøl, Ertebølle, Borremose, Gundestrup, Slaget ved Svendstrup, Aalborg, Fyrkat.

Limfjordstunnel. Udsendt af Ministeriet for offentlige Arbejder, byggeudvalget vedrørende den nye forbindelse over Limfjorden. 1967. 4 blade + 8 kort.

Det nye og det gamle Aalborg. Tegninger: Alf Hånsen. Fotos: Svend Åge Kühl. 1969. 10 sider, illustreret.

Svend B. Olesen: Fra Bleghave til Boulevard. Udgivet af Sparekassen Nordjylland i anledning af udvidelsen af Boulevard-afdelingen. 1969. 8 sider, illustreret.

Svend B. Olesen: Ved Ladegaard og Lilleeng. Udgivet af Sparekassen Nordjylland i anledning af åbningen af Riishøjsvej Afdeling. 8 sider, illustreret.

Svend B. Olesen: Aalborg-mønter. Udgivet af Sparekassen Nordjylland. 1969. 8 sider, illustreret.

Partiel byudviklingsplan for Horsens-Hammer og Sulsted-Ajstrup kommuner. 1967. 2 hefter + 7 kort. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 4).

Partiel byudviklingsplan for Vester og Øster Hassing kommune. 1967. 2 hefter + 3 kort. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 5).

Partiel byudviklingsplan for Romdrup-Klarup og Storvorde kommuner. 1967. 2 hefter + 3 kort. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 6).

Partiel byudviklingsplan for Ferslev og Dall sogne i Ferslev-Dall-Volsted kommune. 1967. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 7).

Partiel byudviklingsplan for Nørholm kommune og Sønderholm sogn i Sønderholm-Frejlev kommune samt Egholm kommune. 1967. 2 hefter + 4 kort. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 8).

Partiel byudviklingsplan for Ellidshøj-Svenstrup kommune. 1967. 2 hefter + 1 kort. (Betænkning afgivet af det af Boligministeren den 28. oktober 1949 nedsatte byudviklingsudvalg for Aalborgegnen, nr. 9).

Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825. 1968. 517 sider, illustreret. [Doktordisputats].

Carl Raaschou: Himmerlandskysten i tro og trå. Tegninger af Anders Hune. 1967. 67 sider, illustreret.

Skitse til egnspan for Aalborg-Nørresundby-området. Sammenfattende rapport med bilag. Udgivet af Jacob Blegvad, Peter Bredsdorff's Tegnstue A/S, Hege-lund og Kellermann A/S. 1968. 132 blade, illustreret + 1 kort.

Aalborg Amts Skolecentral 1943—1968. Ved J. Vestesen Møller. 1968. 5 sider.

Aalborg Amts Skytteforening 1868 — 16. juni — 1968. Udarbejdet af Poul Gadegård og Hans Lünell. 1968. 40 sider, illustreret.

Aalborg befolkning pr. 1. 9. 67 og tidligere år. 1967. 26 sider + 1 kort. Udgivet af Aalborg statistiske kontor.

Aalborg By-Orkester. Nordjysk Symfoniorkester 1943—1968. 1968. 80 sider, illustreret.

Aalborg Tennisklub 1893—1968. Tekst: Frede Lauritzen og Johannes Toft. 1968. 60 sider, illustreret.

Åndssvageforsorgens personaleforbund. Vodskov afdeling. Udgivet af afdelin-gens bestyrelse i anledning af 50 års jubilæet den 26. 11. 67.

Tidsskriftartikler og afsnit i bøger:

Niels Abrahamsen: Aalborg er nedkastet, hvad som var opsat på hylder. [Jordskælv i Danmark]. i: Varv, 1967, side 24-31.

C. J. Becker: Gådefulde jyske stenaldergrave. i: Nationalmuseets arbejdsmark, 1967, side 19-30, illustreret. Heri bl. a. fra Nørre Onsild og Østerbølle.

Jobs. Bengtsson: Ravnkilde, en himmerlandsk kilde og dens flora. i: Flora og fauna, årg. 73, side 71-79, 1967.

Einar Egebo: Vejttunnel under Limfjorden. i: Dansk teknisk tidsskrift, 1969, nr. 3, side 26-30, illustreret.

Louis Ehlers: Dansk lertøj. 1967. 252 sider, illustreret. Heri side 175-193: Landpottemageriet i 1800-tallet. Egnene syd for Limfjorden. Egnene nord for Limfjorden.

Salomon J. Frifelt: Jyder er vi alle. 1968. 315 sider. Fortællinger om jysk folkeliv, flere afsnit med emner fra Himmerland og Kjær herred.

Cai Holten: Fra volontør til emeritus. Erindringer. 1968. 160 sider. Side 54-68: Overlæge i Aalborg.

Knud Klem: Hjuldamperen »Iris« og Limfjordsfarten. Et kapitel af nordjysk samfærdsels historie. i: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog 1967, side 125-152, illustreret.

J. E. Krubøffer: Aalborg Havn. i: Stads- og Havneingeniøren, årg. 58, side 145-52, 1967.

Limfjordstunnelen. i: Ingeniør- og Bygningsvæsen, 1969, nr. 4, illustreret. Heri: K. O. Larsen: Limfjordstunnelens tilblivelse. Per Milner: Tunnel og motorveje. Erik Jørgensen: Tekniske installationer. Richard Strabo: Limfjordstunnelens konstruktioner, projekt og udførelse. J. P. Duus Jørgensen: Limfjordstunnelen, sænkning, samling og sandunderskylning. Aksel Evin Olesen: En tredje forbindelse over Limfjorden.

A. Skov Madsen: Nørresundby. i: Stads- og Havneingeniøren, årg. 58, side 138-142, 1967.

J. P. Mechlenburg: Aalborg. i: Stads- og Havneingeniøren, årg. 58, side 130-137, 1967.

Min barndoms by. 13 Politiken-journalister ser tilbage. 1969. 141 sider. Heri: Erik Nørgaard: Det skæve hus i Kayserødsgade.

Georg Moltved: Om historien under mytternes tyranni. [Om kimbrernes vandringer og mytterne omkring dem]. i: Skalk, nr. 1, side 27-30.

Kurt Rasmussen: Limfjordstunnelen — det store arbejdsprojekt. i: Løn og virke, årg. 33, side 293-94, 1967.

Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen. Dansk provinsteater 1870—1920. 2. omarbejdede udgave. 1968. 440 sider. Heri også om teaterliv i Aalborg.

Hj. Schmidt: Lærere og Lærerinder i Hobro siden 1740. Uddrag af efterladt protokol. i: Historisk Aarvog for Randers Amt. 1967. Side 72-92, 129.

Svend Thorsen: Provinsens ældste blad gennem 200 år. [Aalborg Stiftstidende]. i: Pressehistorisk årbog, 1967, side 7-16.

Aalborg viser vej. i: Dansk arbejde, 1968, nr. 6, side 8-21. Artikler om forskellige Aalborg-virksomheder.

Aalborg viser vej. Marts, 1969. 14 sider, illustreret. Heri bl. a. artikler om Limfjordstunnelen.

Mogens Ørsnes: Et billedfragment fra Bejsbakken. Nogle bemærkninger om stiludviklingen i Norden i 7.-8. århundrede. i: Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed, 1967, side 155-172.

Årlige publikationer:

Aalborg-bogen 1967 og 1968. Udgivet af Selskabet for Aalborgs Historie. Redigeret af Svend B. Olesen og H. P. Jensen.

Aalborg Stiftsbog 1967 og 1968. Udgivet af Aalborg stifts lademode.

Velkommen til Aalborg. 14. årg. 1968. 128 sider, illustreret.

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Vore udflugter

Atter i år har der efter ønske været afholdt to udflugter til historiske steder og minderige egne.

Sallingturen

Den store heldagsudflugt, der i år fandt sted søndag den 15. juni, var begunstiget af et sjældent smukt sommervejr. Turen gik denne gang til Fjends herred og Salling. Der startedes som vanligt ved banegården i Aalborg kl. 8. Herfra kørtes gennem Himmerland og over den ny dæmning ved Virksund til Ørslev kloster, der nu er indrettet som refugium for historisk studerende. Her blev vi modtaget af inspektør Bent Norby-Jensen, der fra bygningens hovedtrappe redegjorde for det gamle klostres historie. Ligesom han også fortalte om stedets nuværende anvendelse som refugium. Efter en rundgang i de nyindrettede lokaliteter besø vi kirken, som ligger i direkte forbindelse med de gamle klosterbygninger.

Fra Ørslev kloster kørtes gennem det smukke Nordfjends med de storslåede udsyn fra Bruddals høje videre til Skive, hvor selskabet samledes på skovpavilionen Rosenhøj til frokost. Efter denne hvilepause gik turen til Skive gamle kirke. I det prægtige kirkerum fortalte kordegn C. G. Christensen levende og interessant såvel om byens som om kirkens historie. Hr. Christensen gennemgik derefter kirkens sjældne kalkmalerier forestillende bl. a. en lang række katolske belgener, malede omkring år 1500. For dem, der havde interesse deraf, var der lejlighed til at bese den ny kirke, som er opført i umiddelbar nærhed af den gamle.

Fra Skive fortsattes nordpå gennem det fede Salling-land til Grinderslev klosterkirke, hvor vor kasserer J. Jeppesen Jensen indgående og kyndigt informerede os om kirkens og det nedlagte klostres historie.

Turens sidste oplevelse var besøget på herregården Eskjær. Godsejer Herluf Schütte modtog os foran hovedbygningen og gav os en levende fremstilling af godsets historie krydret med adskillige morsomme anekdoter. Derefter fik turens deltagere lejlighed til at bese de middelalderlige, hvælvede kældre under hovedfløjen.

Hjemturen foregik over Hvalpsund. I turen deltog mellem 150 og 200 af samfundets medlemmer.

Hanherredturen

Lørdag den 13. september startede mere end 150 deltagere på Historisk Samfunds halvdagstur, hvis første mål var herregården Oksholm på Øland — det gamle Ø-kloster, hvor fru major Steen Glarborg modtog selskabet i borggården og var så gæstfri at byde alle de fremmødte indenfor i ægteparrets smukke hjem. Her var fru den kyndige og elskværdige omviser, mens datteren ledsagede os gennem parken og urtegården.

Under besøget i den toskibede klosterkirke fortalte kirkebetjent Karl Poulsen indsigtfuldt om kirkens historie og dens rige inventar, hvoraf en del stammer fra klostertiden.

Fra kirken kørtes til Øland kro, hvor det kvikke personale sørgede for, at alle blev bænket om kaffebordene. Inden turen gik videre, holdtes årets generalforsamling på kroen. Da den var vel overstået, gik turen til herregården Kokkedal i Torslev sogn. Den er nu indrettet til skolehjem. Her viste kurator R. Petersen rundt og fortalte os om Kokkedals forhistorie og om bygningernes sjældne arkitektur.

Generalforsamlingen

Denne blev som omtalt afholdt på Øland kro den 13. september 1969. Til ordstyrer valgtes dommer Fr. Juhl, der gav ordet til formanden Johs. E. Tang Kristensen, som aflagde beretning for det forløbne år, og derefter udtalte følgende mindeord om afdøde Thomas B. Thomsen, Ulsted og Henrik Møller, Aalborg:

Siden sidste generalforsamling har Historisk Samfund mistet to af sine meget trofaste styrelsesmedlemmer, to styrelsesmedlemmer der hver især har udført et stort arbejde for Historisk Samfund. Thomas B. Thomsen, Ulsted, døde pludselig sidst i november 85 år gammel. Han valgtes ind i styrelsen ved generalforsamlingen den 29. juni 1938 og har altså været i styrelsen i godt 30 år. Lige fra sin ungdom har Thomas B. Thomsen været interesseret i kulturelle og nationale spørgsmål. Særlig stod dansk historie og dansk folkeliv hans hjerte nær, og det var oftest ud herfra han valgte emner til de foredrag, han holdt i foreninger rundt i Den nordjyske landsdel. Hans grundige kendskab til sin egne historie gjorde, at han fik sæde i Historisk Samfunds styrelse. Han har været et meget aktivt styrelsesmedlem.

Thomas B. Thomsen var i besiddelse af et lyst livssyn, altid glad og med et lunt blink i øjet. Hvor han kom frem, spredte han hygge og glæde omkring sig.

Lærer Henrik Møller døde først i juli måned efter længere tids sygdom 82 år gammel. Fra sin sygeseng fulgte han Historisk Samfunds arbejde; således sendte han deltagerne i vor sidste sommertur en telegrafisk hilsen. Han trådte ind i samfundets styrelse i 1924, og 1926 efterfulgte han provst Alexander Rasmussen som redaktør af vor årbog. Han har således været styrelsesmedlem i 45 år og redaktør af årbogen i 43 år. Vist ikke nogen redaktør af andre Dansk Historisk Samfunds årbøger kan komme op på dette åremål. Han har gennem disse mange år ydet en betydelig arbejdsindsats for Historisk Samfund, ikke alene som redaktør af årbogen, men også som foredragsholder ved vore mange sommerture. Også som historisk forfatter har han ydet en værdifuld indsats. Han var besjælet af en ildhu og interesse for den historiske sag, som man i vore dage ikke let finder magen til.

Vi vil mindes Thomas B. Thomsen og Henrik Møller i taknemmelighed.

Efter de smukke mindeord fik kassereren, landbrugskonsulent J. Jeppesen Jensen ordet for at aflægge regnskabet, som godkendtes enstemmigt.

Næste punkt var valg til styrelsen. Efter tur afgik: lektor Leo Wad, godsejer Horsens og museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, der alle blev genvalgt. I stedet for afdøde rentier Thomas B. Thomsen var suppleant, gårdejer Knud Ottosen allerede indtrådt i styrelsen, og adjunkt Peder Andersen, Godthåb, nyvalgtes. Som ny suppleant valgtes H. P. Christoffersen, Ranum, og konsulent Jens Gravesen, Aalborg. Også revisorerne lærer H. B. Holm, Helberskov, og viceskoleinspektør J. Gregersen, Hals, blev genvalgt sammen med suppleanten overlærer Erik Hald, Aalborg.

— — —

Med denne årbog følger den første trediedel af S. Grantzaus bog: Aalborgmalere i 500 år. Den er selvstændigt pagineret og anbragt bagest i bogen, så den ved afslutningen om to år kan tages ud og indbindes uden at forstyrre årbogens øvrige indhold. Når denne fremgangsmåde er valgt, skyldes det økonomiske grunde. H. H. Engquists bog: Aalborg Bindingsværk var en hård økonomisk nød at knække, og da Grantzaus bog nødvendigvis må indeholde mange illustrationer, bliver også den temmelig kostbar, og må derfor deles over tre år.

I realitet til ovenstående har vi en opfordring til samfundets medlemmer: AGITER FOR TILGANG AF NYE MEDLEMMER, KØB ENGQUISTS BOG: AALBORG BINDINGSVÆRK OG PÅVIRK DE STEDLIGE SOGNERØDDER, SÅ VI KAN FÅ TIDSSVARENDE TILSKUD. Det vil styrke vor økonomi til gavn for årbogens kvalitet.

Vi beder også vore medlemmer huske på, at dersom kontingentbetalingen og porto for tilsendelse af årbogen ikke er betalt pr. vedlagte girokort inden en måned, bliver kassereren nødt til at opkræve beløbet, hvilket betyder en ekstra-betaling. Skån Dem selv og kassereren for dette.

Det er tyndet ud i lageret af ældre årbøger. Følgende årgange kan købes til 3 kr. pr. stk. 1925, 1946, 1948, 1949, 1956, 1957 og 1958. Jubilæumsbogen 1962 koster 5 kr. ligesom 1964. Fra 1965 til 1968 er prisen 7 kr. pr. bind.

Historisk Samfunds ledelse:

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, formand.
 Rektor Kaj Løber, Aalborg, næstformand og sekretær.
 Konsulent J. Jeppesen Jensen, Aalborg, kasserer.
 Skorstensfejermester Thomas Møller, Sulsted.
 Gårdejer Regnar Pedersen, Nysum.
 Lektor Leo Wad, Aalborg.
 Godsejer Axel Horsens, Kongstedlund.
 Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.
 Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, Aalborg.
 Gårdejer Knud Ottosen, Nørkjær, Nørhalne.
 Adjunkt Peder Anderssen, Godthåb.

Forretnings- og redaktionsudvalg:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby, tlf. 17 12 66.

Kaj Løber, Katedralskolen, Aalborg, tlf. 12 28 36.

J. Jeppesen Jensen, Læsøgade 15, Aalborg, tlf. 13 80 22.

Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, Aalborg, tlf. 12 59 72.

Lars Rostrup Bøyesen, Gabelsgade 2, Aalborg, tlf. 13 87 86.

Peder Andersen, Godthåb, tlf. 38 19 48.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til J. Jeppesen Jensen under ovenstående adresse.

Sammendraget driftsregnskab

for året 1. april 1968 — 31. marts 1969

INDTÆGTER		Kr.	Øre	UDGIFTER		Kr.	Øre
<i>Tilskud:</i>				<i>Årbogen — Tryksager:</i>			
Staten	2.100,00			Trykkeudgifter, Klicheer m. v.	20.799,58		
Amt og kommuner	2.630,00			Forfatterhonorar	1.500,00		
Banker og sparekasser	1.400,00			Redaktørhonorar	700,00	22.999	58
Firmaer og institutioner	1.900,00						
		8.030	00	Forsendelsesudgifter		2.343	50
Medlemskontingent		23.390	00	Kontorartikler, porto, telefon m. v.		2.450	14
Salg af ældre årbøger		184	00	Møder, udflugter m. v.		1.413	00
Renter af girokonto		6	23	Repræsentation		911	00
Overført fra forrige år		12.124	45	Bogen »Aalborg Bindingsværk«		12.818	72
				Kontingent til Dansk historisk Fællesforen.		639	00
		43.734	68	Diverse udgifter		601	10
Underskud		441	36				
						44.176	04
		44.176	04				

Undertegnede revisorer har i dag revideret regnskabet for året 1/4 1968 til 31/3 1969 og gennemgået de hoslagte bilag for indtægter og udgifter, og vi har ikke fundet noget at bemærke.

Als, Østjylland, den 11. september 1969.

A. B. Holm. J. Gregersen.

Aalborg, den 4. september 1969.

J. Jeppesen Jensen.

